

RAPOR

SİYASİLEŞEN FİNANS VE FİNANSALLAŞAN SİYASET EKSENİNDE FİNANSAL SPEKÜLASYONLAR

MEVLÜT TATLIYER

SİYASİLEŞEN FİNANS VE
FİNANSALLAŞAN SİYASET EKSENİNDE
FİNANSAL
SPEKÜLASYONLAR

COPYRIGHT © 2018

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 106
I. Baskı: 2018
ISBN: 978-975-2459-71-7

Uygulama: Hasan Suat Olgun
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SİYASİLEŞEN FİNANS VE
FİNANSALLAŞAN SİYASET EKSENİNDE
FİNANSAL
SPEKÜLASYONLAR

Mevlüt Tatlıyer

SETA

SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR | 6

TAKDİM | 7

ÖZET | 9

GİRİŞ | 11

NEOLİBERAL SİSTEME GEÇİŞ VE

FİNANSAL KESİMİN GÜCÜNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM | 15

Bretton Woods Sisteminden Neoliberal Sisteme Geçiş | 15

Finansal Kesimin Gücünde Yaşanan Dönüşüm | 19

Yaşanan Dönüşümün Sonuçları | 23

BİR ORGANİZMA MODELİ ÇERÇEVESİNDE TÜZEL ORGANİZMALAR
VE ULTRA TÜZEL ORGANİZMALAR | 29

Organizma Portföyü: Biyolojik, Sosyolojik ve Aşkın Kimlik | 29

Tüzel Organizmaların Davranış Kümesi | 32

Devlet Gücünün Doğası ve Devletlerin Davranış Kümesi | 35

Ultra Tüzel Organizmanın Doğası ve Türevleri | 39

DEVLETİN VE SİYASİ PARTİLERİN OYNADIĞI EKONOMİK OYUN | 45

Devletin Oynadığı Pozitif Ekonomik Oyun | 45

Siyasi Partilerin Oynadığı Ekonomik Oyun | 46

FİNANSAL (ULTRA TÜZEL) ORGANİZMALARIN OYNADIĞI
EKONOMİK/SİYASİ OYUN | 53

Finansal Kesimin ve FUTO-DM'nin Oynadığı Ekonomik Oyun | 53

AFUTO-DM'nin Oynadığı Eko-Siyasi Oyun | 64

FUTO-DM VE A(F)UTO-DM ÇERÇEVESİNDE

FİNANSAL KESİM-HEDEF DEVLET ETKİLEŞİMİ | 71

Geçiş Döneminde Siyasileşen Finans: Brezilya Vakası | 71

Finansal Krizler, IMF ve Finansal Oyun: Doğu Asya Vakası | 76

2013 ve Sonrasında Finansallaşan Siyaset ile Siyasileşen Finans: Türkiye Vakası | 82

SONUÇ | 93

KISALTMALAR

AFUTO	Asimetrik Finansal Ultra Tüzel Organizma
AFUTO-DM	Asimetrik Finansal Ultra Tüzel Organizma (finansal medya, kredi derecelendirme şirketleri ve [kısmen] akademi vurgulu)
AUTO	Asimetrik Ultra Tüzel Organizma
AUTO-DM	Asimetrik Ultra Tüzel Organizma (medya, düşünce kuruluşları ve [kısmen] akademi vurgulu)
BG	Bölgesel Güç
EZKO	Ekonomik Zorlama ve Kontrol Oluşumu
FUTO	Finansal Ultra Tüzel Organizma
FUTO-DM	Finansal Ultra Tüzel Organizma (finansal medya, kredi derecelendirme şirketleri ve [kısmen] akademi vurgulu)
FZKO	Fiziksel Zorlama ve Kontrol Oluşumu
KHG	Küresel Hegemonik Güç
PGOSP	Parasal Güç Odaklı Siyasi Parti
SOSP	Seçmen Odaklı Siyasi Parti
UG	Uydu Güç
UTO	Ultra Tüzel Organizma
YG	Yerel Güç
ZİKO	Zihinsel Kontrol Oluşumu

TAKDİM

Teknolojide ve bilimde yaşanan muazzam gelişmeler özellikle son asırda dünya tarihinin giderek daha da hızlanmasına neden oldu. Bu süreçte bir taraftan devletlerin niteliği ve büyüklüğü diğer taraftan da devletler arası etkileşimlerin boyutu ve derinliğinde oldukça önemli dönüşümler yaşandı. Yaşanan bu dönüşümlere paralel olarak devletler arası rekabet ciddi düzeyde arttı. Benzer bir dönüşüm ve rekabet artışı iş dünyasında da yaşandı ve şirketler arası rekabet yirminci yüzyıl boyunca giderek daha da çetinleşti.

Yine –genelde göz ardı edilme eğiliminde olursa da– devletler ile şirketler arasındaki yapıcı/yıkıcı etkileşimler de –yaşanan bütün bu dönüşümlere paralel olarak– ciddi şekilde arttı. Dahası zaman içinde bir taraftan şirketlerin devletler karşısındaki görece gücü ciddi şekilde artarken diğer taraftan da finansal şirketlerin hem devletler hem de reel sektör karşısındaki görece gücünde –özellikle neoliberal rejime geçilmesi ve dünyada bir finansallaşma yaşanmaya başlanmasıyla birlikte– ciddi bir artış yaşandı.

Yaşanan bütün bu gelişmeler neticesinde devletler ve ülkeler arasındaki ilişkileri dar bir çerçevede değerlendirebilme olanağı önemli ölçüde azaldı. Dünyada ne olup bittiğini ve dünyanın nereye doğru evrildiğini anlayabilme noktasında ise devletler ve ülkeler arasındaki direkt ilişkilerin ve etkileşimlerin yanı sıra devletler, ülkeler ve çeşitli türdeki şirketler arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin çok boyutlu bir şekilde (devlet-devlet, devlet-ülke, devlet-şirket vd.) değerlendirilmesi zorunluluğu kendisini göstermeye başladı.

Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi için ise öncelikli olarak temelde söz konusu aktörlerin (devletlerin ve şirketlerin) nasıl bir “doğa”ya sahip oldukları, bu aktörler arasındaki ilişkilerin nasıl bir yapıda olduğu ve arada ne tür etkileşimlerin olabileceğinin anlaşılması gerekmektedir.

Bu raporda da söz konusu gerekliliklerden hareketle devletler ile önemi neoliberal rejimle birlikte muazzam ölçüde artan finansal şirketler (ve diğer ilgili organizasyonlar) arasındaki etkileşimin ve bu çerçevede finansal spekülasyonların temelde nasıl bir doğaya ve yapıya sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Birçok kavramsallaştırmanın yapıldığı ve söz konusu aktörler arası etkileşimlerin doğasına yönelik bir modelin oluşturulduğu bu çalışmanın finansal spekülasyon boyutunun yanı sıra ilgili aktörler arasındaki bütün direkt/çapraz etkileşim boyutlarının anlaşılması noktasında faydalı olması ve tartışılması dileğiyle...

Prof. Dr. Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

ÖZET

İletişim ve ulaşımda yaşanmaya başlanan muazzam atılımlar ile birlikte dünya on dokuzuncu yüzyıldan itibaren insanoğlu için giderek küçülmeye ve daha hızlı dönmeye başlamıştır. Teknolojide yaşanan söz konusu atılımlar ile birlikte küresel rekabet ortamı giderek daha çetin hale gelmeye başlamış, insanoğlu tarafından kurulan sistemlerin (ekonomik sistem, finansal sistem vb.) ve organizasyonların (devlet, şirket vb.) potansiyel gücü inanılmaz bir şekilde artarken potansiyel nüfuz boyutu da giderek genişleyerek dünya sınırlarını dahi aşma yoluna girmiştir.

İkinci Dünya Savaşı akabinde husule gelen ve günümüzde ciddi şekilde çatırdamaya başlayan dünya sistemi, neoliberal sisteme geçilmesi ve teknolojide yaşanan dönüşümler neticesinde 1980'lerden itibaren yeni bir safhaya geçmiştir. Bir taraftan finansal kesimin yerel ve küresel ölçekteki büyüklüğü muazzam bir şekilde artmış diğer taraftan da söz konusu büyüklük *giderek daha az elde toplanmaya* başlamıştır. Böylece finansal kesimin gücü neoliberal dönemde çok ciddi biçimde artmıştır.

Bu çerçevede finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin doğası ve yapısının net bir şekilde ortaya konulduğu ve finansal spekülasyonların neden, nasıl ve ne şekillerde ortaya çıkabileceğinin açıklandığı bir yapısal modelin kurulma gerekliliği oldukça önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu raporda söz konusu gereklilikten hareketle finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin doğası bir model çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmış, bu uğurda çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Ortaya konulan model çerçevesinde üretilen çok sayıda kavram aracılığıyla da finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin ve

yaşanan finansal spekülasyonların *çok daha iyi bir şekilde* açıklanabileceği bir zemine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu minvalde öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte küresel ekonominin ve küresel finansın nasıl bir dönüşümden geçtiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise devlet, finansal şirketler ve diğer organizasyonların birer *tüzel organizma* olarak nasıl bir doğaya ve davranış kümesine sahip olduğunu anlayabilmek adına bir *tüzel organizma modeli* oluşturulmuş ve bu model çerçevesinde çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Daha sonra ise devlet-finansal kesim arasındaki ilişkinin doğası bu model ve kavramsallaştırmalar ışığında masaya yatırılmıştır. Akabinde ise vaka analizi bağlamında Brezilya, Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye'nin çeşitli türdeki tüzel ve ultra tüzel organizmalarla (yani devletler ve [finansal] şirketler vb. ile bunların çeşitli karışımlarından oluşan üst organizmalarla) olan ilişkileri çok boyutlu bir şekilde irdelenmiştir

GİRİŞ

İletişim ve ulaşımda yaşanmaya başlanan muazzam atılımlar ile birlikte dünya on dokuzuncu yüzyıldan itibaren insanoğlu için giderek küçülmeye ve daha hızlı dönmeğe başlamıştır. Teknolojide yaşanan söz konusu atılımlar ile birlikte küresel rekabet ortamı giderek daha çetin hale gelmeye başlamış, insanoğlu tarafından kurulan sistemlerin (ekonomik sistem, finansal sistem vb.) ve organizasyonların (devlet, şirket vb.) *potansiyel gücü* inanılmaz bir şekilde artarken *potansiyel nüfuz boyutu* da giderek genişleyerek dünya sınırlarını dahi aşma yoluna girmiştir.

Bu durum da devletler başta olmak üzere tüm organizasyonların aralarındaki rekabeti küresel boyuta taşımıştır. Sonuç olarak da yirminci yüzyılın ilk yarısında dünya tarihinde daha önce görülmemiş ölçekte ve şiddette iki büyük “dünya” savaşı yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı neticesinde Almanya ve Japonya mevcut siyasi gücünü çok büyük ölçüde yitirirken Sovyetler Birliği gücünü ve nüfuz alanını önemli ölçüde artırarak bölgesel güç ve hatta yarı hegemonik güç haline gelmiştir. ABD ise savaşın *mutlak kazananı* olarak küresel hegemonik güç olarak ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, potansiyel nüfuz boyutunun inanılmaz bir şekilde genişlemesi küresel ölçekte bir ekonomik veya finansal sistemden çok daha fazla söz edilebilir olmasını beraberinde getirmiştir. Böylece İkinci Dünya Savaşı akabinde ortaya çıkan/çıkacak küresel ekonomik ve finansal sistem üzerinde ABD’nin çok önemli düzeyde bir etkisi olmuştur. Savaşın akabinde kurulan Bretton Woods sistemi ve 1980’lerde husule gelen neoliberal sistem üzerinde ABD çok büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Bretton Woods sisteminde ekonomik alt-sistem ağırlıklı bir yapıya sahip olmuş, bu alt-sistem ile finansal alt-sistem arasında göreceli olarak dengeli bir yapı hüküm sürmüştür. Neoliberal sisteme geçişle birlikte iki alt sistem arasında ciddi boyutta bir dengesizlik ortaya çıkmaya başlamış ve finansal alt-sistem ciddi bir ağırlığa kavuşmuştur. Neoliberal sistemde söz konusu yapının ortaya çıkmasında bu süreçte bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve internetin ortaya çıkışı da hayati düzeyde bir paya sahip olmuştur.

Böylece 1980'lerden itibaren hem yerel hem de küresel ölçekte bir taraftan finansal kesimin genel ekonomideki ağırlığı ciddi biçimde artarken diğer taraftan da finansal kesim içi konsantrasyon düzeyi muazzam ölçüde yükselmiştir. Sonuçta ise ortaya yerel ve bölgesel/küresel ölçekte iç içe geçmiş ikili bir yapı çıkmıştır. Bir taraftan birçok ülkede finansal kesim reel ekonomi ve hanehalkı aleyhine olmak üzere o ülkede önemli düzeyde bir finansal güç elde etmiştir. Diğer taraftan küresel hegemonik güç konumundaki ABD'de ve bölgesel güç konumundaki bazı ülkelerde yerleşik finansal kesim diğer devletlerin ve ülkelerin aleyhine olmak üzere sırasıyla küresel ve bölgesel ölçekte ciddi düzeyde bir finansal güce kavuşmuştur. Sahip olunan bu güç de hem finansal kesim hem de bu kesimle ilişkili devletler (ve diğer kurumlar) tarafından –oldukça doğal bir şekilde– kendi lehlerine ve diğer devletlerin/ülkelerin aleyhine kullanılmaya çalışılmıştır.

Sonuçta ise giderek artan oranda finans siyasileşmiş, siyaset de finansallaşmıştır. İlk olarak küresel veya bölgesel ölçekte nüfuz sahibi bulunan finansal kesimler mevcut finansal güçlerini kullanarak hedef devletler/ülkeler tarafından izlenen iktisat politikasını kendi lehlerine ve bu devletler/ülkeler aleyhine olacak şekilde etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmıştır. Bu da *finansın siyasileşmesi* anlamına gelmiştir. İkinci olarak küresel hegemonik güç konumundaki ABD ve kısmen de bölgesel güç konumundaki devletler mevcut güçlerini korumak ve daha da güçlenebilmek amacıyla ilişkili buldukları finansal kesimlerin gücünü –oldukça doğal ve anlaşılır bir şekilde– belirli ölçülerde *siyasi saiklerle* kullanmışlardır. Bu durum da *siyasetin finansallaşması* anlamına gelmiştir.

Kısa vadede oynanan sıfır toplamlı ekonomik oyun çerçevesinde tabi olduğu regülasyonların miktarı azaldıkça ve faiz oranları yükseldikçe finansal kesimin gelir düzeyi ve gücü artacaktır. Bu çerçevede, finansal kesim direkt olarak ekonomik saiklerle hareket ederken daha az regülasyon, daha yüksek getiri ve daha yüksek faiz oranlarına ulaşabilmek amacıyla finansı siyasileştirecektir. Diğer taraftan finansal kesim ilişkili bulunduğu küresel hegemonik güç (ABD) veya bölgesel güç namına siyasi saiklerle hareket ederken de siyaseti finansallaştıracak, böylece söz konusu

ekonomik hedefler ulaşılmak istenen siyasi hedeflerin birer taşeron hedefi haline gelmiş olacaktır.

Temel hedef siyasetin finansallaştırılması ve finansın siyasileştirilmesi de olsa nihayetinde hedef devlet/ülke üzerinde aynı finansal güç kullanılmaktadır ki bu eylemin adı en geniş çerçevede finansal spekülasyondur. Oldukça geniş bir kullanım alanı olan finansal spekülasyon finansın siyasileşmesi durumunda hedef ülkenin/devletin siyasi risk primini fiktif bir şekilde artırarak bu ülkenin daha yüksek faiz oranı ödemesi amacıyla gerçekleştirilebilecektir. Yine finansal spekülasyon siyasetin finansallaşması durumunda ise hedef devletin istenilen tarzda bir siyaset izlemesi noktasında bir tehdit aracı ve silah olarak kullanılabilir.

Finansın siyasileşmesinden ve siyasetin finansallaşmasından bu şekilde zarar gören hedef ülkeler/devletler ise doğal olarak yaşanan finansal spekülasyonlara tepki gösterecektir. Fakat hedef ülkelerin/devletlerin söz konusu finansal spekülasyonlara gösterdikleri tepkiler ilgili finansal kesimlerce ve bunlarla ilişkili yapılarca komplo teorisi olarak reddedilmektedir ki finansal kesimin ve ilgili yapıların çıkarına olan da zaten budur. Yine piyasaların birbirinden bağımsız çok sayıda finansal yatırımcıdan oluştuğu ve bu şekliyle finansal piyasalarda olan her şeyin normal piyasa işleyişi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki (finansal kurum ve kuruluşlar ile finans medyası tarafından anlatılan) meta-hikaye bu konudaki kamuoyu algısını önemli miktarda şekillendirebilmektedir. Yine ekonominin güven üzerine kurulu olması ve finansal işleyişte insan psikolojisinin oldukça önemli bir noktada yer alması neticesinde finansal piyasalarda birçok durumda kendini gerçekleştiren kehanetin gerçekleşmesi de finansal spekülasyon ile normal piyasa işleyişi arasındaki ayrım çizgisinin bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Bu husus da finansal spekülasyonların normal piyasa işleyişi ile rahatlıkla karıştırılabilmesine zemin hazırlayabilmektedir. Finansal kesim ile hedef devlet arasındaki çok yönlü etkileşimin söz konusu nedenlerle oldukça karmaşık bir görünüm sergilemesi hedef ülkelerin/devletlerin maruz kaldıkları finansal spekülasyonlara karşı anlamlı düzeyde bir siyasi/sosyolojik söylem geliştirebilmelerinin ve kamuoyu oluşturabilmelerinin de önüne geçmektedir.

Bu açıdan finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin doğasının ve yapısının net bir şekilde ortaya konulduğu ve finansal spekülasyonların neden, nasıl ve ne şekillerde ortaya çıkabileceğinin açıklandığı bir yapısal modelin kurulma gerekliliği oldukça önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu raporda söz konusu gereklilikten hareketle finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin doğası bir model çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmış, bu uğurda çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Ortaya konulan model çerçevesinde üretilen

çok sayıda kavram aracılığıyla da finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin ve yaşanan finansal spekülasyonların çok daha iyi bir şekilde açıklanabileceği bir zemine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede, öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte küresel ekonominin ve küresel finansın nasıl bir dönüşümden geçtiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise devletin, finansal şirketlerin ve diğer organizasyonların birer tüzel organizma olarak nasıl bir doğaya ve davranış kümesine sahip olduğunu anlayabilmek adına bir tüzel organizma modeli oluşturulmuş ve bu model çerçevesinde çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Daha sonra ise devlet ile finansal kesim arasındaki ilişkinin doğası bu model ve kavramsallaştırmalar ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kurulan tüzel organizma modelinin en temel varsayımı bütün organizmaların temel hedefinin varlıklarını korumak ve daha üst bir varlık düzeyine geçmek olduğudur. Başka bir deyişle bütün organizmalar güçlerini korumak ve artırmak istemektedir. Organizmalar temelde üç tür kimliğe (“biyolojik kimlik”, “sosyolojik kimlik” ve “aşkın kimlik”) sahip olarak üç boyutta hareket etmektedir. Biyolojik kimlik çerçevesinde organizmalar diğer bütün organizmalar ile rekabet halindedir. Sosyolojik kimlik çerçevesinde organizmalar –eğer varsa– içinde buldukları üst organizmada bulunan diğer organizmalar ile çıkarları ölçüsünde iş birliği içindedir. Son olarak aşkın kimlik çerçevesinde organizmalar da –yine varsa– içinde buldukları üst organizma ile çıkarları ölçüsünde iş birliği içindedir.

Kurulan bu model çerçevesinde önce devlet ile (finansal) şirketlerin nasıl bir davranış kümesine sahip oldukları, daha sonra da karşılıklı ve çapraz bir şekilde aralarında ne tarzda ve ne boyutta bir iş birliği ve rekabet olacağı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise vaka analizi bağlamında Brezilya, Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye'nin çeşitli türdeki tüzel ve ultra tüzel organizmalarla (yani devletler ve [finansal] şirketler vb. ile bunların çeşitli karışımlarından oluşan üst organizmalarla) olan ilişkileri çok boyutlu bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

NEOLİBERAL SİSTEME GEÇİŞ VE FİNANSAL KESİMİN GÜCÜNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

BRETTON WOODS SİSTEMİNDEN NEOLİBERAL SİSTEME GEÇİŞ

Küresel ölçekte devletler ile finansal kesim arasındaki ilişkinin niteliği yirminci yüzyılın ikinci yarısında ciddi bir dönüşümden geçmiştir. Öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı akabinde kurulan Bretton Woods sisteminin 1970’lerde yıkılarak yerini neoliberal sisteme bırakmasıyla birlikte finansal sistemin temel parametrelerinde önemli bir değişim yaşanmıştır.

İki dünya savaşı arası dönemde yaşanan finansal ve ticari istikrarsızlıkların küresel ekonomiyi oldukça negatif bir şekilde etkilemesi nedeniyle Bretton Woods sisteminde öncelikli hedef küresel ölçekte büyüme dostu ve istikrarlı bir ekonomik ve finansal altyapı kurmak olmuştur. Bu çerçevede, bir taraftan iki savaş arası dönemde hacmi önemli ölçüde azalan uluslararası ticaretin artması ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi adına özellikle sanayileşmiş ülkeler dış ticaretin önündeki tarife engellerini ciddi biçimde azaltma yoluna gitmiştir. Diğer taraftan da uluslararası finansal sistemi tehlikeye atacak ölçüde ülkeler arasında dış ticaret dengesizliklerinin ortaya çıkmaması ve bununla ilintili bir şekilde –iki dünya savaşı arası dönemde olduğu gibi– ülkelerin ithalat vergisi yükseltme yarışına girmemeleri noktasında uluslararası sistemin finansal dengesizlikleri önleyici mekanizmalara sahip olması öngörülmüştür. Yine ortaya çıkacak finansal mimarinin dış ticaret dostu olması amaçlanmıştır.

Bütün bu hedeflere ulaşılabilmesi için öncelikli olarak küresel ölçekte istikrarlı ve sürdürülebilir bir ticaret ortamının ortaya çıkarılabilmesi adına ekseninde altının ve ABD dolarının olduğu bir tür sabit kur sistemi kurulmuştur. Bu sistemde ABD doları altına endekslenirken diğer ülkelerin para birimleri de ABD dolarına endekslenmiştir. (Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan küresel ölçekte hegemon güç olarak çıkan ABD ve ABD doları Bretton Woods sisteminde oldukça merkezi bir role sahip olmuştur.) Bretton Woods sisteminde dış ticaret ve reel ekonomiye oldukça güçlü bir vurgu yapılmasıyla paralel bir şekilde finansal sistemde ortaya çıkabilecek dengesizliklerin reel ekonomiler üzerinde olumsuz etkilere sahip olmaması amacıyla bu sistemde oldukça kontrollü bir finansal mimari öngörülmüştür.

Bu süreçte reel ekonominin oldukça merkezi bir role sahip olmasının arka planında ise iki temel faktör yatmaktadır: İlk olarak Sanayi Devrimi ile birlikte yaşamaya başlanan teknolojik dönüşüm yirminci yüzyılın ilk yarısında daha da hızlanmış olmasına rağmen söz konusu teknolojik gelişmeler reel ekonomiye henüz tam manasıyla (yatay ve dikey olarak) yansımamıştı. Bu noktada reel ekonominin henüz oldukça geniş bir hareket ve yayılma alanı bulunmaktaydı. İkinci olarak İkinci Dünya Savaşı başta Avrupa olmak üzere ülkelerin ekonomik altyapılarını ciddi biçimde tahrip etmişti. Yine yirminci yüzyılın ilk yarısında Batı Avrupa ekonomik anlamda ABD'nin hatırı sayılır ölçüde gerisinde kalmıştı. Bu noktada Batı Avrupalı sanayileşmiş ülkelerin ekonomik anlamda gidecekleri daha çok yol bulunmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nın mutlak galibi olan ABD için de Batı Avrupa'nın ekonomik olarak gelişmesi çok boyutlu bir şekilde arzu edilir bir hedefti. Zira küresel ekonomide bir tür kazan-kazan durumunun ortaya çıkabilmesi için sanayileşmiş ülkeler arasında bir tür ekonomik eş güdümün olması gerekiyordu. Ayrıca Batı Avrupa'nın tarihsel ve organik bağlarının bulunduğu ABD'yi hegemon güç ve fiili hamisi olarak benimseyebilmesi noktasında –önemli ölçüde mecburen de olsa– feragat etmeye razı olduğu askeri potansiyelinin (“sert güç” potansiyelinin) karşılığında kültürel gücünün (veya “yumuşak gücünün”) artması gerekiyordu. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin komünizm tehdidi karşısında “özgür dünyanın” ve “demokrasinin” savunucusu olma noktasında Batı Avrupa'nın “kültürel gücünün” artması da ABD'nin uzun vadeli çıkarlarına oldukça uygundu.

IMF (International Monetary Fund), Dünya Bankası (World Bank) ve GATT (daha sonra da DTÖ-Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası kurumlar da Bretton Woods sisteminin düzgün bir şekilde çalışabilmesi ve aynı zamanda ortaya çıkacak tehlikeleri bertaraf edebilmesi amacıyla husule getirildi. IMF özellikle sanayileşmiş ülkeler arasındaki dış ticaretin ve bu ülkelerdeki reel ekonominin sağlıklı bir şekil-

de gerçekleşmesine engel teşkil edebilecek mali sıkıntılarda devreye girmek amacıyla kuruldu. Zira devletlerin içine düşecekleri mali sıkıntılarının bu ülkeleri dış ticarete korumacılığa sevk ederek uluslararası ticarete ve küresel ekonomiye zarar vermelerini ve daha da kötüsü bu korumacılık eğiliminden zarar gören diğer ülkelerin müteakibiyet ilkesi gereğince hareket ederek benzer bir yaklaşımı benimsemeleri –aynen iki dünya savaşı arası dönemde olduğu gibi– küresel ticarete ve bu ülkelerin hepsine ciddi biçimde zarar verme potansiyeli taşımaktaydı. Dünya Bankası da İkinci Dünya Savaşı'ndan altyapısı ciddi biçimde zarar görmüş olarak çıkan ve zaten ekonomik anlamda da ABD'nin gerisinde kalmış bulunan özellikle Batı Avrupa ülkelerinde savaş sonrası yeniden yapılanma ve ayağa kalkma sürecinde destek olmak amacıyla kuruldu. GATT ise iki dünya savaşı arası dönemde ciddi biçimde yükselmiş bulunan dış ticarete dönük tarife duvarlarının indirilebilmesi ve böylece küresel ticaretin canlandırılabilmesi amacıyla kuruldu.

Sonuç olarak ekonomik gelişme ve dış ticarete oldukça güçlü bir vurgunun yapıldığı Bretton Woods sisteminde finansal altyapı reel ekonomiye yardımcı bir kuvvet olarak konumlandırılmıştı. Bu çerçevede finansal sistemde cari olan faiz oranları devletler tarafından belirlenmekte ve düşük bir seviyede tutulmaktaydı. Yine uluslararası sermaye hareketlerinin önünde de önemli kısıtlar bulunmaktaydı. Bu kısıtlar aynı zamanda ülkelerin borçluluk düzeyinin kontrol dışına çıkarak ulusal ekonomilerini tehdit etmesini ve böylece uluslararası ticarete ve dolayısıyla küresel ekonomiye zarar vermesini engelleme amacına da matuftu.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan fiili ekonomik durum ve gerekliliklerin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlaması neticesinde Bretton Woods sistemi de 1970'li yıllarda çatırdamaya başladı. 1971'de ABD Başkanı Nixon'ın doların altına çevrilebilirliğini askıya alması ve nihayetinde kaldırması bu sisteme önemli bir darbe vurdu. Sonraki yıllarda yaşanan iki büyük petrol krizi de birçok ülkede ekonomik durgunluk ve krizin yaşanmasına neden olurken küresel ölçekte birçok ekonomik ve finansal dengesizliğe kapı araladı. En temelde ise 1970'li yıllar ile birlikte sanayileşmiş ülkelerde yatay ekonomik genişlemenin sınırlarına ulaşmaya başlandı. Çok daha zor olan verimlilik artışı yoluyla dikey ekonomik genişlemenin sağlanamaması neticesinde bu ülkelerde ekonomik büyüme oranları önemli ölçüde düşmeye başladı.¹

1. Mevlüt Tathiyer, "The 2008–2009 Financial Crisis in Historical Context", *Global Financial Crisis and Its Ramifications on Capital Markets*, (Springer International Publishing, 2017), s. 3-17.

Birçok ülkede bu şekilde yatay sınırlara ulaşılmış olması neticesinde reel ekonominin ekseninde olduğu Bretton Woods sistemi bir kenara bırakılarak ekseninde finansal piyasaların ve finansal sistemin olduğu neoliberal sistem benimsenmiştir. 1980'li yıllarda yaşanan bu dönüşüm dünya ekonomisini derinden etkilemiştir. Bu süreçte sabit kurlar yerini dalgalı kurlara bırakmış, faiz oranları devletler tarafından tamamen serbest hale getirilmiş, ayrıca uluslararası sermaye hareketlerinin önündeki engeller de tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Bretton Woods sisteminde küresel ekonomik yapının göreceli olarak dışında kalmış olan ve kendi içine dönük bir şekilde ithal ikameci kalkınma politikası izleyen gelişmekte olan ülkeler de neoliberal sistemle birlikte küresel ekonomiye dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşımda bir taraftan sanayileşmiş ülkeler açısından sınırlarına ulaşılmış bulunan yatay genişlemenin uluslararası sermaye ve şirketler vasıtasıyla küresel ölçekte ömrünü uzatma diğer taraftan da yeni sistemin ekseninde bulunan finansal sistem için *daha* küresel bir pazar husule getirme düşüncesi anahtar birer role sahip olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomik sisteme entegre olmaya başlamasıyla birlikte bir taraftan bu ülkelerde ve dolayısıyla uluslararası ölçekte ticaret hacmi önemli ölçüde genişlemiştir. Bu durum da söz konusu ülkelerin uluslararası finansal sisteme bağımlılıklarını önemli ölçüde artırmıştır. Öte taraftan birçok gelişmekte olan ülkede kurlar henüz dalgalanmaya bırakılmadan ve gerekli finansal altyapı oluşturulmadan bu ülkelerin küresel ekonomik ve finansal sisteme eklenmeye çalışılması bu ülkeleri finansal spekülasyonlara ve devalüasyonlara oldukça açık hale getirmiştir.

Sonuç olarak bir taraftan uluslararası sisteme dahil olma yolunda önemli adımlar atılması diğer taraftan da bunun gerekli koşullar ve altyapı husule gelmeden gerçekleştirilmesi neticesinde uluslararası finansal ve ekonomik sistem oldukça çalkantılı hale gelmiş ve küresel ölçekte (ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde) 1980'li yıllardan itibaren yaşanan finansal krizlerin sayısında çok ciddi bir artış yaşanmıştır.

IMF ve Dünya Bankası da yaşanan söz konusu dönüşümde önemli birer role sahip olmuştur. Neoliberal sisteme geçilmesiyle birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın küresel rolünde büyük bir değişim yaşanmıştır. Başlangıçta sanayileşmiş ülkelerin uluslararası ticareti sekteye uğratacak şekilde bir dış borç krizine girmelerini önleyici bir mekanizma olarak tasarlanan IMF yeni sistemde sanayileşmekte olan ülkeler borç krizine girdiğinde onlara kredi sağlayan ve bu bağlamda nihai kreditörlük şeklinde bir fonksiyon üstlenen bir konuma gelmiştir. IMF kredi talebinde bulu-

nan gelişmekte olan ülkelere krediyi oldukça kapsamlı bir ekonomik ve finansal serbestleşme şartıyla sağlamış, nihai tahlilde bu ülkelerin uluslararası finansal ve ekonomik sisteme tam anlamıyla entegrasyonunu sağlama aracına dönüşmüştür. Dünya Bankası da benzer bir fonksiyon üstlenerek sanayileşmiş ülkelerin savaş sonrası ekonomik altyapılarını yeniden oluşturmak ve geliştirmekten çok sanayileşmekte olan ülkelere IMF gibi ekonomik ve finansal serbestleşme şartıyla kredi sağlayan bir kuruma dönüşmüştür.

Öte yandan, 1980’li yıllardan itibaren türev ürünlerin hacminin inanılmaz bir şekilde genişlemesi finansal piyasaların reel ekonomi üzerindeki etkisinin daha da artmasında oldukça önemli bir paya sahip olmuştur.

Bütün bu faktörlerin yanı sıra yaşanan dönüşümün bir parçası ve taşıyıcısı olarak bilgisayar teknolojisindeki gelişim ve internetin ortaya çıkışı da dünyanın finansallaşmasında oldukça önemli bir paya sahip olmuştur.

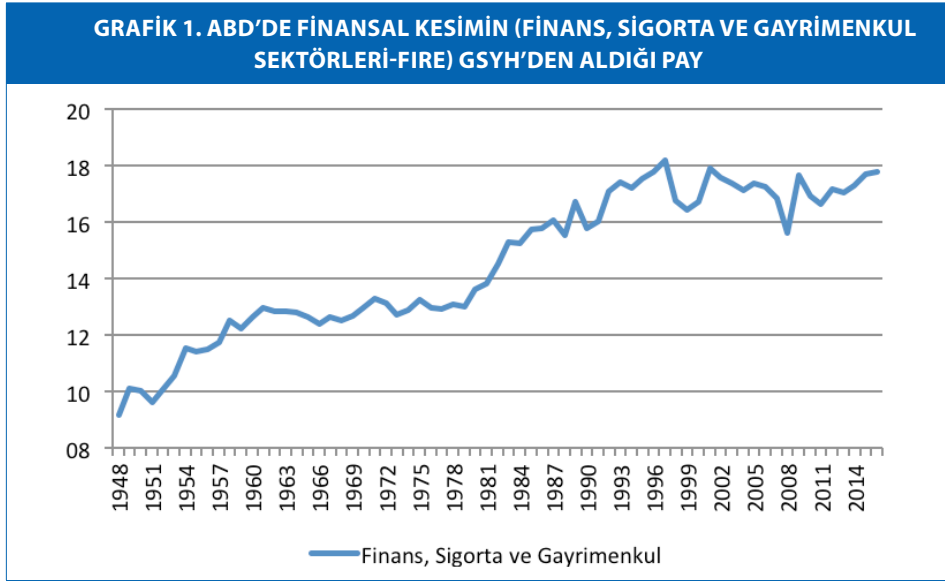
FİNANSAL KESİMİN GÜCÜNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Neoliberal rejime geçişle birlikte 1980’lerden itibaren dünya ABD öncülüğünde muazzam derecede finansallaşmaya başlamış, böylece finansal kesimin küresel ölçekteki gücü ve güç konsantrasyonunda çok ciddi bir artış yaşanmaya başlamıştır.

Nominal olarak dünyanın en büyük ekonomisine sahip olmasının ve doların küresel rezerv para birimi olmasının önemli katkılarıyla ABD küresel finansın merkezinde yer almaktadır. ABD’nin arkasından ise Batı Avrupa gelmektedir. Bu bağlamda ABD’de finansal kesimin GSYH’den aldığı pay 1960’lı ve 1970’li yıllarda ortalama yüzde 13 olarak gerçekleşirken bu oran 1980’li yıllarla birlikte artış trendine girmiş ve 1989’da yüzde 16,7’ye, 1998’de de yüzde 18,2’ye kadar yükselmiştir. Böylece yirmi yıllık süreçte (1979’dan 1998’e) finansal kesimin milli gelirden aldığı pay ABD’de yüzde 40 düzeyinde bir artış göstermiştir. Bu oran gerçekleşen metodolojik değişikliğin de muhtemel katkısıyla 2008 krizi akabinde yüzde 15,6’ya kadar düşse de daha sonraki süreçte yeniden toparlanarak 2016 itibarıyla yüzde 17,8’e kadar yükselmiştir.² Yapılan tahminlere göre küresel ölçekte finansal kesimin küresel GSYH’den aldığı pay da günümüzde yüzde 16,9 düzeyine kadar ulaşmıştır.³

2. Bureau of Economic Analysis, Table 6.1B, 6.1C and 6.1D.

3. Sean Ross, “What Percentage of the Global Economy is Comprised of the Financial Services Sector?”, Investopedia, <https://www.investopedia.com/ask/answers/030515/what-percentage-global-economy-comprised-financial-services-sector.asp>, (Erişim tarihi: 10 Şubat 2018).

Not: İstatistikler 1998'e kadar SIC (The Standard Industrial Classification) kullanılarak hazırlanmışken 1998 ve sonrasında ise NAICS (The North American Industry Classification System) kullanılarak hazırlanmıştır. Bu açıdan 1998'de oranda görülen düşüş metodolojik değişiklik kaynaklıdır. Öyle ki SIC'e göre finansal kesimin milli gelirden aldığı pay 1998'de yüzde 18,8 iken NAICS'e göre yüzde 16,8'dir. Bu oranda yaşanan yükseliş bu nokta hesaba katıldığında aslında görüldüğünden daha yüksektir denilebilir. (Kaynak: Bureau of Economic Analysis.)

Öte yandan, ABD'de yatırım fonlarının toplam varlıklarının GSYH'ye oranı 1980'de sadece yüzde 5,1 iken bu oran 2015 itibarıyla yüzde 99,2'ye ulaşmıştır. Böylece yatırım fonlarının reel ekonomi üzerindeki gücü muazzam derecede genişlemiştir. Benzer bir dönüşüm banka dışı finansal kesimin varlıklarında da yaşanmıştır. Söz konusu finansal kurumların varlıklarının GSYH'ye oranı 1980'den 2015'e yaklaşık üç buçuk katına çıkarak yüzde 160 düzeyine gelmiştir. Hisse senedi piyasasında yine bu süreçte çok derin bir dönüşüm yaşanmış, hisse senedi piyasasının toplam değerinin GSYH'ye oranı yaklaşık yirmi katına çıkarak yüzde 224 düzeyine ulaşmıştır.

Neoliberal sistemde bir taraftan finansal kesimin toplam büyüklüğünde ve gücünde muazzam bir artış yaşanırken diğer taraftan şirket birleşmelerinin ve satın almalarının sayısında ve hacminde de yine çok ciddi bir artış yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda ise finansal kesimde çok ciddi bir konsantrasyon artışı husule gelirken bu artış özellikle 1990'lardan itibaren hız kazanmıştır. Bu çerçevede, ABD'de en büyük beş bankanın toplam bankacılık kesimi içindeki payı 1990'da yüzde 9,7 iken bu rakam 2005'te yüzde 30 düzeyine çıkmış ve 2014 itibarıyla de yüzde 44 civarına kadar yükselmiştir.⁴ Yine ABD'nin en büyük beş yatırım fonunun toplam yatırım fonu piyasasındaki payı 2005'te yüzde 36 iken 2016 itibarıyla yüzde 47

4. Chris Vanderpool, "5 Banks Hold More than 44% of US Industry's Assets", S&P Global, 2 Aralık 2014, <https://www.snl.com/InteractiveX/Article.aspx?cdid=A-30025507-14130>, (Erişim tarihi: 27 Ekim 2017).

olarak gerçekleşmiştir. En büyük yirmi beş yatırım fonunun payı ise 2016 itibarıyla tam olarak yüzde 76'dır.⁵

TABLO 1. ABD'DE ÇEŞİTLİ FİNANSAL BÜYÜKLÜKLERİN GSYH'YE ORANI			
Yıl	Yatırım Fonlarının Toplam Varlıkları *	Banka Dışı Finansal Kesimin Varlıkları **	Hisse Senedi Piyasası Toplam Değeri ***
1980	5,1	44,7	11,9
1990	19,3	79,4	36,9
2000	68,4	133,5	236,9
2010	85,5	159,9	235,5
2015	99,2	159,7	224,1

* "World Bank, Mutual Fund Assets to GDP for United States [DDDI07USA156NWDB]", Federal Reserve Bank of St. Louis (FRED), 30 Ağustos 2017, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDI07USA156NWDB>, (Erişim tarihi: 27 Ekim 2017).

** "World Bank, Non-Bank Financial Institutions' Assets to GDP for United States [DDDI03USA156NWDB]", Federal Reserve Bank of St. Louis (FRED), 30 Ağustos 2017, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDI03USA156NWDB>, (Erişim tarihi: 27 Ekim 2017).

*** "World Bank, Stock Market Total Value Traded to GDP for United States [DDDM02USA156NWDB]", Federal Reserve Bank of St. Louis (FRED), 30 Ağustos 2017, <https://fred.stlouisfed.org/series/DDDM02USA156NWDB>, (Erişim tarihi: 27 Ekim 2017).

ABD'nin ve Avrupa'nın küresel finans içindeki ağırlığı küresel ekonomi içindeki ağırlığından çok daha fazla görünmektedir. Bu doğrultuda dünyada yatırım fonlarının toplam değeri 2016 itibarıyla 40,4 trilyon dolar iken ABD menşeli yatırım fonlarının değeri ise 18,9 trilyon dolar düzeyindedir. Şu halde ABD'nin küresel GSYH içindeki payı (satın alma gücü paritesine göre) yüzde 15 civarında iken⁶ küresel yatırım fonu sektöründeki payı yüzde 47'dir. Benzer bir durum Avrupa için de geçerlidir. Örneğin Almanya ve Fransa küresel yatırım fonu sektöründe yüzde 4,7⁷er⁷ paya sahip iken bu ülkelerin küresel GSYH içindeki payları sırasıyla yüzde 3,2 ve 2,2'dir.⁸

Bahsedilmesi gereken bir diğer nokta ise finansal piyasaların çok sayıda birbirinden bağımsız irili ufaklı finansal yatırımcıdan oluştuğu ve bu yatırımcıların birbirinden bağımsız hareket ettiği şeklindeki anlayışın büyük oranda bir yanılsama olduğudur. Örneğin ABD'de 94 milyon kişi bir tür yatırım fonuna sahipken bu birikimler toplamda sadece 8 bin 66 yatırım fonu şirketi bünyesindedir. Yine daha önce ifade

5. ICI, (2017), s. 18.

6. "GDP Based on PPP, Share of World Percent of World", IMF, <http://www.IMF.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>, (Erişim tarihi: 10 Şubat 2018).

7. "Investment Company Fact Book: A Review of Trends and Activities in the Investment Company Industry", Investment Company Institute, 57th edition, 2017, s. 233-234.

8. Vergi cenneti konumundaki Lüksemburg ve İrlanda gibi ülkelerde durum oldukça uç noktalardır. Lüksemburg'un küresel GSYH'teki payı sadece yüzde 0,05 iken küresel yatırım fonu sektöründeki payı ise yüzde 9,7'dir. Arada yaklaşık 200 katlık bir fark bulunmaktadır. İrlanda'nın da küresel GSYH'teki payı yüzde 0,27 iken küresel yatırım fonu sektöründeki payı yüzde 5,4'tür. Burada da yaklaşık 20 katlık bir fark bulunmaktadır.

edildiği gibi sadece yirmi beş yatırım fonu bu piyasanın yüzde 76'sına tekabül etmektedir.⁹ Yani sadece yirmi beş yatırım fonu şirketi on milyonlarca kişinin finansal birikimlerini yönetmektedir.

Yine bono ve tahvil piyasasında da benzer bir durum göze çarpmaktadır. Örneğin Türkiye'de tahvil ve bono sahipliğinde bankalar ve diğer finansal kuruluşlar yüzde 90'dan fazla paya sahipken gerçek kişilerin payı yüzde 1'den de azdır.

TABLO 2. 17 KASIM 2017 İTİBARIYLA TÜRKİYE'DE DEVLET İÇ BORÇLANMA SENEDİ (DİBS) SAHİPLİĞİ		
DİBS Sahipleri	DİBS (Milyon TL)	Oran
Bankalar	324.628	57,39
Diğer Finansal Kuruluşlar*	187.177	33,09
Yatırım Fonları	33.241	5,88
TCMB	14.325	2,53
Gerçek Kişiler	4.918	0,87
Finansal Olmayan Kuruluşlar	1.094	0,19
Diğer	268	0,05
Toplam	565.651	100

* Not: Diğer finansal kuruluşlar "adına menkul kıymet saklanan banka/katılım bankası ve aracı kurumlar dışında kalan diğer mali kesimi (sigorta şirketleri, portföy yönetim şirketleri, yatırım ortaklıkları, kurumsal yatırımcılar vb.) kapsamaktadır."

Günümüzde finans medyası tarafından finansal piyasalar milyonlarca yatırımcının bir araya gelerek oluşturduğu bir makro piyasa olarak tasvir edilmesine rağmen gerçekte söz konusu piyasalarda "bireysel yatırımcılardan" ziyade neredeyse tamamen oldukça az sayıdaki "kurumsal yatırımcılar" bulunmaktadır. Sonuç olarak aslında finansal kesim ile finansal piyasalar mevcut finansal birikimlerin yönetilmesi açısından çok büyük oranda eş anlamlıdır.

Sonuç olarak küresel ölçekte Bretton Woods sistemindeki reel ekonomi eksenli yapının yerini neoliberal sistemdeki finans eksenli yapı almıştır. Bu durumun küresel ölçekte çok çeşitli ve önemli sonuçları bulunmaktadır. Mesela 1980'lerden itibaren küresel ölçekte ve özellikle ABD'de olmak üzere gelir dağılımındaki bozulma oldukça iyi bilinen bir husustur. Bununla birlikte, neoliberal sisteme geçişle birlikte dünyanın finansallaşmasının yeterince vurgu yapılmayan önemli noktaları da bulunmaktadır ki devlet-piyasa ilişkisi bunlar arasında oldukça ön sıralarda yer almaktadır.

9. ICI, (2017), s. 113, 170.

YAŞANAN DÖNÜŞÜMÜN SONUÇLARI

Dünyanın 1980'lerden itibaren hızla finansallaşması ve finansal kesimin gücünün ve reel ekonomi üzerindeki etkisinin ciddi şekilde artması –oldukça doğal bir şekilde– devlet-finansal kesim ilişkisini de derinden etkilemiştir. Bu süreçte finansal kesimin devletler karşısındaki gücü peyderpey artmış ve sonuçta finansal kesimin devletler üzerinde birçok konuda tabiri caizse “söz sahibi” olduğu bir vasat ortaya çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler alanında önde gelen akademisyenlerden olan Susan Strange yaşanan bu dönüşümü 1996 tarihli *The Retreat of The State* (Devletin Gerileyişi) isimli kitabında oldukça net bir şekilde ifade etmektedir:¹⁰

Bir zamanlar devletler piyasaların efendisi iken şimdi birçok hayati konuda piyasalar devletlerin efendisi konumundadır.

Öte yandan, devlet-finansal piyasa ilişkisinde yaşanan dönüşüm ve sonuçta ortaya çıkan vasat, dünyada ya tamamıyla göz ardı edilmekte ya da herhangi bir teorik temele dayanılmadan ve oldukça yüzeysel bir şekilde tartışılmaya çalışılmaktadır. Bu rapor kapsamında devlet-finansal kesim ilişkisinin doğası ortaya konularak yaşanan dönüşümün aradaki güç dengesini nereden nereye getirdiği ve sonuçta ortaya çıkan vasatın nasıl bir mahiyete sahip olduğu noktasında ayakları yere basan bir açıklama sunulmaya çalışılmaktadır.

Dönüşümün Temel Kodları

10. Susan Strange, *The Retreat of The State*, (Cambridge University Press, 1996), s. 4.

Bir sektörün genel ekonomi ve devlet karşısındaki güç düzeyinin temelde iki belirleyicisi bulunmaktadır: Sektörün genel ekonomiden aldığı pay ve sektörel konsantrasyon düzeyi. Şekil 1’de görüldüğü üzere bir sektörün genel ekonomiden aldığı pay arttıkça o sektörün gücü de artma eğiliminde olmaktadır. Ayrıca sektöre daha az sayıda şirketin hakim olması yani sektörel konsantrasyonun artması da sektörün gücünü pozitif yönde etkileme eğiliminde olmaktadır. Zira kontrol altına alınamayan gücün etkinlik düzeyi kontrolsüzlüğü ölçüsünde az olacaktır. Gücün kontrol altına alınma düzeyi arttıkça da o gücün etkin olma düzeyi artacaktır.

Söz konusu iki boyutlu analiz çerçevesinde ortaya dört genel sektörel durum çıkmaktadır:

1. Sektörün genel ekonomiden aldığı pay yüksektir ve sektörde çok sayıda şirket bulunmaktadır.
2. Sektörün genel ekonomiden aldığı pay yüksektir ve sektörde oldukça az sayıda şirket bulunmaktadır.
3. Sektörün genel ekonomiden aldığı pay düşüktür ve sektörde çok fazla sayıda şirket bulunmaktadır.
4. Sektörün genel ekonomiden aldığı pay düşüktür ve sektörde az sayıda şirket bulunmaktadır.

Sonuçta da ortaya iki muhtemel güçler hiyerarşisi çıkmaktadır: (en güçlüden en zayıfa doğru olacak şekilde) 2-1-4-3 veya 2-4-1-3. Ekonomik pay düzeyinin konsantrasyon düzeyinden daha önemli olması durumunda ilk senaryo geçerliken tersi olması durumunda da ikinci senaryo geçerli olacaktır.

Daha önce tartışıldığı üzere neoliberal döneme geçişle birlikte bir taraftan finansal kurum ve kuruluşların genel ekonomiden aldıkları pay küresel ölçekte ciddi biçimde yükselmiştir. Diğer taraftan da özellikle 1990’larda ivme kazanan ve tabiri caizse moda haline gelen şirket satın almaları ve birleşmeleri neticesinde finans sektörüne giderek daha az sayıda şirket hakim olmaya başlamış yani finansal kesimdeki yoğunlaşma düzeyi ciddi biçimde artmıştır. Böylece finansal kesim söz konusu süreçte 3 yönünden (düşük ekonomik pay-düşük konsantrasyon) 2 yönüne (yüksek ekonomik pay-yüksek konsantrasyon) doğru ciddi bir sıçrama gerçekleştirmiştir.

Ortaya Çıkan Finansal Gücün Niteliği ve Kullanılışı

Güç temel anlamda diğerlerinin (şeylerin, insanların ve/veya ve kurumların) yapıları, davranışları ve/veya düşünceleri üzerinde etkili olma kapasitesi ve/veya yete-

neği olarak tanımlanabilir. Finansal kurum ve kuruluşların da neoliberal döneme geçişle birlikte güçlerinin ciddi biçimde artmış olması demek, bunların devletler başta olmak üzere diğer kurumlar ve kişiler üzerinde etkili olma kapasitelerinin ve yeteneklerinin artmış olması demektir. Şu halde finansal kurum ve kuruluşlar da oldukça açık bir şekilde kendi çıkarlarına göre hareket edecek ve sahip oldukları bu gücü daha çok kar elde etme ve büyüme gibi en olağan hedeflerini gerçekleştirmek için kullanmaya çalışacaklardır.

Bununla birlikte, finansal kesimin sahip olduğu gücü nasıl kullanacağı ve bu hususta ne gibi kanallara sahip olduğu soruları da oldukça önemli sorulardır ki bu soruları anlamlı bir şekilde cevaplayabilmek için dünyada nasıl bir finansal yapının bulunduğu ve bankaların da ne gibi yetki ve sorumluluklara sahip olduklarının temel düzeyde anlaşılması zorunludur.

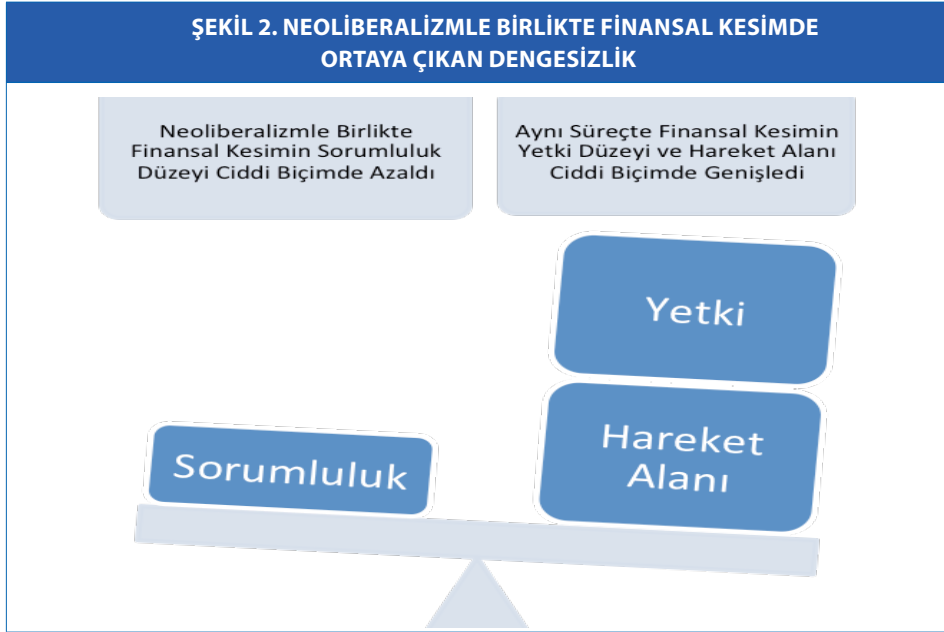
Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan modern dünyayla birlikte serpilip gelişen kapitalizmin ve küresel finansal mimarinin temelinde yer alan kısmi rezerv bankacılığı sisteminde bankalara oldukça geniş yetkiler tanınmaktadır. Bu sistemde öncelikli olarak, bankalar kendilerine yatırılan mevduatın ancak küçük bir kısmını ellerinde nakit olarak tutmaktadır. Geri kalan büyük kısmın ise kendi likidite ve rezerv ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadır. Bu sistemin –oldukça önemli olmakla birlikte– pek bilinmeyen ikinci özelliği ise bankalara para yaratma yetkisinin verilmiş olmasıdır. Kağıt parayı merkez bankalarının bastığı oldukça iyi bilinen bir husustur. Fakat küresel ölçekte mevcut para arzının ancak oldukça küçük bir kısmı kağıt paradan oluşurken asıl büyük kısmı elektronik paradan oluşmaktadır. Söz konusu elektronik parayı da bankalar kredi vererek yaratmaktadır. Yani bir banka müşterisine kredi verdiği zaman kelimenin gerçek anlamıyla (elektronik) para basmış olmaktadır. İşte bu nedenle kısmi rezerv bankacılığında bankalardaki mevduatın ancak küçük bir kısmını karşılayacak kadar kağıt para vardır. Bankalar mevduata kredi vermeden önce değil kredi verdikten sonra likidite ve rezerv pozisyonlarını koruyabilmek için ihtiyaç duyarlar ki sistem bir bütün olarak düşünüldüğünde kısa vadede ortada bir mevduat problemi yoktur. Bankalar kredi verdikleri anda zaten (anapara miktarınca) mevduat üretmiş olurlar.¹¹

Genel olarak değerlendirildiğinde kısmi rezerv bankacılığı sistemi bankaları oldukça geniş yetkilerle donatmaktadır. Bu sistemde devlet bankalara para basma yetkisi vermekte ve bir bütün olarak ülkenin ihtiyaç duyduğu likiditenin çok büyük

11. Kısmi rezerv bankacılığının nasıl bir yapıya sahip olduğunun geniş bir tartışması için bkz. Josh Ryan-Collins vd., *Where Does Money Come From?*, (Positive Money, 2011).

kısmı bankaların kredi vermek yoluyla bastığı paralarla karşılanmaktadır. Bankaların ise kredi verirken karşılaştıkları tek kısıt müşterilerin krediyi geri ödeme becerisidir. Şu halde bankalar ekonominin temel likidite kaynağı olduklarından reel ekonomiyi yönlendirme noktasında oldukça söz sahibidir.

Tabiri caizse reel ekonominin dümeninde bulunan finansal kesim oldukça geniş yetkilere sahip olduğundan bu yetkilerine paralel bir sorumluluğa da sahip olması reel ekonominin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesinde hayati derecede önemlidir. Bu açıdan küresel ölçekte devletler finansal kesimi çok çeşitli kanunlar ve regülasyonlar ile denetlemektedir.

Bretton Woods sisteminin çökmesi ve neoliberal sisteme geçilmesiyle birlikte bir taraftan finansal kesim gücünü muazzam derecede artırırken diğer taraftan devletlerin finansal piyasalar üzerindeki denetimi finansal denetimsizlik ve finansal deregülasyonlar neticesinde oldukça zayıflamıştır. Örneğin neoliberal döneme geçilmesiyle birlikte zaman içinde çok ciddi bir hacme ulaşan ve 2007-08 küresel finans krizinin çıkmasında önemli bir paya sahip olan türev ürünler daha baştan neredeyse tamamen denetimsiz halde kalmıştır. Yine ABD’de mevduat bankaları ile yatırım bankaları arasındaki ayrım çeşitli deregülasyonlarla zaman içinde neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır ki bu durum da küresel finans krizini besleyen bir başka önemli gelişme olmuştur.

Bahsedilmesi gereken bir diğer önemli nokta da para politikasıdır. Devletlerin başta merkez bankaları aracılığıyla olmak üzere uyguladıkları para politikası finansal kesim ile devlet arasındaki en önemli kanallardan birisidir. Finansal regülasyonlar finansal piyasaların işleyişine dair genel bir çerçeve çizme noktasında oldukça önemli iken devletin uyguladığı para politikası da pratikte finansal kesimin ve finansal piyasaların ne şekilde hareket edeceğinin belirlenmesi noktasında oldukça önemlidir.

Neoliberal sisteme geçilmesiyle birlikte küresel ölçekte para politikasına dönük yaklaşım da muazzam bir dönüşüm yaşanmıştır. Bretton Woods sisteminde uluslararası sermaye hareketlerinin kısıtlı olması, faiz oranları üzerinde devlet kontrolü olması ve sabit kur uygulamasının geçerli olması nedeniyle para politikası kendisine fazla bir hareket alanı bulamamıştır. Bu dönemde merkez bankaları da oldukça pasif bir role sahip olmuştur. Neoliberal sistemle birlikte neredeyse tam bir finansal serbestleşmenin yaşanması para politikasının hareket alanını muazzam bir şekilde genişletirken merkez bankalarını da son derece önemli kurumlar haline getirmiştir. Bu dönüşüme paralel olarak 1980'lerden itibaren merkez bankası bağımsızlığına güçlü bir vurgunun yapılması merkez bankaları üzerindeki devlet denetimini büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Bu durum demokratik bir görünüm arz etmese de küresel ölçekte merkez bankaları oldukça bağımsız bir şekilde hareket etmeye başlamışlardır.

Yaşanan bu gelişmelerle eş zamanlı olarak maliye politikasına ağırlık veren Keynesçi yaklaşım da 1970'lerde ve 1980'lerde ciddi biçimde itibar yitirirken para politikasını önceleyen Neoklasik yaklaşım ciddi biçimde ön plana çıkmıştır. Böylece para politikası ideolojik olarak da ciddi şekilde ön plana çıkarken para politikasının eksenini ise giderek daha fazla fiyat istikrarı oluşturmaya başlamıştır. Sonuçta merkez bankaları enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde fiyat istikrarına aşırı vurgu yapmaya başlamış, bu uğurda ekonomik büyüme ve istihdam düzeyi gibi ülke ekonomileri için son derece önemli faktörleri göz ardı etmeye başlamışlardır.¹² Sonuçta da faiz oranlarının sürekli bir şekilde daha yüksek olduğu bir vasat ortaya çıkmıştır.¹³ Bu durum finansal kesimin ekonomiden aldığı payı ve dolayısıyla gücünü artıran bir başka önemli faktör olmuştur.

Bütün bu noktalar bir araya getirildiğinde ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Neoliberal sisteme geçilmesiyle birlikte bir taraftan finansal kesim gücünü ciddi bir

12. Küresel ölçekte para politikasının yaşadığı dönüşümün ayrıntılı bir tartışması için bkz. Mevlüt Tatlıyer, "Inflation Targeting and The Need for a New Central Banking Framework", *Journal of Post Keynesian Economics*, Cilt: 40, Sayı: 4, (2017).

13. Mevlüt Tatlıyer, "Inflation Targeting and Its Limitations", *The New Turkey*, 18 Nisan 2016, <http://thenewturkey.org/inflation-targeting-and-its-limitations>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2017).

şekilde artmış diğer taraftan da –deregülasyonlarla birlikte– finansal kesimin sorumluluk düzeyinde önemli bir azalma yaşanmıştır. Bu durum ise finansal kesimin gücünü *daha da* artırabilmesinde başat bir faktör olarak ön plana çıkmıştır.

Şu halde, oldukça geniş yetkilerle ve kar elde etme fırsatlarıyla donatılmış olan finansal kesim için sahip olduğu finansal gücü değerlendirebilecekleri en önemli mecra kendilerinin denetlenmesi ve sınırlanması noktasında teoride sınırsız bir hareket alanına sahip olan devlettir. Finansal kesim devleti etkileyebildiği ve finansal oyun sahasının kendi çıkarına göre şekillenmesini sağlayabildiği ölçüde güçlenecek ve güçlendikçe de söz konusu etkileme faaliyetini daha başarılı bir şekilde gerçekleştirebilecektir.

BİR ORGANİZMA MODELİ ÇERÇEVESİNDE TÜZEL ORGANİZMALAR VE ULTRA TÜZEL ORGANİZMALAR

Finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimi anlamlı bir şekilde ortaya koyabilmek için bu oluşumların *en temelde* nasıl bir doğaya ve davranış kümesine sahip olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bu açıdan devletin de (finansal) şirketin de tam olarak ne anlama geldiğini anlamak elzemdir.

İnsan yapımı oluşumlar olan devlet de (finansal) şirket de temelde birer organizasyondur. Öte yandan, her organizma temel anlamda bir tür organizasyon olduğu gibi her organizasyon da birçok açıdan bir organizmadır. Bu açıdan, devlet ile finansal kesim arasındaki etkileşimi anlama noktasında bu oluşumların birer organizma olarak tasvir edildiği bir modeli kullanmak oldukça faydalı olabilir. Bu noktadan hareketle bu bölümde bir organizma modeli oluşturulmaya çalışılmıştır.

ORGANİZMA PORTFÖYÜ: BİYOLOJİK, SOSYOLOJİK VE AŞKIN KİMLİK

Her organizma temelde varlığını sürdürmek ve daha üst bir varlık düzeyine geçmek ister. Diğer bir ifadeyle her organizma gücünü korumak ve artırmak ister.

Yine, her organizma alt-organizmalara bölünebileceği gibi organizmalar bir araya gelerek üst-organizmaları da oluşturabilecektir. Bu çerçevede insanların bir araya gelmeleriyle oluşan herhangi bir organizasyon kendi başına bir üst-organizma olacaktır ki buna tüzel organizma denilebilir. Belirtmek gerekir ki alt-organizma ile üst-organizma arasında niteliksel bir farklılık yoktur. Bir organizma bir açıdan alt-, başka bir açıdan da üst-organizmadır.

Organizmalar bir araya gelerek oluşturdukları üst-organizma (tüzel organizma) bünyesindeki diğer organizmalarla çıkarları örtüştüğü ölçüde “birlik” ve “iş birliği” içindedirler. Organizmalar öte yandan, başka üst-organizmalar bünyesindeki alt-organizmalarla çıkarları çatıştığı ölçüde “rekabet” halindedir. Benzer biçimde bir üst-organizma başka bir üst-organizma bünyesindeki alt-organizmalarla da yine çıkarları çatıştığı ölçüde rekabet halindedir. Aynı üst-organizma içindeki alt-organizmalar arasındaki birlik ve iş birliği kendisini “empati” olarak gösterirken farklı üst-organizmalar içindeki alt-organizmalar arasındaki rekabet kendisini “kayıtsızlık” (empati yoksunluğu) olarak göstermektedir. (Bu noktada belirtmek gerekir ki empatinin zıddı nefret değil kayıtsızlıktır.)

Alt-organizmalar arasındaki çıkarın örtüşme düzeyinin üst-organizma oluşturma maliyetinden daha yüksek olması durumunda ilgili alt-organizmaların bir üst-organizma oluşturmaları çıkarlarına olacaktır. Eşik aşıldıktan sonra alt-organizmalardan bu beklenir. Alt-organizmalar birden fazla üst-organizma içinde bulunabilecektir. Bir alt-organizmanın birden fazla üst-organizma bünyesinde bulunması demek aynı alt-organizmanın içinde bulunduğu üst-organizmaların da aralarında belirli ölçüde bir çıkar uyumu olduğunu gösterebilecektir. Bu çerçevede, bir üst-organizma bünyesinde çıkarları uyduğu ölçüde bulunan bir alt-organizmanın ikinci bir üst-organizma bünyesine yine çıkarları uyduğu ölçüde katılma kararı alması için bu dönüşümün ilgili alt ve birinci üst-organizmaya getirisinin maliyetinden daha çok olması gerekmektedir. Şu halde, üst-organizmalar arasındaki çıkar uyumu arttıkça aralarındaki kesişim kümesi ve paylaştıkları alt-organizmaların sayısı da artacaktır. Üst organizmalar arasındaki çıkar düzeyi birleşmelerinin maliyetini aştığı zaman ise bu üst organizmaların bir üst-üst-organizma oluşturmaları çıkarlarına olacaktır. Ve bu süreç hem aşağıya hem de yukarıya doğru aynen bu şekilde devam ederek sonuçta ortaya bir makro organizma resmi çıkarmaktadır.

Tanım gereği aynı üst-organizma çatısı altında bulunmayan alt-organizma ve aynı üst-üst-organizma çatısı altında bulunmayan üst-organizmalar arasındaki çıkar çatışması düzeyi oldukça yüksek olacaktır. Bu açıdan, ilgili organizmalar arasındaki empati düzeyi de çok az veya sıfır mesabesinde olacaktır. Öte taraftan her üst-organizma diğer bütün alt-organizmaları hem varoluşsal hem de hukuki olarak kendisinden daha aşağı görme eğiliminde olacaktır.

Şu halde, bir üst-organizma çatısı altındaki her alt-organizmanın üç kimlik boyutu bulunmaktadır:

1. Alt-organizmanın kendisine baktığında gördüğü kimlik
2. Alt-organizmanın diğer alt-organizmalara baktığında kendisinde gördüğü kimlik
3. Alt-organizmanın üst-organizmaya baktığında kendisinde gördüğü kimlik

Bir alt-organizma kendisine baktığı zaman biyolojik kimliğini, aynı üst-organizma bünyesindeki diğer alt-organizmalara baktığında sosyolojik kimliğini, üst-organizmaya baktığında ise aşkın kimliğini görecektir. Bu bağlamda, bütün organizmalar içinde değişen oranlarda biyolojik, sosyolojik ve aşkın kimliklerinin bulunduğu bir organizma portföyüne sahiptir.

Bir tüzel organizma bünyesinde bulunan her insan biyolojik, sosyolojik ve aşkın olmak üzere üç farklı boyutta kimliğe/varlığa sahip bulunmaktadır. İlgili kimlik türlerinin ağırlığı insandan insana ve zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir. İnsanoğlunun varlığını sürdürme ve daha üst boyuta taşıma, yani gücünü koruma ve artırma temel hedefi çerçevesinde, biyolojik kimlik boyutu insanoğlunun temel anlamda sadece kendisine bel bağlamasını ifade ederken sosyolojik kimlik boyutu insanoğlunun bu hedefine ulaşabilme noktasında diğer alt-organizmalarla arasındaki iş birliğini ifade etmektedir. Aşkın kimlik boyutu ise ilgili hedefe ulaşabilmek için daha üst bir yapının bir parçası olmasını ifade etmektedir.

Tanım gereği biyolojik kimlik sıfır empatiye sahipken sosyolojik kimlik ve aşkın kimlik tam empatiye sahiptir. Aşkın kimlik boyutunda alt-organizma ile üst-organizma arasında asimetrik türde bir ilişki bulunmaktadır ve bu ilişki çerçevesinde aşkın

kimlik boyutunda üst-organizmanın alt-organizma karşısında tanım gereği varoluşsal bir üstünlüğü vardır. Söz konusu üstünlük neticesinde alt-organizma üst-organizma ile olan çıkar uyuşması mesabesinde kendini üst-organizma olarak görecektir ve aşkın kimliği ile nihai kimliği o oranda aynileşecektir. Üst-organizma ise alt-organizma ile olan çıkar uyuşması mesabesinde ilgili alt-organizmayı yine kendi nihai kimliği olarak görecektir. Bu açıdan, alt-organizma için geçerli olan aşkın kimlik üst-organizmanın kendi nihai kimliğidir.

Üst-organizmalar arasındaki ilişki de aynen alt-organizmalar arasındaki ilişki gibidir. Zira bir seviyede üst-organizma olan bir yapı daha üst bir seviyede alt-organizmadır. Birer üst-organizma olan tüzel organizmaların da biyolojik, sosyolojik ve aşkın kimliklerinden oluşan bir organizma portföyleri vardır. Bir tüzel organizma için biyolojik kimliği diğer bütün organizmalar için geçerli sosyolojik kimliği ise içinde yer aldığı üst tüzel organizmanın (*ultra tüzel organizmanın*) içinde bulunan bütün tüzel organizmalar için geçerli olacaktır. İlgili tüzel organizmanın aşkın kimliği ise üst tüzel organizma bağlamında geçerlilik kazanmaktadır.

Herhangi bir organizmanın nihai kimliği ise biyolojik, sosyolojik ve aşkın kimliklerinin belirli bileşimlerinden oluşacaktır. Bu model çerçevesinde alt-organizmanın aynı üst-organizma çatısı altındaki diğer alt-organizmalarla olan çıkar uyuşma derecesi ilgili alt-organizmanın nihai kimliğindeki sosyolojik kimliğin ağırlığını belirleyecektir. Yine, alt-organizmanın üst-organizma ile olan çıkar uyuşma derecesi de ilgili alt-organizmanın nihai kimliğindeki aşkın kimliğin ağırlığını belirleyecektir. Her iki kimlikten arta kalan kısım da ilgili alt-organizmanın biyolojik kimliğinin ağırlığını verecektir.

TÜZEL ORGANİZMALARIN DAVRANIŞ KÜMESİ

Birer (tüzel) organizma olarak (finansal) şirketlerin de devletin de en temeldeki amacı gücünü korumak ve artırmaktır.

Organizmalar varlığını sürdürüp gücünü artırmaya çalışırken çevrelerinde bulunan diğer organizmalarla çeşitli şekillerde etkileşim içinde olurlar. Bu etkileşim neticesinde ise temelde altı farklı durum ortaya çıkabilir:

1. Organizmalardan her ikisi de etkileşimden fayda sağlar.
2. Organizmalardan birisi etkileşimden fayda sağlarken diğeri zarar görür.
3. Organizmalardan birisi etkileşimden fayda sağlarken diğeri bu etkileşimden etkilenmez.
4. Organizmalardan her ikisi de etkileşimden zarar görür.

5. Organizmalardan birisi etkileşimden zarar görürken diğeri bu etkileşimden etkilenmez.

6. Organizmalardan her ikisi de etkileşimden etkilenmez veya çok az etkilenir.

Organizmalar arası etkileşimde 3, 4, 5 ve 6. durumlarla karşılaşılma olasılığı 1 ve 2. durumlarla karşılaşılma olasılığına kıyasla oldukça düşüktür. Zira etkileşime giren taraflar bundan çıkar umarak etkileşime girmektedirler ve etkileşimin sonunda her iki tarafın da zarar görmesi veya birinin zarar görüp diğesinde bir değişiklik olmaması veya her ikisinin de bu etkileşimden etkilenmemesi pek olası değildir. Bununla birlikte, yaşanan çoğu etkileşimde organizmalardan her ikisi de bu etkileşimden fayda sağlar veya biri fayda sağlarken diğeri bundan zarar görür.

1. ve 2. durumu birbirinden ayıran temel nokta ise organizmaların çıkar kümeleri arasındaki kesişimin boyutudur. Çıkar kümeleri arasındaki kesişimin boyutunun yüksek olması durumunda organizmaların etkileşimi 1. durumu ortaya çıkarma eğiliminde olacakken, kesişimin boyutunun düşük olması 2. durumu ortaya çıkarma eğiliminde olacaktır. Aynı üst-organizma bünyesindeki alt-organizmalar arasında doğal olarak 1. durumun ortaya çıkması beklenirken farklı üst-organizmalar bünyesindeki alt-organizmalar arasında ise 2. durumun ortaya çıkması beklenir.

Sıfır toplamlı bir oyunda karşı karşıya gelen organizmalar arasındaki etkileşimin sonucunda bir tarafın fayda sağlaması kesinlikle diğ tarafın zarar görmesi anlamına gelecek ve sonuçta ortaya 2. durum çıkmış olacaktır.

Tüz el organizmalar için üç tür büyüyüp güçlenme yolu bulunmaktadır:

1. Tüz el organizma sıfır veya negatif toplamlı oyun çerçevesinde içinde bulunduğu yerel veya küresel ekosistemden pay alarak ve dolayısıyla ona zarar vererek büyüyüp güçlenebilir.
2. Tüz el organizma pozitif toplamlı oyun çerçevesinde katma değer yaratıp nihayetinde içinde bulunduğu ekosisteme ikincil düzeyde katkı sağlayarak büyüyüp güçlenebilir.
3. Tüz el organizma sıfır/negatif/pozitif toplamlı sonucu belirsiz bir oyun çerçevesinde katma değer yaratıp nihayetinde bu katma değeri içinde bulunduğu ekosistem aleyhine ve zararına bir silah olarak kullanarak büyüyüp güçlenebilir.

Tüz el organizma a) direkt olarak satın alma ve birleşme yoluyla çok daha büyük bir organizma haline gelebilir ya da b) diğ bazı tüz el organizmalarla çeşitli iş birlikleri yapıp birlikte hareket etme yolunu seçerek kendisine bir yakın ekosistem oluşturabilir. Bu durumun biyolojik organizmalardaki karşılığı sürü halinde hareket

etmektedir ki bu davranış biçimi başta aslan ve arılar olmak üzere birçok canlı türünde gözlenmektedir. Bu iki durumdan birinin yaşanması durumunda tüzel organizma kendi içinde bir tür yakın ekosistem haline gelir ve üst-organizma (ultra tüzel organizma) etiketine kavuşur.

Küresel düzeyde 1980’lerde hızlanan ve 1990’larda ciddi biçimde ivmelenen şirket birleşmeleri ve satın almaları neticesinde küresel ölçekte ultra tüzel organizmaların sayısında çok ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu durum finans kesimi için özellikle geçerlidir.

Avrupa Birliği (AB) projesi de bir tür ultra tüzel organizma oluşturma hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler arasında bölgesel bazda kurulmaya çalışılan ticaret birlikleri de kısmi düzeyde ve ticaretle sınırlı ultra tüzel organizma oluşturma hareketleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan bir organizma büyüdükçe “kendi-kendi dışı” boyutunun yanı sıra organizma içinde de “merkez-çevre” boyutu ortaya çıkmaya başlar. Bu açıdan, ultra tüzel organizmalar (UTO) için “kendi-kendi dışı” boyutu yeterli olmaktan oldukça uzaktır. Bir UTO büyüdükçe merkez-çevre gerilimi artacak ve bu boyut giderek daha önemli hale gelmeye başlayacaktır. Sonuçta bir UTO için merkez UTO’nun direkt olarak kendisi haline gelirken çevre ise yakın ekosistem haline gelecektir. Dolayısıyla UTO’nun öncelik sıralamasında kendi merkezi birinci sırada, kendi çevresi (yakın ekosistemi) ikinci sırada gelirken uzak ekosistem üçüncü sırada olacaktır.

Devlet ile şirketler arasında ortaya çıkacak çeşitli türde iş birlikleri neticesinde de ortaya bir tür asimetrik ultra tüzel organizma (AUTO) çıkabilecektir. AUTO’lar çok farklı yapılara ve hedeflere sahip olabilecektir. Günümüzün sanayileşmiş devletlerinin hemen hemen tamamı üst düzey devlet-şirket iş birliği neticesinde buldukları konuma gelebilmişlerdir. Bu durum da göstermektedir ki UTO’ların küresel düzeyde büyük oyuncular haline gelebilmeleri noktasında aynı zamanda bir AUTO’nun parçası olmaları oldukça önemli bir yere sahiptir.

Modele yakın ve uzak ekosistem boyutunun eklenmesi durumunda sıfır/negatif veya pozitif toplamı oyunda yeni bir boyut ortaya çıkacaktır.

1. UTO (veya AUTO) sıfır veya negatif toplamı oyun çerçevesinde merkez lehine ve çevre aleyhine olacak şekilde içinde bulunduğu yakın ekosisteme zarar vererek büyüyüp güçlenebilir.
2. UTO (veya AUTO) sıfır veya negatif toplamı oyun çerçevesinde merkezin de çevrenin de –değişen derecelerde– lehine olacak şekilde uzak ekosisteme dışarıya zarar vererek büyüyüp güçlenebilir.

3. UTO (veya AUTO) sıfır veya negatif toplamlı oyun çerçevesinde merkezin ve uzak ekosistemin –değişen derecelerde– lehine olacak şekilde kendi yakın ekosistemine –çevresine– zarar vererek büyüyüp güçlenebilir.
4. UTO (veya AUTO) dar çerçevede ve pozitif toplamlı oyun çerçevesinde sadece merkezde katma değer üreterek büyüyüp güçlenebilir. Bu durumda UTO kendi çevresine ikincil, uzak ekosisteme de üçüncül derecede katkı sağlamış olacaktır. Fakat her halükarda UTO merkezinin kendi çevresine ve uzak ekosisteme kıyasla göreceli gücü artarken kendi çevresinin ve uzak ekosistemin göreceli gücü azalacaktır.
5. UTO (veya AUTO) geniş çerçevede ve pozitif toplamlı oyun çerçevesinde hem merkez hem de çevrede yani içinde bulunduğu yakın ekosistemde katma değer üreterek büyüyüp güçlenebilir. Bu durumda UTO kendisinin yanı sıra uzak ekosisteme ikincil derecede katkı sağlayarak onların da mutlak büyüklüğü ve gücünü bir dereceye kadar artıracaktır. Fakat her halükarda UTO'nun uzak ekosisteme kıyasla göreceli gücü artarken uzak ekosistemin UTO'ya kıyasla göreceli gücü azalacaktır.
6. UTO (veya AUTO) sıfır/negatif/pozitif toplamlı sonucu belirsiz bir oyun çerçevesinde katma değer yaratıp nihayetinde bu katma değeri uzak ekosistem aleyhine bir silah olarak kullanarak büyüyüp güçlenebilecektir.

Tüzel organizmalar gerçek hayatta söz konusu altı teorik durumun çeşitli bileşimlerini ve karışımlarını kullanarak büyüyüp güçlenmeye çalışacaklardır. Söz konusu bileşim ve karışımlar da organizmadan organizmaya ve zamandan zamana değişiklik gösterecektir. Tüzel organizmalar arası etkileşimler de dinamik bir şekilde bu organizmaların davranışını şekillendirecektir.

DEVLET GÜCÜNÜN DOĞASI VE DEVLETLERİN DAVRANIŞ KÜMESİ

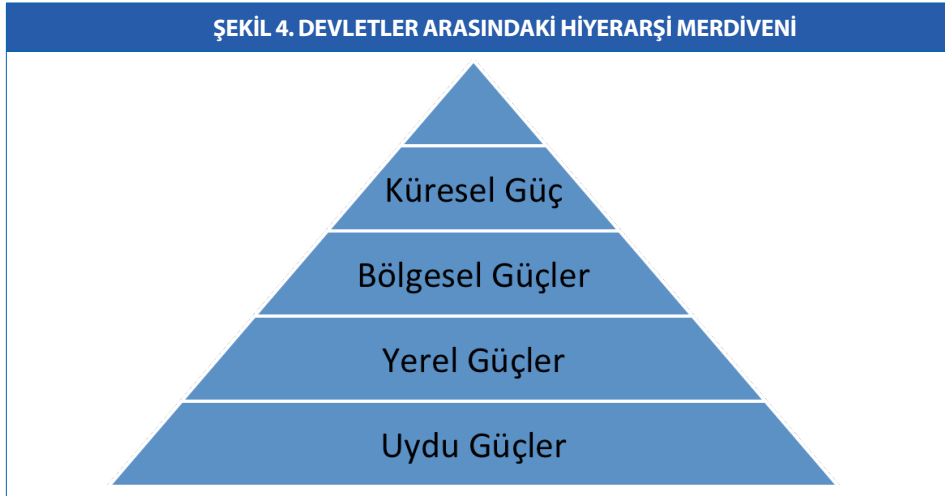
Dünyada her devlet hukuki olarak diğer devletler ile aynı seviyede bulunmasına rağmen –aynen biyolojik organizmalar arasında olduğu gibi– tüzel organizmalar olarak devletler arasında da göreceli güç farklılıklarından kaynaklanan doğal bir hiyerarşi bulunmaktadır. Devletler göreceli gücünü artırdığı ölçüde söz konusu güçlerini daha çok güç elde etmek amacıyla kullanmaya çalışacaklardır. Bu bağlamda devletler dört gruba ayrılabilir:

1. Küresel ölçekte nüfuza sahip olan ve diğer devletleri kendi çıkarı doğrultusunda önemli miktarda etkileme potansiyeline sahip olan devlet küresel ölçekte hegemonik güç (KHG) olacaktır.
2. Bu durumu ancak bölgesel ölçekte gerçekleştirebilen bir devlete ise bölgesel güç (BG) denilecektir.
3. Bu iki kategorinin dışında kalan devletler ise buldukları bölgenin siyasi hakimi olduklarından yerel güç (YG) olarak adlandırılacaktır.
4. Bulunduğu bölgede siyasi olarak hakim güç konumunda olmasına rağmen gerçekten küresel veya bölgesel güçlerin siyasi tasallutu altında kalan devletler ise uydu güç (UG) olarak isimlendirilecektir.

Bu çerçevede, devletler arası ilişkilerde söz sahibi olan belirli kurallar bulunmaktadır:

1. KHG, BG'ler ve YG'ler arasında sürekli bir doğal çatışma ortamı olacaktır. Zaman içinde göreceli gücünü artırmaya çalışan bir KHG, BG veya YG sıfır toplamlı eko-siyasi oyun çerçevesinde bunu diğerleri aleyhine yapabilecektir.
2. KHG'nin mümkün olabilmesi için ulaşımın ve iletişimin küresel ölçekte son derecede hızlı gerçekleşmesi bir zorunluluktur.
3. Belirli bir dünya sisteminde gerçek anlamda birden fazla KHG olamayacaktır.
4. Söz konusu doğal çatışma ortamı çerçevesinde KHG, BG'ler ve YG'ler arasında belirli alanlarla sınırlı kalacak şekilde ve diğerleri aleyhine çeşitli ittifaklar kurulabilecektir.

ŞEKİL 4. DEVLETLER ARASINDAKİ HİYERARŞİ MERDİVENİ

5. YG'ler ile BG arasındaki güç farkı belirli bir kritik eşiğin altına düştüğünde BG de bir YG haline gelecek ve o bölgede hiçbir BG bulunmayacaktır. İlgili bölge sonuçta çok kutuplu hale gelecektir.
6. BG'ler ile KHG arasındaki güç farkı belirli bir kritik eşiğin altına düştüğünde KHG de bir BG haline gelecek ve küresel ölçekte hiçbir KHG kalmayacaktır. Sonuçta da dünya çok kutuplu hale gelecektir.

Daha önce gücü “diğerlerinin (şeylerin, insanların ve/veya kurumların) yapıları, davranışları, ve/veya düşünceleri üzerinde etkili olma kapasitesi ve/veya yeteneği” olarak tanımlamıştık. Örneğin yağmur üzerinde güç sahibi olmak demek yağmurun ne şekilde, ne zaman, ne kadar, nasıl ve nereye yağacağını kontrol etmek anlamına gelecektir. Aynı şekilde bir kişi veya kurum üzerinde güç sahibi olmak demek de o kişi veya kurumun ne şekilde davranacağı ve hareket edeceği üzerinde kontrol sahibi olmak demektir.

Güç mücadelesi doğası gereği sıfır toplamlı bir oyundur. Bir mücadelede taraflardan birisinin daha güçlü olması tanım gereği diğerlerinin daha güçsüz olması anlamına gelmektedir. Güç doğası gereği çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bir organizmanın her güç boyutu için belirli düzeyde bir güce sahip olduğundan bahsedilir.

Sahip olunan gücün diğerleri üzerinde kullanılmasında dört temel yöntem bulunmaktadır:

1. Fiziksel zorlama veya fiziksel zorlama tehdidi
2. Yaptırım veya yaptırım tehdidi
3. Ödül veya ödül vaadi
4. Zihinsel kontrol (kendilerinden istenen şeyin aslında kendi istedikleri şey olduğuna ikna etme)

Bir devletin sahip olduğu güç temelde dört boyuta sahiptir: askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel güç. Askeri güç yapısı gereği kendisini fiziksel zorlama üzerinden gösterir. Siyasi ve ekonomik güç ise kendisini yaptırım veya yaptırım tehdidi ile ödül veya ödül vaadi olarak gösterir. Kültürel güç ise kendisini zihinsel kontrol ile gösterir.

Küresel ölçekte bir devletin diğer devletler üzerinde güç sahibi olabilmesi, yani bir KHG olabilmesi için - söz konusu dört boyut arasında önemli miktarda geçişkenlik ve yardımlaşma olduğundan ilgili devletin bu dört boyutta da güçlü olması gerekmektedir. Askeri gücü olmayan bir KHG'den söz edilemeyeceği gibi kültürel gücü olmayan bir KHG'den de söz edilemez.

TABLO 3. KHG'NİN GÜÇ BOYUTLARININ ÖZELLİKLERİ

Güç Boyutu	Güce Sahip Olma Şekli	Gücün İfade Ediliş Şekli	Gücün İfade Ediliş Aracı
Askeri Güç	Askeri teknoloji, uzmanlık	Fiziksel zorlama (tehdidi)	Ordu, FZKO'lar (terör örgütleri)
Siyasi Güç	Kurumsal, organizasyonel beceri, uzmanlık	Siyasi yaptırım (tehdidi), ödül (vaadi)	Diplomasi, istihbarat örgütleri
Ekonomik Güç	Ekonomik teknoloji, uzmanlık	Ekonomik yaptırım (tehdidi), ödül (vaadi)	Diplomasi, EZKO'lar (ekonomik, finansal kurumlar)
Kültürel Güç	Söylemsel üstünlük kurma, manipülasyon becerisi	Zihinsel kontrol	ZİKO'lar (medya, düşünce kuruluşları, akademisi)

Not: FZKO: Fiziksel zorlama ve kontrol oluşumu, EZKO: Ekonomik zorlama ve kontrol oluşumu, ZİKO: Zihinsel kontrol oluşumu.

Şu halde bir devlet geliştirdiği askeri teknoloji ve sahip olduğu askeri uzmanlık ile askeri güce sahip olurken kurduğu iyi işleyen bir devlet mekanizması ile de siyasi gücü kazanmaktadır. Yine ilgili ülkede ortaya çıkarılan ekonomik teknoloji ve uzmanlık ile de ekonomik güç husule gelmektedir. Söylemsel üstünlüğün kurulması ile de kültürel güç elde edilmektedir. Bütün bu boyutlardaki güç artışının sağlanabilmesi noktasında eş güdüm oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira bir boyuttaki başarı düzeyi önemli oranda diğer boyutlardan etkilenmektedir. Söz konusu dört boyutta da küresel ölçekte bir güce kavuşulması durumunda ortaya bir KHG çıkmaktadır.

KHG'nin askeri gücünü ifade ediliş aracı ordu iken siyasi gücünü ifade ediliş aracı ise diplomasi, istihbarat örgütleri ve terör örgütleridir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dünya düzeninde KHG'nin ve diğer güçlerin kendilerini direkt olarak savaş gibi fiziksel zorlama veya fiziksel zorlama tehdidi üzerinden ifade etme imkanı önemli ölçüde azalmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da KHG (ve BG'ler) fiziksel zorlamayı veya fiziksel zorlama tehdidini dolaylı bir şekilde vekil ve/veya taşeron örgütler üzerinden gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir ki bu örgütlere vekil örgüt olmaları durumunda tamamen, taşeronluk yapmaları durumunda da kısmen fiziksel zorlama ve kontrol oluşumları (FZKO) denilebilecektir. KHG'nin veya BG'lerin ilgili FZKO'ları kullanmalarında ise ilgili KHG'nin veya BG'nin sahip olduğu sivil ve askeri istihbarat örgütleri anahtar bir role sahiptir. Bu noktada ilgili istihbarat örgütleri temel anlamda o devletin siyasi gücüne katkı sağlarken bir açıdan askeri gücüne de katkı sağlamaktadır.

KHG'nin ekonomik gücünü ifade edişi ise fiili olarak kısmen veya tamamen hakim olduğu küresel boyuttaki kurum ve kuruluşlar üzerinden kendisini diploması ile gösterecektir. Günümüzde EZKO olan Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Bankası¹⁴ ve DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) bu minvaldeki küresel kurumların başlıcalarıdır. Yine kredi derecelendirme şirketleri de söz konusu ekonomik gücün ifadesinde kısmen birer EZKO olarak önemli birer yere sahiptir.

KHG'nin kültürel gücünün ortaya çıkması için gerekli olan söylemsel üstünlüğün temelinin oluşturulması ve güncellenmesi noktasında akademi ve düşünce kuruluşları oldukça önemli bir yere sahiptir. Öte taraftan ilgili söylemsel üstünlüğün tesisi ve bu çerçevede manipülasyonun gerçekleştirilmesinde küresel medya kuruluşlarına çok büyük görev düşmektedir. Zira ancak kültürel gücün husule getirilmesiyle birlikte küresel ölçekte zihinsel kontrol sağlanabilecektir ki bu olmadan ne FZKO'ları ne de EZKO'ları etkin bir şekilde kullanmak olasıdır. Bu çerçevede; akademi kısmen, düşünce kuruluşları ve medya da büyük oranda ZİKO hüviyetine sahiptir.

Sonuç olarak organizma modeli çerçevesinde ifade edilecek olursa bir KHG ilgili dört güç boyutunda gücünü koruma ve artırmada içinde kendisi başta olmak üzere ekonomik ve finansal şirketler ile içinde EZKO'lar, FZKO'lar ve ZİKO'ların bulunduğu bir tür AUTO olarak hareket etmek durumundadır.

ULTRA TÜZEL ORGANİZMANIN DOĞASI VE TÜREVLERİ

Devletler uyguladıkları iktisat politikası –sanayi, maliye ve para politikaları– çerçevesinde genel ekonomi üzerinde direkt ve dolaylı olarak oldukça etkilidir. İlk olarak, uygulanan sanayi politikası ilgili ülkenin uzun vadeli ekonomik büyüme performansı üzerinde oldukça söz sahibidir. Maliye politikası ile de en temelde verginin toplumun hangi kesimlerinden ne düzeyde toplanacağı ve daha sonra bu vergi gelirlerinin ne şekilde harcanacağı belirlenir. Para politikası ise ekonomik çıktının reel kesim ile finansal kesim arasında ne şekilde paylaşılacağı üzerinde önemli ölçüde söz sahibidir.

Finansal kesim reel kesime ve hanehalkına bir taraftan (mevduat bankaları aracılığıyla) kredi sağlarken diğer taraftan da (yatırım bankaları aracılığıyla) yatırım danışmanlığı hizmeti sunmaktadır.

Mevduat bankaları devlet tarafından kendilerine tanınmış olan yetki çerçevesinde kredi vermek yoluyla elektronik para basarak reel kesimin ihtiyaç duyduğu

14. Dünya Bankası baş ekonomisti Paul Romer'in Dünya Bankasınca hazırlanan "İş Yapmak için En Kolay Ülkeler" listesinin "siyasi nedenlerle manipüle edildiği" şeklindeki itirafı bu noktada oldukça anlamlıdır. Yine yaşanan bu olay neticesinde görülmektedir ki Dünya Bankası sadece bir ekonomik zorlama ve kontrol oluşumu (EZKO) değil zaman zaman bir ZİKO olarak da davranabilmektedir. Bkz. "Başekonomistten 'Manipülasyon' İtirafı", *Milliyet*, 14 Ocak 2018.

likiditeyi sağlamaktadır. Öyle ki 17 Kasım 2017 itibarıyla Türkiye’de dolaşımdaki banknot ve madeni paranın toplam miktarı 135 milyar TL’nin biraz üzerindeyken bankalarda 885 milyar TL’nin üzerinde vadeli ve vadesiz mevduat bulunmaktadır.¹⁵ Ülke ölçeğinde 1 trilyon TL’nin biraz üzerindeki likiditenin neredeyse yüzde 90’ı mevduat bankalarının verdiği kredilerle sağlanmaktadır. Diğer ülkelerde de durum Türkiye’deki ile benzer bir görünüm arz etmektedir. Bu durum da mevduat bankalarının hem yerel hem de küresel ölçekte oldukça önemli bir finansal güce sahip olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Mevduat bankaları ayrıca başta kendi ülkelerinde olmak üzere tahvil ve bono piyasasındaki en büyük oyuncular olarak kamu finansmanında da oldukça güçlü bir konuma sahiptir.

Ayrıca tasarrufların çeşitli finansal yatırım araçlarında değerlendirilmesinde aracılık hizmeti sunan yatırım bankalarının büyüklüğü ve hacmi neoliberal rejime geçilmesiyle birlikte ciddi biçimde artmıştır.

Genel itibarıyla finansal kesim paranın (kredi verme yoluyla) üretilmesi ve (finansal enstrümanlar yoluyla) değerlendirilmesinde çok ciddi bir güce ve öneme kavuşmuştur.

Uzun vadede oynanan dinamik oyun çerçevesinde bir ekonominin gelişmişlik düzeyinin önemli belirleyicilerinden birisi ilgili ekonominin iki ana sektörü olan finansal kesim ile reel kesimin ekonomiden aldıkları payın ekonomiye yaptıkları katkıyı karşılama düzeyidir.

Nihai tahlilde, ekonomide reel kesim direkt olarak katma değer üretirken finansal kesim ise ancak dolaylı olarak ve kısmen katma değer üretmektedir. Mevduat bankaları reel kesime katma değer üretmesi noktasında, hanehalkına ise tüketimi öne çekmesi noktasında likidite sağlamaktadır. Söz konusu likiditenin kaynağı ise mevduat bankalarına devlet tarafından verilmiş olan elektronik para basma yetkisidir. Yani, mevduat bankalarının sundukları hizmetin çok büyük bir bölümüne denk gelen likidite sağlama hizmetinin arka planında çok büyük oranda sadece devletin sağladığı yetki bulunmaktadır. Aslında likidite sağlama (vatandaşlara ekonomik işlemlerinde kullanacakları nakdi sağlama) temelde bir kamu hizmetidir denilebilir ve günümüz dünyasında bu kamu hizmeti devletler tarafından mevduat bankalarına tevdi edilmiştir. Şu halde, mevduat bankaları kendilerine devlet tarafından verilen yetki çerçevesinde ortaya çıkan likiditeyi reel kesim ve hanehalkının kullanmasını sağlayarak dolaylı yoldan ve kısmi düzeyde bir katma değer üretmektedir.

15. “Tablo 1. Seçilmiş Bilanço Kalemleri ve Para Arzı”, TCMB Haftalık Banka ve Para İstatistikleri, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5f483aa2-5381-45df-b9f6-8b74eb76e316/Para_Banka.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-5f483aa2-5381-45df-b9f6-8b74eb76e316-1PFAfV6, (Erişim tarihi: 10 Aralık 2017).

Yatırım bankaları ve yatırım fonları gibi diğer finansal şirketler de reel kesim ve hanehalkının finansal varlıklarını yöneterek bu gruplara getiri sağlamaya çalışmaktadır. Finansal danışmanlık hizmetlerinin müşterilere ekstradan bir getiri sağlayıp sağlamadığına ilişkin literatürde ciddi miktarda soru işaretleri bulunmakla birlikte getiri sağlanması durumunda bile bu getiri diğerlerine rağmen ortaya çıkmak zorundadır. Zira burada oynanan oyun sıfır toplamlıdır. Öte yandan, bu şirketler müşterileri adına yaptıkları finansal yatırımlar ile reel ekonominin gitmesi gereken yönü işaret ederek reel kesime dolaylı yönden bir katkı sağlayabilirler. Fakat yapılan yatırımlar neticesinde ortaya çıkan finansal sinyallerin reel ekonomiyi –özellikle 2008 krizinde görüldüğü üzere– çok da yanlış noktalara taşıyabileceği ortadadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ekonomide reel kesim direkt olarak katma değer üretirken finansal kesim ancak dolaylı olarak ve yine ancak kısmen katma değer üretmektedir. Her iki kesimin ekonomiye yaptıkları katkı ölçüsünde ekonomiden pay almaları durumunda reel kesimin aldığı pay finansal kesiminkine kıyasla çok daha büyük olacaktır.

Her iki kesimin genel ekonomiye olan katkı düzeyleri ile ekonomiden aldıkları payın fiilen ölçülmesi ve karşılaştırılması pratik olarak oldukça zor bir iştir. Neoliberal rejime geçilmesi neticesinde finansal kesimin genel ekonomiden aldığı payın çok ciddi şekilde artması denge noktasından finansal kesim lehine ve reel kesim aleyhine çok ciddi şekilde uzaklaşmış olduğu yönünde kuvvetli bir izlenim vermektedir. İlgili süreçte küresel ölçekte gelir dağılımının önemli derecede bozulması da söz konusu izlenimi desteklemektedir.

Bir ekonomide üretimi nihayetinde reel kesim gerçekleştirdiğinden söz konusu üretimden reel kesimin ve (sürece dolaylı yoldan ve ikincil derecede katkı sağlayan) finansal kesimin alacağı paylar sıfır toplamlı oyunun konusudur.¹⁶ Kısa vadede oynanan ve doğası gereği statik olan oyun çerçevesinde finansal kesimin gelirlerindeki artış ancak reel kesimin gelirlerinde azalış olması ile mümkündür.

Böylece kısa vadede oynanan söz konusu statik sıfır toplamlı oyunun uzun vadede oynanan dinamik pozitif/negatif toplamlı oyun üzerindeki etkisi –ortaya çıkan söz konusu dengesizliğin boyutu derecesinde– en başta genel ekonomi ve reel kesim için ve hatta finansal kesim için negatif sonuçlar doğuracaktır. Zira nihai katma değer üreticisi konumunda bulunan reel kesimin giderek zayıflaması ve temel anlamda likidite sağlayıcısı konumunda bulunan ve ancak dolaylı olarak katma değer üreten finansal kesimin reel kesim aleyhine giderek güçlenmesi ilgili ekonomiye uzun va-

16. Bu tezdeki varsayım finansal kesimin reel kesime sağladığı likiditenin istikrarlı bir yapıya sahip olmasıdır ki bu koşul çoğu durumda çok büyük oranda sağlanmaktadır.

dede giderek daha fazla zarar vermeye başlayacaktır. Nihai tahlilde ise bu durumdan reel kesim hem mutlak hem de göreceli olarak ciddi biçimde zarar görürken finansal kesim ise göreceli olarak faydalanıp mutlak olarak zarar görecektir. Zira reel kesimin zayıflaması uzun vadede finansal kesimin de mutlak manada zayıflaması anlamına gelecektir.

Sözü edilen finansal oyun küresel ölçekte düşünüldüğünde oyunun tarafları çoğalmakta fakat ana tema aynı kalmaktadır.

Kısa vadede küresel ölçekte oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde finansal kesimin uluslararası faaliyetleri yoluyla kısa vadede ve statik bağlamda, kendisinin (ve dolayısıyla yerleşik bulunduğu ülkenin) gelir düzeyini artırabilmesi ancak hedef ülkelerin ve devletlerin gelirlerinin azalmasıyla mümkündür. Hedef ülke aleyhine ve küresel finansal kesim lehine kısa vadede ortaya çıkacak bir dengesizlik uzun vadede oynanan dinamik pozitif/negatif toplamlı oyun çerçevesinde nihayetinde küresel ekonominin güç kaybetmesine neden olacaktır. Bu durumda hedef ülkeler hem mutlak hem de göreceli olarak ekonomik güçlerini yitirirken uluslararası finansal kuruluşların ve bağlı oldukları ülkelerin uzun vadede göreceli ekonomik güçleri artacaktır.

Mikro iktisat teorisinde bir sektörde şirketler arasında bir rekabet ortamının olabilmesi için o sektörde çok sayıda oyuncunun (şirketin) bulunması ve sektörel konsantrasyonun¹⁷ az olması elzemdir. Şirket sayısının az olması ve sektörel konsantrasyonun çok olması durumunda ise şirketler arasında rekabet ortamı değil yasal veya yasa dışı biçimde iş birliği ortamı doğmaktadır. Bu durum da söz konusu tüzel organizmaların kendi aralarında bir tür ve kısmi ölçüde ultra tüzel organizma (UTO) oluşturmalarını beraberinde getirecektir.¹⁸ Sektörel konsantrasyon arttıkça da ilgili sektördeki UTO güçlenecektir.

1980'lerde neoliberalizmin yükselmesi ve küreselleşmenin ivme kazanmasıyla birlikte başta ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkelerde hem finansal kesimin GSYH'den aldığı pay ciddi biçimde artmış hem de finans sektöründeki konsantras-

17. Sektörel konsantrasyon ilgili sektördeki az sayıda şirketin tüm sektörü domine etme derecesini gösterir.

18. Rekabeti koruma yasaları (veya anti tröst yasaları) ilgili ülkede kısa vadede sıfır toplamlı, uzun vadede negatif toplamlı bir oyunun ortaya çıkmaması için devletler tarafından yürürlüğe konulmuş olsa da bu yasaların layıkıyla uygulanabilmesinin önünde çok ciddi ekonomik, bürokratik ve küresel sorunlar bulunmaktadır: İlk olarak içinde bulunduğumuz mevcut ekonomik sistemde sektörel konsantrasyonlar *ölçek ekonomisi nedeniyle* genel olarak artma eğilimindedir. İkinci olarak geniş halk kesimleri ile UTO'lar arasında oynanan oyunda UTO'ların bürokrasi nezdinde çıkarlarını savunma ve lobi yapma becerileri ve motivasyonları geniş halk kesimlerine kıyasla çok daha yüksektir. Son olarak ise sıfır veya negatif toplamlı oyunun küresel ölçekte oynanması durumunda ilgili UTO'nun diğer ülke ekonomileri aleyhine kazanım elde etmesi ilgili ülkenin *de* yararına olabilecektir. Bu durumda da ilgili ülke söz konusu yasaları uygulama noktasında çıkarları gereğince isteksiz davranacaktır. Bütün bu nedenlerden ötürü söz konusu rekabeti koruma yasaları küresel ölçekte sınırlı bir uygulama ve etki alanına sahip bulunmaktadır.

yon derecesi ciddi biçimde yükselmiştir. Bu durumun sonucunda da başta ABD’de olmak üzere sanayileşmiş ülkelerde finansal UTO’lar ciddi biçimde güçlenmiştir ki bunlara finansal ultra tüzeli organizma (FUTO) denilebilecektir.

Bu süreçte Türkiye gibi sanayileşmekte olan ülkelerin ithal ikameci politikayı bir kenara bırakarak ihracat eksenli kalkınma politikasını izlemeye başlaması, hızlı bir şekilde dışa açılması ve (çoğunlukla gerekli finansal altyapı kurulmadan) finansal serbestleşmeye gitmesi neticesinde de sanayileşmiş ülkelerdeki finansal kesimin sanayileşmekte olan ülkelerdeki faaliyetlerinde ciddi bir genişleme yaşanmaya başlamıştır. ABD dolarının küresel ölçekte rezerv para birimi olması ve uluslararası finansal hareketlerin önemli bir kısmının ABD’deki finansal kesim aracılığıyla gerçekleşmesi de sanayileşmekte olan ülkelerin sanayileşmiş ülkelerdeki finansal kesime olan bağımlılığını artırmıştır.

Uluslararası arenada –daha önce ifade edildiği üzere– ülkelerin ve devletlerin güç düzeyini belirleyen dört temel parametre vardır: askeri güç, ekonomik güç, siyasi güç ve kültürel güç. Bunlardan ekonomik gücün derecesini o ülkedeki şirketlerin güç düzeyi belirlerken siyasi gücün derecesini de devletin siyasi kapasitesi tayin eder. Siyasi güç ekonomik gücün artırılması için kullanılabileceği gibi ekonomik güç de siyasi gücün artırılması için kullanılabilir. Bu şekilde bir “iş birliğini” ortaya çıkaracak olan yapı ise ilgili ülkedeki devlet ile şirketler arasında kurulacak olan AUTO’dur. Söz konusu ekonomik-siyasi iş birliğine kültürel güç boyutunun eklenmesiyle söz konusu iş birliği nihai formuna kavuşmaktadır. Yani uluslararası medya, düşünce kuruluşları ve (uzun vadede ve kısmen) akademinin AUTO’ya eklenmesiyle ortaya AUTO-DM çıkmaktadır.

Bir tüzeli organizma olan devletin kendi çıkarına göre hareket etme noktasında o ülkenin ekonomik gücünü kullanmaya çalışması tamamen olağan bir durumdur. Devletlerin iş birliği içinde olacakları sektörlerin başında ise küresel ölçekte önemli bir etkinlik düzeyine sahip olan finansal kesim gelmektedir.

Finansal kesimin kendi içinde oluşturduğu FUTO ekonomik kaygılarla hareket edip gelir düzeyini artırmaya çalışmaktadır. Ekonomik ve siyasi gücün birbirleri üzerinde önemli düzeyde etkili olmasının doğal bir sonucu olarak devlet ile FUTO arasındaki iş birliği neticesinde ortaya asimetric finansal ultra tüzeli organizma (AFUTO) çıkacaktır. FUTO ile AFUTO’nun temel farkı ilkinde ekonomik kaygıların ikincisinde ise siyasi kaygıların ön planda olmasıdır. FUTO’nun ve AFUTO’nun etkin bir şekilde işleyebilmesi noktasında ise siyasi ve ekonomik çıkarlara göre türetilmiş bilgileri yayabilecek özel ve göreceli olarak itibar sahibi olan kurumlara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu da ilgili yapının kültürel güç kısmını oluştur-

maktadır. Günümüzde bu rolü sektörlerinde konsantrasyonun çok ciddi düzeyde olduğu kredi derecelendirme şirketleri ve uluslararası finansal medya¹⁹ ile (uzun vadede ve kısmen) akademi oynamaktadır. Şu halde, söz konusu organizmaya bu yapıların da eklenmesi durumunda ortaya ekonomik çıkarların ilerletilmesinde FUTO-DM, siyasi çıkarların ilerletilmesinde de AFUTO-DM çıkmaktadır.²⁰

Bahsedilmesi gereken bir diğer nokta ise UTO'lar arasındaki ilişki ve etkileşimdir. Tüzel organizmaların bir araya gelmesiyle oluşan UTO'lar tanım gereği akışkan ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Küresel ölçekte birçok UTO olabileceği gibi birçok tüzel organizma da birden fazla UTO'da bulunabilecektir. Küresel ölçekte bütün tüzel organizmalar bir arada düşünüldüğünde söz konusu tüzel organizmaların çeşitli bileşimleriyle ortaya çıkabilecek çok sayıda UTO olduğu ve yine bir tüzel organizmanın birden fazla sayıda UTO içerisinde yer alabileceği görülecektir. Diğer bir ifadeyle noktasal tüzel organizmaların oluşturduğu küresel ağda birbirleriyle –çıklarlarının uyuşma derecesine bağlı olarak– belirli düzeyde kesişen çeşitli UTO kümelerinin çizilebileceği görülecektir. Bu çerçevede teorik olarak bazı tüzel organizmalar birden fazla UTO'nun içerisinde değişen ağırlıklarda kendisine yer bulabilecektir. Yine teorik olarak bir veya daha fazla UTO tamamen başka bir UTO'nun içerisinde kalabilecektir.

Küresel ölçekte birçok FUTO bulunabileceği gibi bunlar da kendi aralarında belirli düzeyde bir kesişim kümesine sahip olabilecektir.²¹ Finans medyası ve kredi derecelendirme şirketleri yani DM ise söz konusu FUTO'ların kesişim kümelerinde yer alma eğiliminde olacaktır. Yani, benzer DM yapılanması çok sayıdaki FUTO'da kendisine yer bulmak isteyecektir. Diğer taraftan küresel ölçekte önemli derecede ağırlığa sahip olan FUTO kümeleri diğer FUTO kümelerini içine alma eğiliminde olacaktır. Şu halde böylesine bir üst FUTO yapılanmasının ortaya çıkabilmesi noktasında küresel ölçekte bir devlet gücünün desteğine ve ciddi düzeyde bir DM desteğine ihtiyaç duyulabilecektir. O zaman söz konusu üst yapılanma kendisini yüksek ihtimalle AFUTO-DM olarak gösterecektir.

19. Kredi derecelendirme şirketleri ve uluslararası finansal medya kuruluşları yüksek konsantrasyon düzeyleri ve ürettikleri bilgilerin nihayetinde sıfır veya negatif toplamlı oyun çerçevesinde kullanılması nedeniyle kendi içlerinde kısmi düzeyde birer UTO olarak hareket etme motivasyonuna sahipken genel olarak da finansal kesime eklenilerek bir FUTO-DM veya AFUTO-DM'nin parçası olarak hareket etme eğilimindedir.

20. Bu raporda özellikle DM'yi ilgilendiren bir durum olmadığı müddetçe FUTO-DM veya AFUTO-DM yerine daha kısa bir şekilde ifade edebilmek için sadece FUTO veya AFUTO denilmiştir. Bilinmesi gerekir ki kurulan model çerçevesinde FUTO ile FUTO-DM ve AFUTO ile AFUTO-DM kendi içerisinde eş anlamlıdır.

21. Raporun ilerleyen bölümlerinde FUTO'lara atıfta bulunurken okuma kolaylığı açısından FUTO şeklinde tekil bir dil kullanılmıştır. Bu durum küresel ölçekte tek bir FUTO olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bölümde bahsedildiği gibi küresel ölçekte teorik olarak birçok FUTO (ve türevleri) bulunabilecektir.

DEVLETİN VE SİYASİ PARTİLERİN OYNADIĞI EKONOMİK OYUN

DEVLETİN OYNADIĞI POZİTİF EKONOMİK OYUN

Pozitif toplamlı oyun çerçevesinde bir tüzel organizma olarak devletin, içinde bulunduğu yakın ekosistem olan ülkede katma değer sağlayarak büyüme ve güçlenme yolunu seçmesi için ilgili ülkede bir AUTO oluşturması gerekmektedir. Bu durum da devlet ile reel sektör arasında oldukça kuvvetli bir iş birliği ortamının ortaya çıkmasını zorunlu kılmaktadır ki en nihayetinde belirli bir hedefin peşinden koşan bir organizmadan yani bir tür AUTO'dan söz edilebilsin.

Devletin ve AUTO'nun ilgili hedefe ulaşabilmesinde reel sektörün finansörü konumunda bulunan (yerli ve yabancı) finansal kesimin söz konusu hedefe ulaşma bağlamında (olumlu veya olumsuz) nasıl bir role sahip olacağı ise oldukça önemlidir. Bu noktada finansal kesimin yerli ve yabancı olmak üzere (yani yakın veya uzak ekosistemde olmasına bağlı olarak) iki ayrı şekilde değerlendirilmesi elzemdir:

1. Yakın ekosistemde yani ülke içinde bulunan finansal kesim için AUTO'nun büyüyüp güçlenmesi için kısa vadede finansal kesimin mutlak çıkarlarının zedelenmesi zorunludur. Zira reel kesimin büyüyüp güçlenebilmesi için ucuz ve devamlı bir finansman ortamının ortaya çıkması son derece önemlidir. Bu durum da finansal kesimin getirileri üzerinde kaçınılmaz bir şekilde bir baskı oluşturacaktır. Durumun böyle olmasında finansal kesimin içinde bulunduğu oyunun (kısa vadede ve direkt olarak) sıfır toplamlı olması başat sebeptir. Uzun vade perspektifinden

bakıldığında ise durum değişmektedir. Uzun vadede büyüyüp serpilen bir AUTO yakın ekosisteme ciddi düzeyde katma değer sağlayarak finansal kesimin gelir elde edeceği reel kesimin büyüklüğünün ciddi biçimde artmasını da beraberinde getirecektir. Şu halde, finansal kesim de uzun vadede ve dolaylı bir şekilde ortaya çıkan genişlemeden pay sahibi olacaktır. Finansal kesimin oynadığı bu dolaylı oyun pozitif toplamı olacaktır. Belirtmek gerekir ki finansal kesim bu senaryoda gücünü göreceli olarak değil mutlak ve reel olarak artırmaktadır.

2. Uzak ekosistemde yani ülke dışında bulunan finansal kesim için ise durum daha farklıdır. İlgili ülkedeki AUTO'nun büyüyüp güçlenmesi uluslararası finansal kesim için ne kısa ne de uzun vadede arzu edilir bir durum değildir. Zira ilgili ülkedeki AUTO büyüyüp güçlenebilmek için ekonomik kaynaklarını olabildiğince çok reel kesime yönlendirmek durumundadır. İlgili AUTO'nun bu yönde bir refleks geliştirmesi de uluslararası finansal kesimin çıkarları üzerinde olumsuz yönde bir etkiye sahip olacaktır. Uzun vadede ilgili AUTO'nun büyüyüp güçlenmesi ile birlikte uzak ekosistemde bulunan uluslararası finansal sistem için de reel ve mutlak getiriler ortaya çıkacak olsa da uzak ekosistemin ve dolayısıyla uluslararası finansal sistemin göreceli gücü AUTO'ya ve ilgili ülkeye kıyasla azalacağından bu durum uluslararası finansal sistem tarafından arzu edilir bir durum olmayacaktır. Uzak ekosistem ve uluslararası finansal sistem için ilgili ülkenin ve o ülkedeki AUTO'nun büyüyüp güçlenmesi ne kısa ne de uzun vadede arzu edilecektir.

SIYASİ PARTİLERİN OYNADIĞI EKONOMİK OYUN

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde siyasi partiler ancak genel seçimlerde başarı sağlamları durumunda hükümeti ve dolayısıyla devleti²² oluşturma hakkını kısa vadeli olarak elde etmektedir. Bu açıdan, kısa vadede devlet demek işbaşındaki hükümet demektir ve dolayısıyla devletlerin kısa vadeli karakterlerinin uzun vadeli karakterleri kadar önemli olduğu söylenebilir.²³

Bir tür tüzel organizma olan siyasi partiler de daha büyük ve daha güçlü olmak isteyeceklerdir. Siyasi partilerin bu hedefe ulaşabilmelerinin en temel yolu genel seçimleri kazanarak hükümeti ve dolayısıyla devleti oluşturmaktır. Siyasi partilerin bu hedefe ulaşabilmesinde uzun vadeli vaatleri nihai anlamda ekonomik gelişme ve kalkınmadır. Fakat seçimlerin kısa vade içerisinde gerçekleşmesi ve uzun vadenin de kısa vadelerin birleşmesinden oluşması, siyasi partiler için kısa vadeyi oldukça önemli

22. Seçimle işbaşına gelen hükümetin "devlet" olma derecesi bürokrasiyi kontrol etme becerisiyle doğru orantılıdır. Bu bağlamda bürokrasi üzerindeki nüfuzu arttıkça hükümetin *devletlik derecesi* de artacaktır.

23. Belirtmek gerekir ki bir ülkenin başarısı uzun vadeli karakteri ağır basan bir devlete ve ekonomik kalkınma ana hedefine sahip bir AUTO'ya sahip olmasına göbekten bağlıdır.

hale getirmektedir. Bu durumda uzun vadedeki hedef noktasında siyasi partiler arasında bir anlaşmazlık olmasa da kısa vadede söz konusu nihai hedefe nasıl ulaşılabileceği konusunda siyasi partilerin vaatleri ve eylemleri arasında önemli farklılıklar söz konusudur.

Hükümetlerin oynadığı ekonomik oyun sıfır, pozitif veya negatif toplamı olabilir. Fakat hükümetin uyguladığı iktisat politikası temel anlamda verginin kimden ne kadar toplanacağı ve toplanan vergilerin de kime ve ne kadar harcanacağı olduğundan bu ekonomik oyun doğası gereği kısa vadede sıfır toplamıdır. Uygulanan iktisat politikasının genel ekonomi üzerinde kuşkusuz birtakım uzun vadeli ve dolaylı sonuçları olacaktır ki işte bu söz konusu uzun vadeli sonuçlar hesaba katıldığında veya ortaya çıktığında iktisat politikasının uzun vadede pozitif veya negatif toplamı bir oyun olduğundan söz edilebilecektir.

Şu halde, uzun vadede ülkenin ve ekonominin gidebileceği sayısız rota olduğundan siyasi partilerin uzun vadede ne kadar başarılı veya başarısız olduklarını objektif bir şekilde değerlendirme imkanı kısa vadeye göre çok daha azdır. Bu durumun da katkısıyla siyasi partilerin önem sıralamasında kısa vade uzun vadeye galebe çalma eğiliminde olmakta ve siyasi partilerin ufukları da önemli oranda iki seçim arası dönemin uzunluğu kadar olma eğiliminde olmaktadır. Ayrıca siyasi partilerin seçimleri kazanarak arka arkaya hükümeti oluşturmaları gelecek ufuklarının genişlemesini ve daha uzun vadeli bir bakış açısına sahip olmalarını da beraberinde getirecektir. Fakat her halükarda kısa vade siyasi partiler açısından uzun vadeden daha önemli kalmayı sürdürecektir ki bu biyolojik, sosyal veya tüzel her organizma için geçerli bir durumdur.

Bahsedilmesi gereken başka bir önemli nokta ise siyasi partilerin nihai hedeflerinin doğasıdır. Genelde varsayıldığı üzere siyasi partilerin nihai hedefleri maksimum sayıda seçmen oyuna ulaşmak değildir. Her organizma gibi siyasi partilerin de nihai hedefleri büyüyüp güçlenmektir. Bu uğurda seçmenlerin oyu oldukça önemli olmakla birlikte siyasi partilerin güç sahibi olmalarının tek yolunun bu olduğu söylenemez. Siyasi partiler için temelde 2+1 tür güçlü olma ve gücünü artırma yolu bulunmaktadır:

1. Bir siyasi partiyi destekleyen seçmen sayısı arttıkça o siyasi partinin gücü artacaktır. Yani siyasi partiler için 1 seçmen 1 oy (destek) anlamına gelir.
2. Bir siyasi partiyi destekleyen para sayısı arttıkça o siyasi partinin gücü artacaktır. Yani siyasi partiler için 1 TL 1 oy (destek) anlamına gelmektedir.
3. Bir siyasi partinin arkasındaki destek ne kadar konsantre ve yekvücut ise o siyasi partinin gücü de o ölçüde olacaktır. Doğal olarak çift taraflı işleyen konsantre ve yekvücut desteğin kavramsal karşılığı ise lobi gücüdür.

Söz konusu üç yoldan birinci ile ikinci birbirleriyle önemli oranda çatışma halindeyken ikinci ile üçüncü arasında önemli oranda bir örtüşme söz konusudur. Zira ülkedeki her vatandaş uygulanacak iktisat politikasından maksimum derecede istifade etmek isteyecektir. Kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyunda uygulanacak iktisat politikası bazı vatandaşların lehine sonuçlar ürettiği ölçüde diğer vatandaşların aleyhine bir durum ortaya çıkaracaktır. Örneğin kurumlar vergisindeki artış kısa vadede kurumların aleyhine bir durum ortaya çıkarırken söz konusu ekstra vergi gelirinin harcandığı vatandaşların lehine olacaktır. Ya da asgari ücretin artması kısa vadede asgari ücretlilerin lehine ve işverenlerin aleyhine olacaktır.²⁴

Uygulanan iktisat politikasının toplumun farklı renklerini hangi şekillerde etkilediği hususunda genelgeçer bir yaklaşıma kavuşulabilmesinde toplumu belirli kesimlere bölmek gerekmektedir. Basitleştirici bir varsayım olarak bir ülkedeki her bireyin amacı o ülkede ortaya çıkan milli hasıladan maksimum payı elde etmektir. Bir ücretli yaptığı iş karşılığında olabildiğince yüksek ücreti arzu edecekken bir şirket de gerçekleştirdiği üretim karşılığında olabildiğince çok kar elde etmek isteyecektir. Şu halde, uygulanacak iktisat politikasından genelgeçer bir şekilde toplumun hangi kesiminin ne kadar etkileneceği sorusuna cevap verebilmek için en başta toplumu kısa vadede çıkarları birbirleriyle çatışma halinde bulunan kesimlere bölmek gerekmektedir.

Bu bağlamda bireylerin temel hedefi milli hasıladan maksimum payı elde etmek olduğundan ve toplumsal gelir makro ölçekte en başta üretim faktörleri arasında bölüşüldüğünden toplumu en başta üretim faktörlerine ayırmak gerekmektedir. Toplum genelgeçer bir şekilde şirket hissedarları, finansal varlık sahipleri ve ücretliler olarak üç ana grupta değerlendirilebilecektir. Şirket hissedarları kendi içinde finansal ve reel kesim şirket hissedarları diye iki alt gruba ayrılacaktır. Finansal varlık sahipleri de kendi içinde gayrimenkul sahipleri ve diğer finansal varlık (tahvil, bono, hisse senedi vs.) sahipleri olarak iki alt gruba bölünebilecektir. Yine ücretliler de kendi içinde beyaz ve mavi yakalılar olarak iki alt grupta incelenebilecektir.

Uygulanacak bir iktisat politikası herhangi bir alt grubu olumlu diğerini ise olumsuz etkileyebilecektir. Örneğin bir iktisat politikası finansal şirketler lehine bir durum ortaya çıkarırken reel kesim aleyhine olabilecektir. Aynı şekilde bir iktisat politikası beyaz yakalılar lehine iken mavi yakalılar aleyhine olabilecektir.

Uygulanacak bir iktisat politikası toplumun hangi grubunu veya alt grubunu direkt olarak etkiliyorsa bu iktisat politikasının etkileri üzerine yapılacak analiz de

24. Belirtmek gerekir ki söz konusu politikalar uzun vadede ve mutlak anlamda ilk örnek için kurumlar ikinci örnek için de işverenler lehine bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilir.

ilgili grup veya alt grup seviyesinde olacaktır. Örneğin bir iktisat politikası öncelikli olarak finansal kesim lehine reel kesim aleyhine ise analiz finansal kesim-reel kesim alt grup seviyesinde olacaktır.

Siyasi partiler üzerinde seçmenlik gücü sahipleri birer oyluk nüfuza sahipken parasal güç sahipleri (belirli bir ölçeğin üzerindeki şirket hissedarları,²⁵ finansal kesim ve finansal varlık sahipleri) güçleri ölçüsünde bir nüfuza sahiptir. Seçmenlik gücü kendisini birer oy şeklinde gösterdiğinden toplanarak konsantre hale getirilip daha etkin bir mekanizma haline getirilemeyecektir. Fakat parasal varlıklar biriktirilebildiğinden parasal güç konsantre hale getirilip daha etkin bir mekanizma haline dönüştürülebilecek ve lobi gücü şeklinde kendini ortaya çıkarabilecektir. Parasal gücün bileşenlerinden (gayrimenkul harici) finansal varlıklar şirket hisselerine kıyasla çok daha likit olduğundan bunların sahiplerinin etkisi şirket hissedarlarına kıyasla daha yoğun ve güçlü olabilecektir. Ayrıca söz konusu finansal varlıkların yönetimi ve kontrolü ciddi oranda finansal kesimde (mevduat ve yatırım bankaları ile yatırım fonları) olduğundan finansal kesim de yine ciddi düzeyde bir etki gücüne sahip olacaktır.

Genel olarak bakıldığında seçmenlik gücü sahipleri ve parasal güç sahipleri güçleri ölçüsünde siyasi partiler üzerinde nüfuz sahibi olmaya çalışacaklardır. Siyasi partiler ise her iki kesimden ve onların alt grupları arasından kendilerine bir tür güç portföyü oluşturacaklardır. Siyasi partiler çıkarları birbirleriyle çelişen çeşitli toplumsal grup ve alt gruplardan maksimum siyasi gücü elde etmeye çalışacaklardır. Sonsuz çeşitlikte güç portföyü ortaya çıkarabilmek mümkün olmakla birlikte siyasi partiler nihayetinde oluşturacakları güç portföyünde iki temel stratejinin bir karışımını kullanacaklardır:

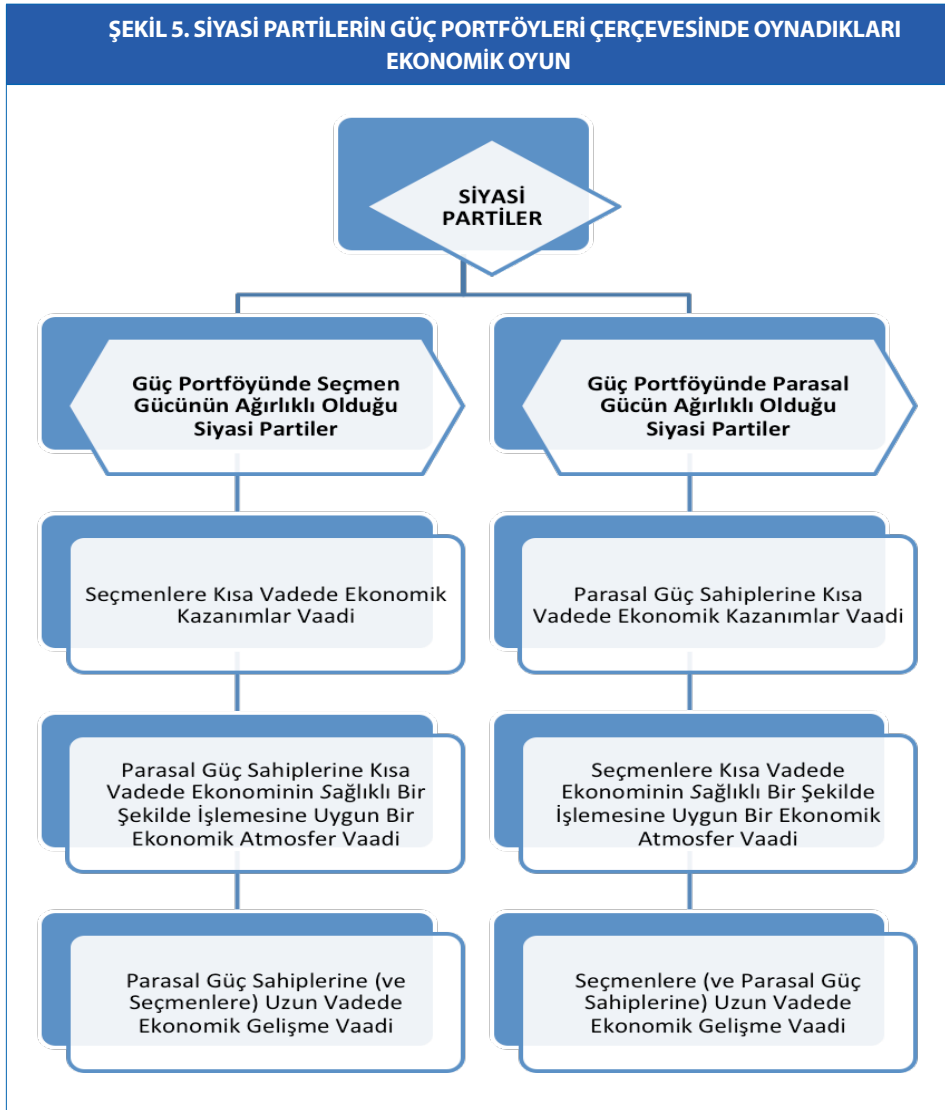
A. Kısa vadedeki sıfır toplamlı oyun çerçevesinde siyasi partiler seçmenlik gücü sahiplerinin desteğini alarak güç kazanmaya çalışacaklardır. Ağırlıklı olarak bu yolu benimseme eğilimindeki partiler küresel ölçekte daha çok sosyal demokrat ve/veya solcu partiler olarak anılmaktadır.

Bu stratejinin ağırlıklı bir paya sahip olduğu güç portföyüne sahip olan siyasi partiler seçmenlere öncelikle kısa vadede doğrudan ekonomik kazanımlar vaat etme eğiliminde olmakla birlikte uzun vadede ekonomik gelişme de vaat edecektir. Parasal güç sahiplerine ise kısa vadede ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesine uygun bir ekonomik atmosfer vaat edilirken uzun vadede onların da ekonomik gelişme neticesinde direkt ekonomik kazanımlara ulaşacağı vaat edilecektir.

25. Burada "belirli bir ölçeğin üzerindeki şirketten" kasıt reel ekonomi içindeki ağırlığı nedeniyle devletin uygulayacağı iktisat politikası üzerinde az veya çok etki gücüne sahip olan şirkettir.

B. Kısa vadedeki sıfır toplamı oyun çerçevesinde siyasi partiler parasal güç sahiplerinin desteğini alarak güç kazanmaya çalışacaklardır. Ağırlıklı olarak bu yolu benimseme eğilimindeki partiler küresel ölçekte daha çok liberal ve/veya sağcı partiler olarak anılmaktadır.

Bu stratejinin ağırlıklı bir paya sahip olduğu güç portföyüne sahip olan siyasi partiler parasal güç sahiplerine kısa vadede doğrudan ekonomik kazanımlar vaat etme eğiliminde olacaktır. Seçmenlere ise kısa vadede ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesine uygun bir ekonomik atmosfer vaat edilirken, uzun vadede onların da ekonomik gelişme neticesinde direkt ekonomik kazanımlara ulaşacağı vaat edilecektir.

Siyasi partilerin oynadığı oyun önemli oranda kısa vadeli olduğu için ve seçmenler ya da parasal güç sahipleri nihayetinde kısa vadede yaşadığı için bu gruplar açısından kısa vade uzun vadeye göre daha önemlidir. Arka arkaya seçimler kazanarak perspektifini kısa vadeden uzun vadeye doğru genişletebilme noktasında özgüven kazanan siyasi partiler kısa vadeyi seçmenlerin ve parasal güç sahiplerinin hayatlarında önemli ölçüde bir bozulmaya yol açmayacak şekilde uzun vade lehine kısmen ihmal edebilme fırsatına sahip olacaklardır. Bu noktada seçmenlerin de uzun vade vaadini satın almaları kritik öneme sahiptir.

Henüz sanayileşmekte olan ülkelerde ise bireylerin siyasi partilerden uzun vadede beklentileri sanayileşmiş ülkelere kıyasla daha yüksektir. Dolayısıyla sanayileşmekte olan ülkelerdeki bireylerin çıkar kümelerinde uzun vadenin kısa vadeye kıyasla ağırlığı sanayileşmiş ülkelerdeki seçmenlere göre önemli ölçüde daha fazla olabilecektir.

Gerek A gerekse B stratejisi kendi içinde kısa vade (statik) ve uzun vade (dinamik) olmak üzere iki alt stratejiye ayrılmaktadır. Sanayileşmekte olan ülkelerde gerek A gerekse B stratejisinde uzun vade alt stratejisi sanayileşmiş ülkelere kıyasla daha ağırlıklı olma eğiliminde olacaktır.²⁶

Devlet uyguladığı iktisat politikası aracılığıyla kimden ne kadar vergi toplandığı ve bu gelirlerden kimin ne kadar faydalandırıldığı noktasında söz sahibidir. Bu açıdan, devletin uyguladığı vergi politikası doğası gereği (ve kısa vadede) sıfır toplamı bir oyundur.

A grubunda değerlendirilebilecek siyasi partiler vergiyi daha progresif ve adil bir şekilde topladığı ve toplanan vergiyi de gelir dağılımını anlamlı bir şekilde düzeltme saikiyle harcadığı ölçüde seçmenden teveccüh görecektir. Bu açıdan, A grubundaki siyasi partiler halkın mutlak ve direkt memnuniyeti ölçüsünde bir güce sahiptir. B grubunda değerlendirilebilecek siyasi partiler ise vergiyi daha regresif bir şekilde topladığı ölçüde parasal güç sahiplerinden teveccüh görecektir.²⁷

A grubundaki siyasi partiler sahip oldukları gücü büyük oranda seçmenlerden alırken parasal güç sahiplerine de uzun vadede ekonomik kazanımlar sağlayacakları vaadinde bulunarak onların da desteğini (kısmen) almaya çalışacaklardır.²⁸

26. Fakat unutmamak gerekir ki uzun vade alt stratejisi ne kadar büyük ağırlığa sahip olursa olsun oyun mutlak anlamda kısa vadede oynanmaktadır ve nihayetinde kısa vadede sıfır toplamı bir oyundur.

27. Genelde varsayılanın aksine seçmenler daha çok vergiden değil verginin daha regresif ve daha adaletsiz bir şekilde toplanmasından rahatsız olmaktadır. Progresif ve adil bir şekilde toplanan çok vergi gelir adaletini ön planda tutan ve güçlü bir güvenlik ağı kuran bir devlette seçmenler nezdinde rahatsızlık ortaya çıkarmayacaktır. Bu konuda İsveç örneği verilebilir.

28. Bu noktada –uzun vadeli bir bakış açısına sahip devlet şeklinde davranmaları ölçüsünde– A grubundaki siyasi partiler tarafından parasal güç sahiplerinden ülkeye uzun vadede ekonomik kazanımlar sağlama noktasında önemli bir rol oynayabilecek olan reel sektöre yaptıkları katkı ölçüsünde çeşitli imtiyazlar tanınabilecektir ki bu pozitif toplamı uzun vadeli oyunun konusudur.

B grubundaki siyasi partiler ise sahip oldukları gücü büyük oranda parasal güç sahiplerinden alırken kısa vadede ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesine uygun bir atmosfer ve uzun vadede ekonomik kazanımlar sağlayacakları vaadinde bulunarak seçmenlerin de desteğini (kısmen) almaya çalışacaklardır.

Sonuç olarak, A grubundaki siyasi partilere seçmen odaklı siyasi partiler (SOSP), B grubundaki siyasi partilere ise parasal güç odaklı siyasi partiler (PGOSP) denilebilecektir.

FİNANSAL (ULTRA TÜZEL) ORGANİZMALARIN OYNADIĞI EKONOMİK/SİYASİ OYUN

FİNANSAL KESİMİN VE FUTO-DM'NİN OYNADIĞI EKONOMİK OYUN

Günümüzde yazılım, donanım ve internet teknolojisindeki muazzam gelişmeler ile uluslararası sermaye hareketlerinin çoğu ülkede tamamen serbestleştirilmesi neticesinde finansal kesimin etkinliği ve yaygınlığı daha önce hayal dahi edilemeyecek noktalara ulaşmıştır. Artık finansal yatırımcılar oturdukları yerden dünyadaki herhangi bir ülkenin çeşitli finansal varlıklarında anlık olarak alım-satım yapabilecek konumdadırlar. Fakat bu geniş imkan beraberinde oldukça önemli bir *bilgiye erişim sorunu* (BES) getirmiştir: Hangi ülkenin hangi varlığına hangi süre için ne kadar yatırım yapılmalıdır ve sonuçta ortaya nasıl bir portföy çıkarılmalıdır? Küresel ölçekte tasarruf sahiplerinin çok büyük kısmı söz konusu BES'i kendi başlarına aşmaya çalışmaktansa bu sorunu çözerek en karlı portföy yatırımlarını yapma iddiasındaki yatırım fonlarına bel bağlamakta ve tasarruflarını belirli bir ücret karşılığında bu fonlara yatırarak tasarruflarının en karlı şekilde işletilmesini beklemektedir. BES yatırım fonları için de oldukça ciddi bir problemdir ve yatırım fonları bu problemi kredi derecelendirme şirketlerine ve uluslararası finansal medyaya başvurarak aşmaya çalışmaktadır.

Öte taraftan 1980'lerle birlikte mevduat ve yatırım bankaları sektöründe yaşamaya başlayan muazzam konsantrasyon artışı yatırım fonları sektöründe de gerçekleşmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere günümüzde ABD'de 90 milyonun üzerinde yatırım fonu müşterisi vardır ve bu ülkedeki en büyük yirmi beş yatırım fonu sek-

törün yüzde 76'sını kontrol etmektedir. Yine, ABD menşeli yatırım fonları küresel piyasanın yaklaşık yarısı düzeyinde bir büyüklüğe sahiptir.²⁹ ABD'de on milyonlarca finansal yatırımcı bulunmasına rağmen bunların çok büyük kısmı adına çok az sayıda çok büyük ölçüğe sahip olan yatırım fonu yatırım kararlarını vermektedir. Aynı şekilde mevduat ve yatırım bankalarında da konsantrasyon oldukça yüksek düzeydedir. Şu halde sayısız yatırımcıdan oluştuğu varsayılan ve düşünülen uluslararası finansal piyasalarda aktif bir şekilde finansal kararlar alan ve uygulayan (tüzel) kişi sayısı komik denecek ölçüde az sayıdadır. Bu durum da finansal kesimin FUTU'luk derecesinin yüksek düzeyde olduğunu *veya* finansal kesimde FUTU'nun oldukça önemli bir ağırlığa sahip bulunduğu anlamına gelmektedir.

Küresel veya yerel ölçekte finansal kesim FUTU-DM olarak sıfır/negatif toplamli oyun çerçevesinde gelir düzeyini artırmaya çalışmaktadır. Finansal kesim için daha az finansal regülasyon daha çok kar elde etme noktasında daha çok fırsat anlamına gelirken sektörel ölçekte daha yüksek faiz oranları da alış-satış marjlarının (spread) genişlemesi anlamına geleceğinden daha çok gelir demektir. Bu yüzden finansal kesim bir taraftan kendi arasında kısmi düzeyde bir rekabetin içinde bulunurken diğer taraftan da bir bütün olarak finansal kesimin çıkarı daha az regülasyonda ve daha yüksek faiz oranlarında olduğundan finansal kesim birlikte hareket etme noktasında önemli düzeyde bir motivasyona sahiptir. Sektörel konsantrasyonun yüksek olması bu motivasyon çerçevesinde ortaya bir tür ultra tüzel organizma çıkmasını oldukça kolaylaştırmaktadır.

Sonuçta ortaya çıkan ve oldukça karmaşık bir organizma görünümünde olan FUTU-DM “daha az regülasyon” ve “daha yüksek faiz oranları” şeklindeki iki ana hedefi çerçevesinde devletleri çeşitli kanallarla etkilemeye çalışmaktadır. Bu etkileme de temelde bilinçli ve bilinçsiz olmak üzere iki farklı kanalda ve seçim öncesi, seçim sonrası ve ara dönem olmak üzere üç farklı dönemde farklı şekillerde kendisini göstermektedir.

Finansal piyasalarda oynanan oyunun sıfır veya negatif toplamli olması ve finansal kesimin gelir düzeyinin ve çıkarının devletin uyguladığı iktisat politikasından ciddi düzeyde etkilenmesi, finansal kesimin ne tarzda bir hükümetin işbaşına geleceği ve gelecek/gelen hükümetin nasıl bir iktisat politikası uygulayacağı hususunda azami derecede hassas olması sonucunu doğurmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da finansal kesim ülkelerdeki ulusal seçimleri ve seçim dönemlerini oldukça yakından takip etmektedir. Bu çerçevede, seçim döneminde işbaşına gelmesi muhtemel hükümetin uygulayacağı iktisat politikası finansal kesimi temelde üç farklı yaklaşıma yönlendirecektir:

29. ICI, (2017).

1. Finansal kesimde işbaşına gelmesi muhtemel hükümetin finansal kesimin çıkarlarına zarar verecek şekilde bir iktisat politikası uygulayacağı beklentisi oluşursa bu ülkeye ait finansal enstrümanları elden çıkarma eğilimi artacaktır.
2. Finansal kesimde işbaşına gelmesi muhtemel hükümetin finansal kesimin pozisyonunu etkilemeyecek şekilde bir iktisat politikası uygulayacağı beklentisi oluşursa bu ülkeye ait finansal enstrümanlar üzerinde herhangi bir aşağı veya yukarı yönlü baskı oluşmayacaktır.
3. Finansal kesimde işbaşına gelmesi muhtemel hükümetin finansal kesimin çıkarlarına fayda sağlayacak şekilde bir iktisat politikası uygulayacağı beklentisi oluşursa bu ülkeye ait finansal enstrümanları satın alma eğilimi artacaktır.

Şu halde seçimlerde finansal kesimin çıkarına olan şey PGOSP'nin işbaşına gelmesi olacaktır. Seçimlerden önce yapılan anketler ve ortaya çıkan genel hava bu tarz bir partinin hükümet olacağı beklentisini beslerse bu ülkeye ait finansal enstrümanları satın alma eğilimi artacaktır. Öte yandan, SOSP hüviyetindeki bir partinin hükümet olacağı beklentisi oluşursa bu ülkeye ait finansal enstrümanlar üzerinde satış baskısı oluşacaktır.

Diğer taraftan seçimle işbaşına gelen partinin kimliği ne olursa olsun finansal kesimin çıkarı en temelde ilgili partinin finansal kesimin çıkarına uygun hareket etmesidir. Şu halde seçimler neticesinde hükümeti SOSP'nin kurması durumunda da FUTO, SOSP'yi çeşitli kanallarla etkileyerek veya etki altına alarak nihayetinde FUTO'nun çıkarına uygun bir iktisat politikasının uygulandığı bir zemine de ulaşmaya çalışacaktır. Bu noktada FUTO-DM'nin ilgili ülke üzerinde ne kadar pazarlık gücünün olduğu oldukça önemlidir. İlgili ülkenin ekonomisi ne kadar güçsüzse, finansal altyapısı ne kadar zayıfsa, dış borcu ne kadar yüksekse, dış borcun kompozisyonunda kısa vade ne kadar çok yer tutuyorsa, cari açığı ne kadar yüksekse ve ekonomik hacmi ne kadar küçükse FUTO-DM'nin ilgili ülke üzerindeki pazarlık gücü de o kadar yüksek olacaktır. Bu durumda bir ülkenin FUTO-DM karşısındaki pazarlık gücü azaldıkça o ülkede seçimle işbaşına gelecek olan SOSP'nin kısa vadede oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde FUTO-DM'nin çıkarlarına ters, hanehalkı ile reel kesimin de çıkarlarına uygun bir iktisat politikası uygulayabilme becerisi o kadar düşük olacaktır.

Devletin makro ölçekte uyguladığı para politikasının yansımaları bulduğu kurum ve kuruluşlardan hükümette kimlerin sorumlu olduğu, bu kurum ve kuruluş-

lara kimlerin atandığı ve bunların ne şekilde yönetildiği nihai tahlilde –kısa vadede oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde– finansal kesim ve FUTU’nun çıkarı üzerinde direkt olarak etkili olacaktır. Bu yüzden devlette işbaşına hangi parti gelirse söz konusu kritik pozisyonların kimler tarafından doldurulduğu FUTU-DM açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda finansal kesim ve FUTU seçimler öncesinde PGOSP tarafında yer alacaktır. Seçimler neticesinde hükümeti bir SOSP’nin kurması durumunda da FUTU-DM’nin çıkarına olan şey ilgili pozisyonları finansal kesim ve FUTU açısından doğru kişilerin doldurmasıdır. Bu noktada FUTU-DM mevcut pazarlık gücü çerçevesinde ilgili pozisyonlara bir şekilde FUTU-DM’nin çıkarlarına göre hareket edecek kişilerin atanması için çaba gösterecektir. Böylece, FUTU-DM’nin ciddi bir pazarlık gücüne sahip olduğu bir ülkede SOSP seçimlerde ciddi bir başarı kazanıp hükümeti görünürde tek başına kurduğu durumda dahi ilgili parti *aslında* tek başına iktidar olmuş değildir. Gerçekte kurulan hükümet FUTU-DM açısından kritik olan pozisyonların FUTU-DM’nin onayına sahip olan kişiler tarafından doldurulduğu bir SOSP&FUTU-DM koalisyonu olacaktır.

Bu noktada merkez bankasına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Uyguladığı para politikası ile finansal kesimin ve FUTU’nun karlılık düzeyi üzerinde ciddi derecede bir etkiye sahip olan merkez bankaları finansal kesim ve FUTU açısından son derece önemli kurumlardır. Neoliberal sisteme geçişle birlikte bir taraftan para politikası önem kazanıp finansal kesim ciddi şekilde güçlenirken diğer taraftan da merkez bankalarının devletten bağımsız hareket etmeleri gerektiği hususunun ciddi şekilde vurgulandığı görülmektedir. Belirtmek gerekir ki merkez bankası da nihayetinde bir kamu kurumudur ve bu kurumun devletten tamamen bağımsız hareket etmesi demokratik değildir.

Nihayetinde her tüzel organizma kendi çıkarına göre hareket etme eğiliminde olacaktır. Devlete bağlı özerk bir kurum olarak merkez bankasının çıkar kümesi ile devletin çıkar kümesi belli oranda uyuşacaktır. Fakat devletten ayrı hareket eden bağımsız bir kurum olarak merkez bankasının çıkar kümesi ile devletin çıkar kümesi arasındaki uyuşmanın ne boyutta olacağı belli değildir. Merkez bankacılığının nihayetinde finansal bir iş olması ve geleneksel olarak ve çoğunlukla bu işi daha önce finansal kesimde çalışmış ve daha sonra da finansal kesimde çalışacak olan kişilerin yapması bağımsız bir kurum olarak merkez bankasının kendi çıkar kümesi ile finansal kesimin çıkar kümesi arasında ciddi oranda bir uyuşmanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Buna ek olarak FUTU-DM’nin günlük olarak işbaşındaki merkez bankası yönetimini çeşitli kanallarla etkileme noktasında elinden geleni yapması yine çıkarına olacaktır. Bu noktada göreceli olarak bağımsız hareket eden merkez banka-

larının küresel ölçekte ve giderek artan oranda fiyat istikrarına aşırı vurgu yapmaları ve bu uğurda ekonomik büyüme ve istihdam gibi ülke açısından son derece önemli büyüklükleri göz ardı etme eğiliminde olmaları oldukça doğaldır.

Belirtmek gerekir ki hiçbir tüzel organizma nihayetinde bağımsız hareket edemeyecektir. Her tüzel organizma sahip olduğu güç portföyü çerçevesinde doğal olarak belirli kısıtlara tabi olacaktır. Merkez bankası da devletten bağımsız hareket ettiği ölçüde başka tüzel organizmalara bağımlı bir şekilde hareket etmek durumunda kalacaktır. Merkez bankalarının bu şekilde devlet haricinde bağımlı olabileceği tüzel organizmaların başında da FUTO-DM gelmektedir.

Bu noktada netleştirilmesi gereken bir başka husus finansal kesimin FUTO'luk derecesidir veya FUTO'nun finansal kesimin ne kadarına tekabül ettiği. Neoliberal rejime geçişle birlikte finansal kesimde FUTO'nun ağırlığı, başka bir ifadeyle finansal kesimin FUTO'luk derecesi ciddi şekilde artmıştır. Finansal kesimin FUTO harici kısmı ise iki boyutta FUTO'nun kısmen etkisi altındadır. İlk olarak FUTO, FUTO-DM kapsamında kredi derecelendirme şirketleri ve finans medyası kanalıyla FUTO harici finansal kesim üzerinde önemli oranda etki sahibidir. İkinci olarak finansal yatırımcılar finansal piyasalardaki genel eğilime oldukça duyarlı bir yapıdadır ve bu yüzden finansal piyasaların gittiği yönün aksine gitme noktasında önemli düzeyde bir çekince içerisindedir.³⁰ Bu da tanım icabı organize bir yapı olan FUTO'ya finansal piyasaları ekstradan etkileme imkanı sağlamaktadır.

Böylece genel çerçevede finansal kesim özellikle bilinçsiz bir şekilde, özel çerçevede de FUTO bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ülkedeki genel ekonomik görünümü ve beklentileri olumlu veya olumsuz yönde önemli derecede etkileme potansiyeline sahip olmaktadır.

FUTO'nun çıkarına olmayacağı düşünülen bir partinin (SOSP) işbaşına geleceği beklentisinin artması ilgili ülkede tahvil ve bono faizlerinin yükselmesi, hisse senedi borsa endeksinin düşmesi ve yerli para biriminin değer yitirmesi gibi sonuçlara yol açabilmektedir. FUTO'nun çıkarına hareket edeceği düşünülen bir partinin (PGOSP) işbaşına geleceği beklentisinin artması ise tahvil ve bono faizlerinin düşmesi, hisse senedi borsa endeksinin yükselmesi ve yerli para biriminin değer kazanması sonucunu doğurabilmektedir. Dolayısıyla özelde FUTO genelde de parasal güç sahipleri seçimlerden önce seçim dışı bir şekilde oy verenler üzerinde ciddi biçimde etkili olma potansiyeline sahip olmakta ve böylece seçimlerde bir nevi oy kullanmaktadır.

30. Örnek olarak bkz. Asma Mobarek, Sabur Mollah ve Kevin Keasey, "A Cross-Country Analysis of Herd Behavior in Europe", *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, ed. Jonathan Batten, (Elsevier, 2014), s. 107-127.

Belirtmek gerekir ki FUTO seçimler öncesi ortaya çıkan havaya göre reaktif bir refleksle, yani bilinçsiz bir şekilde ekonomik atmosferi etkileyerek seçimlerde bir nevi oy kullanabilecektir. FUTO'nun bilinçli bir şekilde ve proaktif/reaktif davranarak seçimlerden önceki atmosferi istediği yöne çekmeye çalışması da muhtemeldir. Bu durumun gerçekleşebilmesi için finansal kesimin oldukça güçlü olması ve söz konusu gücün de göreceli olarak az sayıda elde önemli oranda toplanması gerekmektedir. Yani finansal kesimin önemli derecede FUTO hüviyetinde olması gerekmektedir ki neoliberal sisteme geçiş neticesinde bu şart giderek artan oranda sağlanmıştı.

FUTO'nun seçimler öncesinde bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde aksiyon alması arasında çoğu durumda bir fark yoktur. Zira her iki durumda da ekonomik atmosfer FUTO'nun çıkarına olan siyasi partinin işbaşına gelme ihtimalini artırma eğiliminde olmaktadır. Fakat ekonomik atmosferin göreceli olarak kısa bir süreliğine önemli oranda bozulma ihtimali FUTO'nun bilinçli bir şekilde aksiyon aldığı durumlarda daha yüksektir.

FUTO'nun seçimlerden önceki atmosferi bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde istediği yöne çekebilmesi noktasında finans medyası ve kredi derecelendirme şirketleri anahtar birer role sahiptir. FUTO bu noktada bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde FUTO-DM olarak hareket edebildiği ölçüde başarılı olacaktır.

Genelde finansal kesimin ve özeld FUTO'nun çıkarına olan durum mevcut finansal kar oranlarının korunması ve artırılmasıdır. Seçimle işbaşına gelecek hükümetin SOSP yapısında olması finansal kesimin ve FUTO'nun çıkarlarını zedeleyecektir. Özel çerçevede FUTO bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde ekonomik atmosferi kendi lehine olacak şekilde dönüştürme eğilimindeyken genel çerçevede finansal kesimin de benzer bir yönelim gösterebilmesi noktasında finansal kesime ne yönde hareket etmesi gerektiği noktasında sinyal veren kredi derecelendirme şirketleri ve finansal medya (DM) oldukça önemli bir konumdadır. Ayrıca FUTO'nun da içsel koordinasyonunun bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde sağlanması noktasında yine DM önemli bir role sahiptir. Şu halde, DM hem özel çerçevede FUTO-DM içinde önemli bir fonksiyona sahipken hem de genel çerçevede finansal sistem içinde de önemli bir role sahiptir.

FUTO-DM'nin kısa vadede oynanan sıfır toplamlı ekonomik oyunda doğal rakibi konumundaki hanehalkı ve reel kesime karşı oynanan oyunun sıfır toplamlı olduğu ve finansal kesimin gelir artışının ancak hanehalkı ve reel kesimin kaybettiği kadar olabileceği realitesini gözler önüne seren çatışmacı bir söylem geliştirmesi FUTO-DM'nin çıkarına ters bir durumdur. Şu halde, FUTO-DM'nin çıkarına olan şey; kendisinin ve finansal kesimin kısa vadede çıkarına olan şeyin, hanehalkının ve reel kesimin de (hem kısa hem de uzun vadede) çıkarına olacağı şeklinde bir söylem geliştirmek ve nihayetinde bu söylem çerçevesinde bir söylemsel üstünlüğe sahip olmaktır.

FUTO-DM'nin bunu gerçekleştirebilmesi noktasında DM kritik bir fonksiyona ve role sahiptir. DM türetilmiş kavramları kullanarak zaman içinde kendine has bir söylem geliştirecektir. İnsanoğlunun nasıl düşündüğü noktasında kavramlar oldukça ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu bağlamda kavramlara “süper kelimeler” denilebilecektir. Söylemsel üstünlük insanların nasıl düşündüğü ve davrandığı noktasında başat öneme sahipken söylemsel üstünlüğün oluşturulma noktasında ilk olarak türetilmiş kavramlara ve ikinci olarak da söz konusu kavramlar üzerinden geliştirilen söylemin sürekli bir şekilde gündemde tutulmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

DM'nin kullandığı temel türetilmiş finansal kavramlardan (TFK) bazıları “yatırımcı güveni”, “ihtiyatlı para politikası” ve “tutumlu maliye politikası” gibi kavramlardır. Bu TFK'ler iki boyutta oldukça kullanışlı bir yapıya sahiptir:

1. TFK'ler kısa vadede oynanan oyunun sıfır toplamı değil pozitif toplamı olduğu ve bu şekilde finansal kesim ve FUTO-DM lehine görünen şeyin aslında tüm ekonomi lehine olacağı yönünde bir varsayıma sahip olacaktır.
2. TFK'ler oyun kısa vadede sıfır toplamı olsa da ve bu oyundan finansal kesim karlı çıkacak olsa da uzun vadede oynanan oyunun pozitif toplamı olacağı yani ekonominin uzun vadeli sağlığı ve gelişimi için ilgili adımların atılmasından başka çarenin olmadığı yönünde bir varsayıma sahip olabilecektir.

Bu çerçevede, finansal kesimin gelir düzeyini koruyacak veya yükseltecek iktisat politikaları yatırımcının ekonomiye duyduğu güveni artırıyor olacaktır. Merkez bankasının uyguladığı yüksek faiz politikası da fiyat istikrarının sağlanması noktasında önemli bir yere sahip olan ihtiyatlı para politikası olacaktır. Hanehalkına ve reel kesime aktarılan mali kaynakların düzeyinin azaltılması da tutumlu maliye politikasının bir göstergesi niteliğinde olacaktır.

Devletin finansal kesimin gelir düzeyini azaltacak şekilde iktisat politikası uygulaması ise yatırımcının ekonomiye duyduğu güveni azaltıyor olacaktır. Benzer şekilde merkez bankasının uyguladığı ve fiyat istikrarının yanı sıra reel ekonomi ile gelir dağılımını da dikkate alan bir para politikası ihtiyatsız bir para politikası olacaktır. Hanehalkına ve reel kesime aktarılan mali kaynakların düzeyinin artırılması da sorumsuz maliye politikasının bir göstergesi niteliğinde taşıyacaktır.³¹

Söz konusu söylem çerçevesinde PGOSP'ler uyguladıkları iktisat politikaları ile finansal kesimin gelir düzeyini artırıp reel kesimin ve hanehalkının gelir düzeyini

31. Bununla birlikte unutulmaması gerekir ki devlet tarafından uygulanan iktisat politikası gerçekten de sorumsuz ve ihtiyatsız olabilir. Fakat bu durum kısa vadede oynanan ekonomik oyunun niteliğini değiştirmeyeceği gibi uzun vadede oynanan ekonomik oyunda hem reel kesim hem de finansal kesim aleyhine negatif toplamı bir oyun ortaya çıkartabilecektir.

azalttığı ölçüde; yatırımcı güvenini artıran, ihtiyatlı para politikası ve sorumlu maliye politikası uygulayan partiler olacaktır. Diğer taraftan SOSP'ler ise uyguladıkları iktisat politikaları ile reel kesimin ve hanehalkının gelir düzeyini artırıp finansal kesimin gelir düzeyini azalttığı ölçüde yatırımcı güvenini azaltan, ihtiyatsız para politikası ve sorumsuz maliye politikası uygulayan partiler olacaktır.

Böylece oynanan finansal oyunun kısa vadede sıfır toplamı, uzun vadede ise pozitif veya negatif toplamı olmasına karşılık olarak söz konusu TFK'ler vasıtasıyla finansal ile reel kesim arasında (kısa veya uzun vadede) herhangi bir çıkar çatışması olmayacağı şeklinde bir söylemsel çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Söz konusu söylemin DM'de yerleşik hale getirilmesiyle de söylemsel üstünlük tesis edilmeye çalışılacaktır.

Bir ülkede işbaşında ne türde bir partinin olduğundan bağımsız bir şekilde kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyun çerçevesinde o ülkede finansal kesimin ve FUTU-DM'nin lehine ve reel kesim ile hanehalkının aleyhine olacak şekilde bir iktisat politikasının uygulanmasının mümkün olacağı bir atmosferi ortaya çıkarması ve daha sonra bu durumu değerlendirmesi FUTU-DM'nin lehine ve çıkarına olacaktır. Bir devletin bu şekilde bir atmosfere girebilmesi ve böylece söz konusu iktisat politikalarını uygulamaya başlayabilmesi ve derinleştirebilmesi noktasında temelde üç yol bulunmaktadır:

1. İlgili devlet kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyunun kazanan tarafında olduğunu düşünebilir ya da kısa vadede kazançlı çıkmasa bile uzun vadede oynanan pozitif toplamı oyundan karlı çıkacağını düşünebilir.
2. İlgili devlet söz konusu iktisat politikasını uygulamaması durumunda FUTU-DM veya AFUTO-DM tarafından ekonomik ve/veya siyasi boyutta cezalandırılma riski ile karşı karşıya kalabilir ve nihayetinde cezalandırılabilir.
3. İlgili devlet finansal açıdan içinde bulunduğu zor durumdan çıkma noktasında finansal kesim ve FUTU-DM'ye ihtiyaç duyduğunu düşünebilir.

Kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyun çerçevesinde finansal kesim ve FUTU-DM lehine olarak küresel ölçekte neredeyse sınırsız bir serbestleşmenin/kuralsızlaşmanın yaşanabilmesi ve çoğu ülkede aşırı sıkı para politikasının uygulanabilmesi söz konusu üç yol vasıtasıyla mümkün olabilmektedir.

Bu yollardan en az maliyetlisi ve en cazip olanı birinci yol olduğundan neo-liberal düzene geçişin başlangıç aşamasında öncelikli olarak birinci yolun devreye sokulması finansal kesimin ve FUTU-DM'nin lehine olacaktır. Söz konusu süreçte (Neoklasik) akademi ve DM ilk yolun gerçekleşebilmesi noktasında anahtar birer role sahip olmuştur.

Söz konusu yolun kısa vadede ve statik olarak ilgili ülke için cazip bir yapıya sahip olabilmesi de oldukça önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Zira finansal serbestleşme/kuralsızlaşma ve sıkı para politikası kısa vadede ilgili ülkeye yapılan finansal yatırımları artırma eğiliminde olacağından ilk olarak bu ülkelerin para birimleri aşırı değerli olma eğiliminde olacaktır. İkinci olarak da bu ülkeler kısa vadede daha yüksek döviz stokuna sahip olma eğilimi taşıyacaktır. Şu halde her iki faktör de bu ülkelerin dış ticaret hacimlerini genişletici yönde bir etkiye sahip olarak ilgili ülkelerdeki tüketici refahında kısa vadede ve statik olarak pozitif yönde bir etki oluşturacaktır.

Söz konusu süreçte finansal serbestleşmeye/kuralsızlaşmaya ve aşırı sıkı para politikalarına –oldukça uyumlu bir şekilde– dış ticaretteki serbestleşmenin eşlik ettiği görülmektedir. Neoliberal sisteme geçişle birlikte özellikle DTÖ'nün önemli katkılarıyla özellikle sanayileşmekte olan ülkeler dış ticaretlerini büyük ölçüde serbestleştirmişlerdir.³² Bu serbestleşme neticesinde sanayileşmekte olan ülkelerin ticari olarak dışa açıklıklarında çok ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu durum genel olarak ilgili ülkelerdeki tüketicilerin lehine yerli sanayinin ise aleyhine olmuştur. Dış ticaretteki genişlemeyle birlikte bu ülkelerdeki tüketiciler daha kaliteli ürünleri daha ucuza satın alma imkanına kavuşmuşlar ve bu da tüketici refahını belirli ölçüde artırmıştır. Öte yandan, bu ülkelerde yüksek katma değerli sanayiler henüz “bebeklik çağı”nda olma veya hiç bulunmama eğiliminde olduğundan dış ticaretteki serbestleşme neticesinde bu sanayilerin korunamaması veya daha baştan oluşturulamaması “bebek sanayi tezi”³³ çerçevesinde bu ülkelerin sanayilerindeki gelişmeyi sekteye uğratma eğilimini güçlendirmiştir.³⁴ Bu durum da ilgili ülkelerin kısa ve uzun vadeli ekonomik büyüme performansında geçmiş dönemlere göre bir düşüş yaşanmasına neden olmuştur.

32. DTÖ ya da o dönemki ismiyle GATT da iki dünya savaşı arasında önemli ölçüde daralan küresel ticaret hacminin tekrar genişlemesini ve özellikle sanayileşmiş ülkelerin göreceli olarak serbest bir dış ticaret politikasına sahip olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Neoliberalizme geçişle birlikte ise DTÖ sanayileşmekte olan ülkelerin –küresel ticarete eklenilebilmesi noktasında– serbest bir dış ticaret rejimine sahip olmalarını sağlamaya çalışmıştır.

33. Bebek sanayi tezi (*infant industry argument*) ilk defa ABD'nin kurucu babalarından ve ilk Hazine Bakanı Alexander Hamilton tarafından öne sürülmüş ve daha sonra da Alman iktisatçı Friedrich List tarafından formüle edilmiştir. Bebek sanayi tezi genel olarak bir ülkede ekonomik kalkınma ve sanayileşmenin sağlanabilmesi için bu ülkedeki sanayi kuruluşlarının devlet tarafından korunması ve desteklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Zira “bebek” olarak nitelendirilen ve başlangıç aşamasında bulunan bir yerli sanayinin küresel ölçekte rekabet edebilmesine imkan bulunmamaktadır ve devlet tarafından korunup desteklenmediği takdirde bu sanayilerin gelişip serpilebilme imkanı yoktur. Günümüzün tüm sanayileşmiş ülkeleri bebek sanayi politikasını başarıyla uygulamaları neticesinde sanayileşebilmişlerdir. Günümüzde iddia edildiğinin aksine Britanya ve ABD de bu politikayı ciddiye almaya ve oldukça sıkı bir şekilde uygulamışlardır. Bu politika yine Almanya ve (özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmak üzere) Fransa tarafından da uygulanmıştır. Son yetmiş yılın önemli başarı hikayelerinden Japonya ve Güney Kore de yine bebek sanayi tezini başarıyla uygulamaları neticesinde sanayileşmiş ülkeler ligine katılabılmışlardır.

34. Bebek sanayi tezi kapsamında koruma, dış rekabetten koruma şeklinde işlerken destekleme ise büyük oranda ilgili sanayileri finansal olarak destekleme şeklinde gerçekleşmektedir. Dış ticaretteki serbestleşme koruma yolunun önemli oranda kapanmasına yol açarken neoliberal sisteme geçilmesiyle birlikte yaşanan finansallaşma neticesinde piyasaların devletler üzerinde önemli düzeyde bir etkinliğe sahip olmaya başlamasıyla birlikte devletin bebek sanayileri finansal olarak destekleyebilme kabiliyetleri de önemli ölçüde sekteye uğramıştır.

Tüketici refahındaki artış ve sanayisizleşme (*deindustrialization*)³⁵ birlikte değerlendirildiğinde dış ticaretteki serbestleşmenin genel etkisinin kısa vadede ve statik olarak pozitif, uzun vadede ve dinamik olarak ise negatif olma eğilimi taşıyacağı görülmektedir. Dış ticaretin serbest olması bugünden geleceğe içinde bulunulan her zaman diliminde statik olarak tüketicilerin (ülke içinin ülke dışıyla kıyaslanması çerçevesinde) daha kaliteli ürünleri daha ucuza tüketebilmesine olanak sağlayacaktır. Fakat sanayileşme ve zenginleşme neticesinde tüketicilerin gelecekte çok daha kaliteli malları tüketebilecek düzeyde bir gelire kavuşabilmelerinin de önüne geçmiş olacaktır.

Şu halde finansal oyun denge noktasından itibaren doğası gereği sıfır toplam- lıyken ticari oyun doğası gereği farklı kişiler için farklı zamanlarda farklı anlamlara ve getirilere sahip olabilecektir. Neoliberalizm ile birlikte bir taraftan finansal kesim ve FUTO-DM'nin gücünde ve söz konusu gücün konsantrasyonunda ortaya çıkan ciddi artış sıfır toplamı oyun çerçevesinde reel kesim ve hanehalkı aleyhine olmuştur. Diğer taraftan da dış ticaretteki serbestleşme kısa vadede hanehalkı lehine ve reel kesim aleyhine, uzun vadede de hem hanehalkı hem de reel kesim aleyhine olmuştur.

Birinci yolun eksik kaldığı boyutta ve ayrıca birinci yolun tamamlayıcısı olarak ikinci yolun devreye sokulması anlamlı olacaktır. Bu noktada KHG, BG'ler ve YG'ler üzerinde ve BG'ler de YG'ler üzerinde belirli oranda söz sahibidir.

Üçüncü yolun gerçekleşebileceği en önemli kanal ise –ironik bir şekilde sayısında neoliberalizmle birlikte keskin bir artış yaşanan– finansal krizlerdir. Bunun yanı sıra ilgili ülkenin içinde bulunduğu herhangi bir finansal zorluk ortamı da üçüncü yolun kullanılabilmesi için yeterlidir.

Üçüncü yolun gerçekleşebilmesi noktasında küresel ölçekte faaliyet gösteren ve EZKO olarak değerlendirilebilecek olan IMF ve Dünya Bankası anahtar bir role sahiptir.

İkinci Dünya Savaşı akabinde kurulan bu kurumlar Bretton Woods sisteminin işlerliğinde önemli miktarda paya sahip olmuştur. Söz konusu iki kuruluş da sanayileşmiş ülkelerin dünya savaşı sonrası yeniden yapılanması ve Bretton Woods sistemine iyi bir şekilde eklenilebilmesinde önemli katkılar sağlamıştır. IMF sanayileşmiş ülkelerin potansiyel kreditorü olarak iki dünya savaşı arasında görüldüğü gibi ekonomik sıkıntı yaşayan ülkelerin borç krizine girerek içe kapanmalarını ve böylece küresel ekonomiye zarar vermelerini önlemek amacıyla kurulmuşken Dünya

35. Bir ülkede sanayisizleşme yaşandığının en belirgin göstergelerinden birisi o ülkede “düşük faiz-yüksek kur” değil “yüksek faiz-düşük kur” para politikasının uygulanıyor olmasıdır. Zira ilk politika üreticilerin ve ihracatçıların lehineyken ikinci politika tüketicilerin (kısa vadede) lehinedir. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus ise şudur: Neoliberal döneme geçişle birlikte finansal kesim ile FUTO-DM'nin gücünde yaşanan keskin artış neticesinde merkez bankalarının “yüksek faiz-düşük kur” politikasının uygulanma ihtimali ciddi biçimde artmıştır.

Bankası da temel olarak savaşta önemli ölçüde harap olan ekonomik altyapının hızlı bir şekilde ayağa kaldırılmasında rol oynamıştır.

Bretton Woods sisteminin yıkılıp neoliberal sistemin kurulmasıyla birlikte IMF ve Dünya Bankası'nın temel amaçları ciddi biçimde değişmiştir. IMF çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerde daha baştan borç krizinin ortaya çıkmasını engellemeye çalışan bir kurumdan çok büyük oranda sanayileşmekte olan ülkelere finansal kriz yaşandıktan sonra neoliberal sistemi benimsemeleri karşılığında kredi veren bir kurum haline gelmiştir. Dünya Bankası da yine çoğunlukla sanayileşmiş ülkelerin savaş sonrası yeniden yapılanmasına hizmet eden bir kurumdan çok büyük oranda neoliberal sistemi benimseme karşılığında özellikle az gelişmiş ülkelere ve yine sanayileşmekte olan ülkelere altyapı kredileri sağlayan bir kuruma dönüşmüştür.

Genel olarak bakıldığında neoliberal sisteme geçişle birlikte 1980'li yıllardan itibaren söz konusu üç yolun çeşitli karışımları vasıtasıyla birçok ülkenin finansal sistemi –çoğu durumda gerekli finansal altyapı henüz oluşturulmadan- serbestleştirilmeye başlanmıştır. Bu durumun sonucunda da uluslararası finansal yatırımların daha büyük kısmı bu ülkelere akmaya başlamıştır.³⁶ Eşzamanlı olarak dış ticaret hacimlerinin önemli ölçüde genişlemesi de bu ülkelerin söz konusu finansal akışı birçok durumda –sınırlamak veya kontrol altına almaya çalışmak bir yana– hoş karşılamalarında etkili olmuştur. Sonuç olarak neoliberal sisteme geçiş neticesinde bu ülkelerde hem dış ticaret hacminin hem de uluslararası finansal yatırım hacminin çok daha geniş olduğu bir ekonomik vasata ulaşılmıştır. Dış ticaretin finansal piyasalarda yaşananlardan önemli oranda etkilenmesi ve daha baştan dış ticaret hacmini koruyabilme noktasında uluslararası finansal yatırım hacminin korunması gerekliliği bu ülkeleri söz konusu finansal yatırımlara bağımlı hale getirmiştir. Banka kredileri ve portföy yatırımlarından oluşan uluslararası finansal yatırımların çok büyük oranda kısa vadeli olması ilgili ülkelerin finansal kırılganlığını önemli ölçüde artırmıştır. Böylece finansal piyasaların ve finansal kesimin devlet üzerindeki nüfuzu bu yolla da ciddi biçimde artmıştır.

Sonuçta bu ülkelere yapılan finansal yatırımların tersine dönmesi veya hızının kesilmesi ise bu ülkelerin finansal anlamda krize girmelerini de beraberinde getirmiştir. Belirtmek gerekir ki yaşanan bu finansal krizlerin çok büyük kısmı temelde likidite krizleridir. Yani, krizin temelinde kısa vadede yaşanan likidite sıkıntısı yatmaktadır. Dahası, yaşanan birçok finansal krizin arkasında oldukça az sayıdaki

36. Belirtmek gerekir ki sanayileşmekte olan ülkelere yapılan uluslararası finansal yatırımlar (banka kredileri ve portföy yatırımları) bu ülkeler için önemli bir yekun tutmakla birlikte küresel ölçekte yapılan uluslararası finansal yatırımların büyük kısmı sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleşmektedir.

finansal oyuncu vardır. Finansal krizlerin çoğu birkaç bankanın ve/veya birkaç fon yöneticisinin aldığı kararlar neticesinde ortaya çıkmıştır.

Finansal krize giren ülkelerin oldukça hızlı bir şekilde kaynak bulmaları gerekmektedir ki bu noktada da devreye genelde IMF girmiştir. Finansal kesim ve FUTO-DM güven ve kredibilite TFK'lerini kullanarak ilgili ülkelerin bu hasletleri kazanabilmesi noktasında IMF ile antlaşma yapmalarının şart olduğunu DM kanalıyla çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Bu ülkeler de hızlı bir şekilde düzleşme çıkabilmek adına IMF ile antlaşma yapmaya razı olmuşlardır. IMF de ilgili ülkeye kredi verme karşılığında geleneksel olarak finansal serbestleşmenin ve dışı açılmanın daha ileri noktalara taşınması (eğitim ve sağlık harcamaları gibi sosyal harcamalar başta olmak üzere) mali harcamalarda kısıntıya gidilmesi ve faiz oranlarının yükseltilmesi gibi şartlar öne sürmüştür. Finansal kesim ve FUTO-DM'nin bir parçası olarak IMF'nin öne sürdüğü bu şartlar neredeyse her zaman ilgili ülkede yaşanan ekonomik sıkıntıları daha da derinleştirmiştir. Fakat IMF'nin şartları kısa vadede oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde kendisinin de bir ekonomik zorlama ve kontrol oluşumu (EZKO) olarak parçası olduğu FUTO-DM'nin ve finansal kesimin çıkarına olmuştur ki IMF'nin de sonuçta nihai amacı içinde bulunduğu tüzel organizmaların çıkarına göre hareket etmektir.

AFUTO-DM'NİN OYNADIĞI EKO-SİYASİ OYUN

Öncelikli olarak bir devletin KHG veya BG olabilmesi noktasında bir tür ultra tüzel organizmanın parçası olmaktan başka bir çaresi bulunmamaktadır. YG'lerin de mevcut durumlarını koruyabilmeleri ve ilerletebilmeleri noktasında da bir tür ultra tüzel organizmaya büyük ihtiyaç vardır. Haliyle herhangi bir ultra tüzel organizmanın parçası olmayan devletler uzun vadede UG olma riski ile karşı karşıyadır.

Bütün AUTO türevleri bir taraftan sıfır toplamlı katma değer üretilmeyen oyun çerçevesinde göreceli güçlerini artırmaya çalışırken, diğer taraftan da mutlak anlamda pozitif/negatif toplamlı, göreceli anlamda sıfır toplamlı oyun çerçevesinde mutlak güçlerini katma değer üreterek artırmaya çalışırlar.

AUTO katma değer üreterek mutlak ve göreceli gücünü artırırken çevre (yakın ekosistem) ve bölge dışı (uzak ekosistem) için beş temel durum söz konusudur:

1. Çevrenin mutlak gücü ikincil derecede artarken dış dünyanın mutlak gücü de üçüncül derecede artar. Her ikisinin de merkeze (AUTO'ya) kıyasla göreceli gücü azalır.
2. Çevrenin mutlak gücü ikincil derecede artarken dış dünyanın mutlak gücü azalır. Her ikisinin de merkeze (AUTO'ya) kıyasla göreceli gücü azalır.

3. Çevrenin mutlak gücü azalırken dış dünyanın göreceli gücü üçüncül derecede artar. Her ikisinin de merkeze (AUTO'ya) kıyasla göreceli gücü azalır.
4. Hem çevrenin hem de dış dünyanın mutlak gücü azalır, göreceli güçleri de azalır.
5. Hem çevrenin hem de dış dünyanın mutlak gücü değişmez, göreceli güçleri ise azalır.

AUTO'nun ürettiği katma değerın özellikle dış dünyada ve hatta çevrede mutlak anlamda güç azalmasına yol açabilmesi için söz konusu katma değer artışının bir tür silah olarak kullanılması gerekmektedir. İlgili katma değer artışı savunma sanayinde ortaya çıktığında sonuçta ortaya çıkan katma değer dış dünyaya ve hatta çevreye karşı kelimenin tam anlamıyla silah veya silah tehdidi olarak kullanılabilir. İlgili katma değer artışı dış dünya ve çevreyi ilgili AUTO'ya daha bağımlı kıldığı ölçüde de bir tür ekonomik ve/veya finansal silah olarak kullanılabilir.

Tüzel organizmalar için aslolan göreceli güçtür. Şu halde, KHG'nin önünde iki temel oyun bulunmaktadır:

1. KHG sıfır toplamlı oyun çerçevesinde BG'lerin ve YG'lerin mutlak gücünü azaltıp kendi mutlak gücünü artırmaya çabalayacaktır. Bu durumda KHG'nin göreceli gücü de artmış olacaktır.
2. KHG pozitif/negatif toplamlı oyun çerçevesinde katma değer üreterek ilgili katma değeri BG'ler ve YG'ler aleyhine bir tür silah olarak kullanarak onların yine mutlak gücünü azaltmak isteyecektir. Bu durumda da KHG'nin göreceli gücü artmış olacaktır.

KHG'nin uzun vadeli başarısı temelde ikinci durum çerçevesinde katma değer üretebilmesine bağlı olacaktır. KHG özellikle kısa vadede sıfır toplamlı oyun çerçevesinde diğerlerinin gücünü askeri, ekonomik ve siyasi boyutlarda yapacağı hamleler ile azaltabildiği ölçüde başarı sağlayacak ve gücünü koruyup artırabilecektir. BG ve YG'lerin söz konusu eko-siyasi oyunu güçleri ölçüsünde ve daha dar ölçekte oynamaları çıkarlarına olacaktır.

Sonuç olarak devletlerin güçleri ölçüsünde içinde buldukları yakın ekosistem bünyesinde bir tür AFUTO-DM'nin asli parçası olarak sıfır toplamlı eko-siyasi bir oyun oynamaları kendi çıkarlarına olacaktır. İlgili devletlerin aynı zamanda uzun vadeli oyun çerçevesinde katma değer üretmeye çalışmaları da hem uzun vadeli ba-

şarıları açısından hem de kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyundaki diğer ülkelerle aralarındaki güç farkını yine uzun vadede koruyabilmeleri açısından kritik öneme sahip olacaktır.

KHG'nin veya BG'lerin küresel ve bölgesel düzeydeki etkinlikleri küresel ve bölgesel ekonomiyi kontrol etme düzeylerine göbekten bağlıdır. Kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyun çerçevesinde ekonomik kontrol kendi içinde temel olarak ticari kontrol ve finansal kontrol olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Ticari kontrolün sağlanması noktasında ilgili KHG ve BG'ler çeşitli ticaret antlaşmaları ve fikri ve sınai mülkiyet hakları sözleşmeleri yoluyla mevcut güçlerini kullanarak küresel veya bölgesel ölçekte kendileri lehine bir ticari mimari ortaya çıkarmaya çalışacaktır ki bu noktada ilgili KHG ve BG'ler AUTO'lar olarak hareket edeceklerdir.

Herhangi bir antlaşmada tarafların güçleri arasındaki farklılık arttıkça antlaşmanın taraflara sağladığı fayda/zarar düzeyleri arasındaki mesafe de giderek açılacaktır. Örneğin bir KHG ile bir YG arasındaki ticari antlaşmadan KHG önemli ölçüde fayda elde edip çok az zarar görebilecek YG ise ciddi bir zarara uğrayıp çok az fayda elde edebilecektir. Bu noktada ilgili KHG ve BG'lerin AUTO-DM çerçevesinde serbest ticaretin erdemlerini anlatmaları ve nihayetinde serbest ticaretin hem kısa hem de uzun vadede bir kazan-kazan durumu ortaya çıkaracağı şeklinde bir anlatıya sahip çıkmaları kendi çıkarlarına olacaktır ki böylece diğer ülkelerin antlaşmaya gösterebilecekleri direnci azaltabilecek veya ortadan kaldıracaktır. Aynı durum fikri ve sınai mülkiyet haklarına dönük antlaşmaların ilgili KHG ve BG'lerin lehine olacak şekilde tasarlanmasında da görülecektir.

Finansal kontrolün sağlanmasında ise KHG ve ilgili BG'ler sahip oldukları para biriminin küresel veya bölgesel ölçekte gerçekleşen ticari ve finansal işlemlerde kullanılmasını sağlamaya çalışacaklardır. Bu noktada da ilgili KHG ve BG'ler bir tür AFUTO veya AFUTO-DM olarak hareket edeceklerdir.

Günümüz dünyasında bir tür KHG olarak ABD'nin para birimi olan dolar küresel ölçekte hegemon para birimi olarak karşımıza çıkarken kısmen BG sayılabilecek Avrupa Birliği'nin para birimi olan avro da bölgesel ölçekte hakim para birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek dolar gerekse de avro söz konusu ülkelerin ekonomik ve finansal gücüne oldukça ciddi miktarda bir katkı sağlamaktadır.

FUTO-DM temel anlamda siyasetin de araçsallaştırıldığı bir ekonomik bir oyun oynarken AFUTO-DM'nin oynadığı oyun temelde hem ekonomik hem de siyasi bir oyundur. Daha önce ifade edildiği üzere FUTO-DM'ye devletin katılması durumunda ortaya asimetric bir FUTO-DM yani AFUTO-DM çıkmaktadır.

Bir tür AFUTO-DM yapılanmasının ortaya çıkabilmesi için ilgili ülkenin küresel veya bölgesel ölçekte belirli düzeyde bir ekonomik, finansal, siyasi, askeri ve kültürel ağırlığa sahip olması gerekmektedir. Yani AFUTO-DM yapılanmasının ortaya çıkabilmesi için bu yapılanmanın içindeki devletin küresel ölçekte hegemonik özellikler göstermesi veya bölgesel ölçekte muktedir olması gerekmektedir.

Neoliberal rejime geçişle birlikte –daha önce ifade edildiği üzere– küresel ve yerel ölçekte finansal kesimin bir taraftan gücünü ciddi biçimde artırdığı diğer taraftan da söz konusu gücün giderek daha az elde toplanmaya başladığı görülmektedir. Bu durum da ortaya iç içe geçmiş ikili bir yapı çıkarmıştır. Bu çerçevede; bir taraftan dünyada birçok ülkede finansal kesim o ülkedeki reel kesim ve hanehalkı aleyhine olmak üzere yerel ölçekte önemli bir finansal güce erişmiştir. Diğer taraftan KHG ve BG’lerde yani hegemonik ve yarı hegemonik özellikler gösteren ülkelerde finansal kesim diğer devletlerin ve ülkelerin aleyhine olmak üzere bölgesel veya küresel ölçekte önemli düzeyde bir gücün sahibi olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan ve günümüzde ciddi biçimde çatırdamaya başlamış olan dünya sisteminde ABD KHG rolünü oynarken Çin de giderek daha büyük oranda bir BG rolünü oynamaya başlamıştır.³⁷ Yine Rusya da bir tür BG olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. AB ise kısmen bölgesel güç (BG) rolündeyken Uzakdoğu’da Japonya kısmen bir yerel güç (YG) olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan söz konusu iki güç de (AB ve Japonya) oldukça ilginç bir şekilde kısmen UG görünümündedir.³⁸

Genel olarak değerlendirildiğinde ABD diğer ülkelere kıyasla küresel ölçekte çok daha fazla finansal nüfuz alanına sahip görünmektedir. Bir küresel ekonomik güç olarak öne çıkmaya başlayan Çin oldukça kapalı bir finansal sisteme sahip olması hasebiyle küresel ölçekte herhangi bir finansal güce sahip olmaktan henüz epey uzaktır. Asya Anakarası’nda önemli bir güç olarak temayüz eden bir BG görünümündeki Rusya da bölgesel veya küresel ölçekte etkin finansal siyaset uygulayabileceği bir güce sahip değildir.

37. İkinci Dünya Savaşı’ndan 1991’e kadarki süreçte dünya sisteminin ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere iki kutba sahip olduğu oldukça yaygın bir söylem olmakla birlikte bu söylem ancak kısmen ve sınırlı bir şekilde doğrudur. Bu dönemde ABD gerçek anlamda bir KHG olarak hareket etmişken Sovyetler Birliği ise bir KHG’den çok daha fazla bir BG görünümünde olmuştur. Bu açıdan 1945-1991 dönemi 1945’ten günümüze devam edegelen dünya düzeninin bir alt dönemidir denilebilir.

38. Devletlerin yapısı ve güç düzeyi ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel olmak üzere dört boyut çerçevesinde belirlenir. İkinci Dünya Savaşı’nı kaybeden Almanya ve Japonya söz konusu boyutlardan siyasi ve kültürel boyutları önemli ölçüde ve askeri boyutu da neredeyse tamamen yitirmişlerdir. Ekonomi boyutunda önemli mesafeler katetmiş olmalarına rağmen söz konusu boyutlarda oldukça zayıf olmaları ve bu çerçevede ABD’nin ciddi ölçüde güdümünde kalmaları bu devletlerin (ve ülkelerin) küresel arenada *ekonomik boyutları ölçüsünde* bir ağırlık merkezi olmalarının önüne geçmiştir.

Diğer taraftan AB ile Japonya'nın durumu epey karmaşık bir yapıya sahiptir. AB'nin en güçlü ülkesi ve patronu konumundaki Almanya ile Uzakdoğu'nun önemli güçlerinden Japonya İkinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte yarı bağımsız ülkeler olarak yeniden üretilerek ABD'nin yörüngesine sokulmuştur. Üzerinde pek durulmasa da oldukça iyi bilinen bu durumu Almanya'nın önde gelen siyasetçilerinden Wolfgang Schauble³⁹ Kasım 2011'de Avrupa Bankacılık Kongresi'nde yaptığı konuşmada "Almanya'da 8 Kasım 1945'ten [Almanya'nın koşulsuz bir şekilde teslim olduğu tarihten] bu yana biz hiçbir zaman tam bağımsız olmadık" diyerek net bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁰ İlgili literatürde de Almanya ve Japonya'dan "yarı-bağımsız ülkeler"⁴¹ olarak bahsedilmektedir.⁴² Sonuç olarak AB bir BG olarak ön plana çıkmakla birlikte nihayetinde ABD'nin ciddi biçimde gölgesi altında bulunmaktadır. Sonuç olarak AB kısmen BG kısmen de UG şeklinde oldukça ilginç bir yapıya sahip bulunmaktadır. Aynı durum kısmen YG kısmen de UG olan Japonya için de geçerlidir. Dolayısıyla henüz ABD'nin yörüngesinden çıkamamış olan Almanya (ve dolayısıyla AB) ile Japonya'nın da devlet politikası bağlamında kendi lehlerine bir finansal siyaset gütmeye olanakları oldukça kısıtlıdır. Bu açıdan, Japon yeni hiçbir zaman ABD dolarına karşı kısmi bir alternatif olarak düşünülmemiştir. Benzer şekilde avro da ABD dolarına karşı ancak oldukça kısıtlı ölçüde bir alternatif olabilmiştir. Fakat belirtmek gerekir ki AB kısmi olarak bir BG görünümündedir ve avro da AB'nin mevcut gücünde önemli düzeyde bir paya sahiptir.⁴³

Sonuç olarak küresel veya bölgesel ölçekte güç düzeyleri arasında önemli farklılıklar bulunan birkaç AFUTO-DM'den söz edilebilecek olmakla birlikte ABD'nin içinde yer aldığı AFUTO-DM diğerlerine kıyasla çok daha güçlü ve etkin olma potansiyeline sahip olacaktır. Bu durumun arkasında ise birbiriyle ilişkili dört temel neden bulunmaktadır:

39. Schauble Almanya'da 1989-1991 ve 2005-2009 arasında içişleri bakanlığı, 2009-2017 arasında ise maliye bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. Ekim 2017'de ise Alman Meclisi Bundestag'ın başkanlığına gelmiştir. (https://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/EN/FederalGovernment/Cabinet/WolfgangSchauble/_node.html, (Erişim tarihi: 22 Aralık 2017).

40. "Dr. Schäuble: Germany not Sovereign Since 1945", Youtube, DeutschesLeid kanalı, 22 Kasım 2011, https://www.youtube.com/watch?time_continue=37&v=GIU2HLeGNwQ, (Erişim tarihi: 23 Aralık 2017).

41. İngilizcesi "semi sovereign states".

42. Michael Lind, *The American Way of Strategy*, (Oxford University Press, Oxford: 2006), s. 114.

43. Avrupa'nın göreceli olarak rekabetçi bir sanayiye sahip ülkeleri avro ile birlikte nispeten daha az değerli bir para birimine kavuşurken sanayi potansiyeli göreceli olarak zayıf olan Avrupa ülkeleri ise avro ile birlikte nispeten aşırı değerli bir para birimine kavuşmuştur. İlk gruptaki ülkelerin başında Almanya gelirken ikinci gruptaki ülkelerin başında ise Yunanistan gelmektedir. Yaşanan bu durum ilk gruptaki ülkelerin sanayilerini daha da geliştirme eğiliminde olmuş, bunun yanı sıra tüketicilerin refah düzeyinde bir nebze azalma olmuştur. Bu durum ikinci gruptaki ülkelerde ise tam tersi yönde bir etkiye neden olmuştur: Bu ülkelerin çok güçlü olmayan sanayileri daha da zayıflama eğiliminde olmuş, öte taraftan bu ülkelerdeki tüketici refahı belirli ölçüde artmıştır. Birer tüzel organizma olarak ilk gruptaki devletlerin gücü artarken ikinci gruptaki devletlerin gücü ise azalmıştır. AB'ye bir ultra tüzel organizma olarak bir bütün şeklinde bakıldığında ise görülmektedir ki Birlik, üye ülkelerin ayrı ayrı sahip oldukları güçlerin toplamından daha büyük bir güce sahiptir.

1. ABD bir KHG'dir ve ABD ekonomisi küresel ölçekte çok ciddi bir ağırlığa sahiptir.
2. ABD menşeli finansal sektör küresel finansal sistemin oldukça ciddi bir bölümüne sahiptir.
3. ABD menşeli finansal sektördeki yoğunlaşma düzeyi çok ciddi boyutlardadır.
4. ABD doları belirli boyutlarda ve ölçülerde küresel para birimidir.

Mevcut sistemin sürdürülebilirliği noktasında ABD ekonomisinin küresel ölçekte ciddi düzeyde bir ağırlığa sahip olması önemli bir noktada durmaktadır. Sahip olunan finansal gücün oldukça az sayıda elde toplanması bu gücün etkin bir şekilde kullanılabilmesi noktasında oldukça faydalıdır. Öte yandan, ABD dolarının küresel para birimi niteliğine olması bir taraftan ABD'nin bir KHG olması ile mümkün olmuşken diğer taraftan da ABD'nin KHG'liğini sürdürebilmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Yine, bir taraftan ABD doları küresel ölçekte merkez bankaları nezdinde rezerv para birimi statüsüne sahiptir. Diğer taraftan da uluslararası mal, emtia ve enerji ticaretinde para birimi olarak ciddi oranda ABD doları kullanılmaktadır. Dahası doların küresel para birimi olması ABD menşeli finansal kesimin küresel ölçekteki finansal nüfuzunu ciddi oranda artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan dünya sisteminde önemli bir role sahip olan ve nihai tahlilde ABD'nin kontrolünde bulunan IMF ve Dünya Bankası da ABD'nin ve ABD menşeli finansal sistemin yani ilgili AFUTO-DM'nin küresel ölçekteki gücünde hatırı sayılır bir role sahiptir. ABD menşeli kredi derecelendirme şirketlerinin ve finansal medyanın ilgili sektörlerde çok ciddi bir ağırlığının bulunması da ilgili AFUTO-DM'nin etkinliği ve gücü noktasında oldukça önemli bir role sahiptir ki zaten söz konusu iki yapı nihayetinde DM'nin çok büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyun çerçevesinde hedef devletin/ülkenin AFUTO-DM'nin lehine ve kendi aleyhine olacak şekilde hareket edebilmesi noktasında, bir tüzel organizma olarak kendi gücünü koruma ve artırma hedefine sahip olan AFUTO-DM'nin sahip olduğu finansal gücü ilgili devlet/ülke üzerinde kullanması çıkarına olacaktır.

FUTO-DM VE A(F)UTO-DM ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL KESİM-HEDEF DEVLET ETKİLEŞİMİ

GEÇİŞ DÖNEMİNDE SİYASİLEŞEN FİNANS: BREZİLYA VAKASI

Brezilya genel manada bir yerel güç (YG) olarak tanımlanabilecektir. Brezilya 1947-1980 döneminde uyguladığı ithal ikameci kalkınma politikası çerçevesinde yılda ortalama yüzde 6,4'lük bir ekonomik büyüme oranı yakalayarak oldukça önemli bir başarıya imza atmıştır. Neoliberal sisteme geçilmesiyle birlikte Brezilya'nın ekonomik performansında ciddi bir bozulma yaşanmış, ekonomik büyüme 1981-2001 döneminde yılda ortalama yüzde 2,2 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca bu süreçte Brezilya'da birçok finansal kriz yaşanmıştır. Yine, Brezilya'da enflasyon oranı 1980'lerle birlikte oldukça yüksek düzeylere ulaşarak 1980-1994 döneminde yüzde 700'ün üzerine çıkmıştır. Enflasyon uygulanan Altıncı Enflasyonu Düşürme Planı (Real Planı) ile birlikte 1990'larda nihayet tek haneli rakamlara düşürülebilmektedir. Brezilya Merkez Bankası (BMB) da enflasyonu önce düşürme daha sonra da düşük düzeylerde tutma hedefi çerçevesinde neoliberal dönemde oldukça yüksek faiz oranı politikası uygulamıştır ki Brezilya bu konuda küresel ölçekte üne kavuşmuştur. Yine, Brezilya gelir adaletsizliğinin en fazla olduğu ülkeler sıralamasında geleneksel olarak en ön sıralarda yer almaktadır.⁴⁴

Bu şartlar altında bulunan Brezilya'da 2002'deki başkanlık seçimi, öncesi ve sonrasında yaşananlar finansal piyasalar ile devlet etkileşimi hususunda oldukça aydınla-

44. Mevlüt Tatlıyer, "Brazilian Economic Policy in the Aftermath of the Global Financial Crisis", *Global Political Economy after the Crisis: Theoretical Perspectives and Country Experiences*, ed. Sadık Ünay, (Nova Science Pub Inc, New York: 2017), s. 75-92.

tıcı bir mahiyete sahiptir. Bu seçimle birlikte ilk defa sol bir partinin (ya da SOSP'nin) hükümeti kurma ihtimali ortaya çıkarken, yine ilk defa elit veya asker olmayan bir adayın başkan olma ihtimali belirmişti. Ayrıca bu seçimle birlikte 1964'ten sonra ilk defa başkanlık seçimle el değiştirecekti.⁴⁵

Ülkeyi 1995'ten beri yöneten Fernando Henrique Cardoso'nun anayasal kısıtlamalar gereği aday olamadığı bu seçimlerde üç aday yarışmaktaydı: Luiz Inacio Lula da Silva, Ciro Gomes ve Jose Serra. Bu adaylardan ilk ikisi solcu yani SOSP'li olarak nitelendirilebilecek adaylardı. Sağcı yani PGOSP'li olarak nitelendirilebilecek olan Jose Serra ise Cardoso'nun adayı olarak görülmekteydi. Finansal kesim ve FUTO-DM (Finansal Ultra Tüzel Organizma) ise doğal olarak Cardoso'nun uyguladığı iktisat politikalarını devam ettireceği düşünülen Jose Serra'nın bu seçimi kazanmasının çıkarına olacağı inancındaydı.

Mart 2002'de Inter-American Development Bank ev sahipliğinde Brezilya'nın Fortaleza şehrinde gerçekleştirilen ve IMF, uluslararası yatırım bankaları ve ticari bankaların temsilcileri ile çeşitli ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarının katıldığı yıllık toplantıda⁴⁶ ABD menşeli yatırım bankası Merrill Lynch'in temsilcisinin toplantıyla ilgili hazırladığı raporda kullandığı şu ifadeler bu durumu tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu:⁴⁷

Toplantıların asıl odağı Brezilya seçimleri oldu ve önümüzde çalkantılı bir süreç olmasına rağmen Başkan Cardoso'nun yerini [mevcut] koalisyon hükümetinin adayının [Jose Serra'nın] alacağı noktasında katılımcılar kendinden emin gözüküyordu.

Bu atmosfer çerçevesinde Brezilya 2002'nin başlarında ulusal ve uluslararası finansal medya ve finansal kesim tarafından güçlü bir ekonomiye sahip olduğu gerekçesiyle övgüler almaktaydı. Hatta rekor derecede yüksek faiz oranı politikası uygulayan BMB'nin o dönemde (1999-2002) başkanı olan Arminio Fraga⁴⁸ Mart 2002'de *Latin Finance* dergisi tarafından "yılın adamı" seçilmiş ve "Brezilya'yı kurtaran adam" olarak nitelendirilmiştir.⁴⁹

45. Nathan M. Jensen ve Scott Schmith. "Market Responses to Politics: The Rise of Lula and the Decline of the Brazilian Stock Market", *Comparative Political Studies*, Cilt: 38, Sayı: 10, (2005), ss. 1245-1270.

46. IADB, 2002 Annual Meeting, <http://www.iadb.org/exr/am/2002/general.htm>, (Erişim tarihi: 8 Aralık 2017).

47. Juan Martinez ve Javier Santiso, "Financial Markets and Politics: The Confidence Game in Latin American Emerging Economies", *International Political Science Review*, Cilt: 24, Sayı: 3, (2003), s. 370.

48. Fraga Merkez Bankası başkanlığı görevinden önce Wall Street'te (Salomon Brothers ve Soros Fund Management yatırım bankalarında) önemli pozisyonlarda bulunmuştur. Başkanlık görevi bittikten sonra ise 2003'te Gavea Investimentos yatırım bankasını kurmuştur. J. P. Morgan 2010'da bu yatırım bankasının çoğunluk hissesine sahip olmuştur. Belirtmek gerekir ki Fraga'nın merkez bankası başkanlığı öncesi ve sonrası kariyeri oldukça tipik bir durumun yansımasıdır. Merkez bankası başkanlarının kariyerlerinde merkez bankası başkanlığı birçok durumda finans endüstrisindeki kariyere verilmiş bir ara niteliğindedir ki bu durum finansal kesim ile reel kesim ve hanehalkı arasındaki sıfır toplamı oyun çerçevesinde oldukça ciddi bir ahlaki tehlikeyi işaret etmektedir.

49. Martinez ve Santiso, "Financial Markets and Politics", s. 370.

Seçim anketlerinden solcu yani SOSP'li bir adayın başkan seçilebileceği şeklinde sonuçların ortaya çıkmaya başlaması neticesinde Brezilya'nın finansal varlıkları üzerinde ciddi bir satış baskısı gerçekleşti. Temmuz ayına kadar Brezilya reali dolar karşısında yılbaşına göre yüzde 50'den fazla değer yitirirken Brezilya menşeli tahvil ve bono spread'leri neredeyse üçe katlanarak 2 bin baz puanının üzerine çıktı.

ABD menşeli yatırım bankası BCP Securities SOSP'li adaylardan Lula da Silva'nın seçimi kazanacağı beklentilerinin güçlenmesi üzerine Mayıs sonunda hazırladığı ve "Lula Canavarı" ismini verdiği bilgi raporunda şunları yazdı:⁵⁰

Lula'nın seçimi kazanacağını fark edilmesi neticesinde finansal araçların paniklediği görülüyor. Çokuluslu [finansal] şirketlerin davranışı da tahvil ve bono piyasasında yaşananların aynadaki yansıması şeklinde.

SOSP'li bir adayın seçimi kazanacağı beklentisinin güçlenmeye başlamasıyla birlikte Brezilya seçimleri FUTO-DM tarafından oldukça yakın bir şekilde takip edilmeye başlandı. Örneğin finansal şirket Banco BBA Creditanstalt tarafından Lula'nın partisi olan İşçi Partisi'nin ekonomik programı hakkında detaylı bir analiz yayımlandı. Yatırım bankası Goldman Sachs ise Lula'nın başkan seçilme ihtimalini döviz kuru piyasası üzerinden ölçmeye çalışan Lulameter (Lulametre) isimli bir model dahi geliştirdi.⁵¹

Söz konusu süreçte aralarında Merrill Lynch, Goldman Sachs, Bear Stearns, Morgan Stanley gibi dünyaca ünlü yatırım bankalarının da bulunduğu birçok finansal kurum Brezilya'ya dönük yatırım tavsiyelerini olumludan önce durağana sonra da olumsuzla çevirdi. Bu süreçte JP Morgan Chase, Brezilya tahvil ve bono spread'lerinin 2 bin baz puanının üzerine çıkmasını Brezilya ekonomisinin çok uzun süre götürüp götürmeyeceğini sorgulamaya başladı. Dahası Lula'nın seçilme ihtimalinin belirmesi neticesinde finansal piyasalarda ortaya çıkan bir durumun ilgili ülkeyi temerrüde düşürebileceği ifade edilerek bu ülkeye dönük yatırımların azaltılması gerektiği tavsiyesinde bulunuldu.⁵²

Bu çerçevede seçimleri SOSP'li adayın kazanma ihtimalinin artması neticesinde FUTO-DM'nin ve finansal kesimin çıkarlarının zedelenebileceği gerekçesiyle, bizzat FUTO-DM tarafından "alınan pozisyonun ilgili ülke açısından sürdürülebilir olmaktan uzak olduğundan hareketle" bu ülkeye dönük finansal yatırımların daha da azaltılması gerektiği yönünde bir görüş ortaya konmaktadır. Bu durum FUTO-DM'nin ve finansal kesimin seçimlerde ne şekilde oy kullanabileceğinin oldukça iyi bir göstergesi niteliğindedir.

50. Martinez ve Santiso, "Financial Markets and Politics", s. 371.

51. Martinez ve Santiso, "Financial Markets and Politics", s. 372.

52. Martinez ve Santiso, "Financial Markets and Politics", s. 372.

Yine, içinde bulunduğu sıfır toplamlı ekonomik oyun çerçevesinde, daha önce ifade edildiği gibi, FUT0-DM'nin, rakibi konumundaki hanehalkına ve reel kesime karşı bir söylem geliştirmesi çıkarına olmayacaktır. Şu halde FUT0-DM TFK üzerinden çatışmanın ve rekabetin olmadığı bir söylemsel çerçeveye geliştirmeye çalışacaktır. Bu çerçevede, FUT0-DM'nin en çok kullandığı TFK'lerin başında gelen yatırımcı güveninin Brezilya vakasında da öne sürüldüğü görülmektedir. Wall Street analisti Walter Molano'nun 2002 Ağustos'unda sarf ettiği sözler bu konuda oldukça önemlidir:⁵³

[Brezilya'da] döviz kurunun ve faiz oranlarının istikrara kavuşabilmesi için yeni gelecek yönetimin *hızlı bir şekilde yatırımcı güvenini yeniden tesis etmesi* gerekmektedir. Bununla birlikte, yatırımcıların yeni bir yönetim geldiğinde kendilerini rahat hissetmeye başlamaları için zamana ihtiyacı vardır. Serra seçilse bile bu böyledir. Gomes veya Lula'nın seçilmesi halinde *çok daha kötü olacaktır*. Bu yüzden talih Brezilya'nın yanında değildir. [İlgili ifadeler rapor yazarı tarafından italikleştirilmiştir.]

Başkanlık seçimlerine kısa bir süre kala Brezilya hükümeti ile IMF arasında yatırımcı güvenini yeniden tesis etmek üzere bir borç antlaşmasının yapılacağı beklentisiyle Brezilya reali yüzde 10'dan fazla değer kazanmış, Brezilya menşeli tahvil ve bono spread'leri ise sadece birkaç günde 500 baz puan düşmüştür. 7 Ağustos 2002'de yani seçimlere yaklaşık iki ay kala Brezilya hükümeti ile ciddi oranda bir EZKO (Ekonomik Zorlama ve Kontrol Oluşumu) olan IMF arasında 30 milyar dolarlık bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre söz konusu 30 milyar doların yüzde 80'lik kısmı 2003'te yani yeni hükümet göreve başladıktan sonra serbest bırakılacaktır. *Financial Times* IMF antlaşmasının "kim o zaman görev başında olursa olsun, 2003'te ve sonrasında makul politikaların uygulanması gerektiği noktasında piyasaya bir nebze güvence" verebileceğini ifade etmiştir. Böylece seçimleri ister SOSP'li isterse PGOSP'li bir aday kazansın uygulanacak iktisat politikasının PGOSP odaklı olması söz konusu IMF antlaşması ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Söz konusu antlaşmanın finansal piyasalar üzerindeki etkisi oldukça kısa vadeli olmuş, birkaç gün içinde Brezilya reali tekrar değer yitirmeye başlarken tahvil ve bono faiz oranları da yükselmiştir.⁵⁴

Başkanlık seçimlerinin ikinci turundan birkaç gün önce artık Lula'nın başkan seçilmesinin iyice belirginleşmesiyle birlikte bir yatırım fonu yöneticisi *Financial Times*'de "Brezilya'yı 'kurtarabilmek' için" Lula'nın "sağlam" bir iktisat politikası uy-

53. Martinez ve Santiso, "Financial Markets and Politics", s. 374.

54. Martinez ve Santiso, "Financial Markets and Politics", s. 374.

gulaması, hükümeti kurarken üst düzey ekonomik pozisyonlara “dikkatli” atamalar yapması ve uluslararası finansal kuruluşlarla “yakın bir iş birliği” içinde olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁵

Yani *Financial Times* tarafından artık başkan seçilmesine neredeyse kesin gözüyle bakılan SOSP’li adaydan uygulayacağı iktisat politikalarında kendisine yoğun bir şekilde teveccüh göstermiş olan seçmenleri değil finansal kesimi ve FUTO-DM’yi incelemesi istenmiştir. Bu noktada “sağlam bir iktisat politikası” denilirken FUTO-DM lehine bir iktisat politikası kastedilirken, “üst düzey ekonomik pozisyonlara dikkatli atamalar yapılması gerektiği” söylenirken de yine FUTO-DM’nin çıkarlarını önceleyecek kişilerin bu pozisyonlara atanması ve bu noktada Lula’nın FUTO-DM ile bir nevi koalisyon kurması gerektiği ifade edilmiştir.

Brezilya Ekim 2002’de gerçekleşen başkanlık seçimlerine söz konusu eko-finansal atmosferde girmiştir. FUTO-DM seçimler öncesinde Brezilya’da eko-finansal atmosferi bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde çok ciddi biçimde bozmuştur. Böylece FUTO-DM Brezilya’daki seçimlerde yine bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bir nevi oy kullanmış ve önemli düzeyde bir ağırlığa sahip olmuştur. Seçimler öncesinde gerçekleştirilen IMF antlaşmasıyla birlikte de seçim sonrasında göreve gelecek hükümetin FUTO-DM’nin çıkarlarını zedelememesi garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Nihayetinde ise başkanlık seçimini Luis Inacio Lula da Silva yani SOSP’li aday ikinci turda oyların yüzde 60’tan fazlasını alarak kazanmıştır.

Lula seçimlerden sonra FUTO-DM’nin desteklediği tarzda bir iktisat politikası uygulamaya koyulmuş, yine iktisat politikasının uygulanması noktasındaki anahtar pozisyonlara FUTO-DM’nin onayladığı kişileri getirmiştir. Bu bağlamda Antonio Palocci finans bakanlığına getirilirken Henrique Meirelles de merkez bankası başkanı olarak atanmıştır. Lula seçilmesinden yaklaşık iki ay önce imzalanan IMF antlaşması çerçevesinde öngörülen maliye politikasının sıkılık derecesini de artırmıştır.

Bütün bu hamleler finansal kesim tarafından belirsizliği azaltıcı ve güven tesis edici hamleler olarak dillendirilerek övülmüştür. Belirtmek gerekir ki burada kullanılan TFK’ler ile ne kast edildiği oldukça açıktır: Finansal kesim ve FUTO uygulanmaya konulan iktisat politikasının kendi çıkarlarını zedelemeyeceği ve kendi çıkarlarına uygun olacağı noktasında belirsizliğin azaldığını ve yeni hükümetin bu noktada güven verdiğini ifade etmektedir. Böylece seçimlerden sonra kurulan Lula hükümeti görünürde tek parti iktidarı (ya da SOSP iktidarı) olmasına rağmen gerçekte kurulan hükümet bir tür SOSP&FUTO-DM koalisyonu olmuştur. Sonuç olarak finansal piyasalar 2003’te önemli ölçüde durulmuş, tahvil ve bono spread’leri de oldukça

55. Mohamed Erian, “What Lula Must Do to Save Brazil”, *Financial Times*, 23 Ekim 2002.

hızlı bir şekilde düşmüştür. Bir sonraki seçim olan 2006 seçimlerinde Lula'nın tekrar seçilmesi de finansal kesim ve FUTO-DM açısından bir tehdit olarak algılanmadığı gibi göreceli olarak olumlu karşılanmıştır.⁵⁶

FINANSAL KRİZLER, IMF VE FINANSAL OYUN: DOĞU ASYA VAKASI

Finansal kesim ile devlet arasındaki ilişkinin en uç durumunu finansal krizler oluşturmaktadır. Uluslararası sermaye hareketlerinin oldukça kısıtlı ve finansal regülasyonların oldukça kapsayıcı olduğu Bretton Woods sisteminde çok az sayıda finansal kriz yaşanmışken uluslararası sermaye hareketlerinin neredeyse tamamen serbestleştirildiği ve finansal regülasyonların büyük oranda ortadan kaldırıldığı neoliberal sistemde yüzlerce finansal kriz yaşanmıştır. Bu açıdan, finansal krizlerin temelinde yatan nedeni en başta finansal mimaride aramak yerinde olacaktır.

Gerçekleşen çok sayıda finansal krizden alınan dersler neticesinde yaşanan finansal krizlerin sayısında son yıllarda önemli oranda bir azalma olmuştur. Fakat belirtmek gerekir ki finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimde finansal krizlerin daha hafif formları farklı nedenlerle ve çeşitli şekillerde birçok yerde yaşanmaktadır. Yaşanan onca finansal krizden alınan en büyük ders uluslararası sermaye hareketlerinin görece serbest olduğu bir ortamda sabit kur rejimine ve göreceli olarak az miktarda döviz rezervine sahip olmanın finansal krize davetiye çıkarmak olduğunun anlaşılmasıdır. Bu yüzden günümüzde ülkelerin çok büyük kısmı dalgalı kur rejimine sahiptir ve merkez bankalarında yüksek miktarda döviz rezervi tutmaktadır.

Bir ülkede finansal kriz çıkabilmesi noktasında ilgili ülkenin finansal varlıklarına sahip olan finansal oyuncuların söz konusu finansal varlıkları göreceli olarak hızlı bir şekilde satmaya çalışmaları gerekmektedir. Satış dalgasının ortaya çıkması noktasında ise finansal oyuncuların geride kalmak istememeleri önemli bir yere sahiptir. Yani, bir ülkede finansal bir sıkıntının ortaya çıkabileceğine dönük bir beklentinin ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte finansal yatırımcılar bir süre sonra aniden ortaya çıkabilecek satış dalgasında geride kalmamak için olabildiğince hızlı bir şekilde ilgili ülkenin finansal varlıklarını satarak o ülkeden çıkmak isteyebileceklerdir. Bu şekilde hareket eden finansal oyuncuların sayısı arttıkça daha fazla sayıda finansal oyuncu aynı şekilde hareket edecek ve sonunda ortaya bir finansal panik ve nihayetinde finansal kriz çıkacaktır.

56. Anthony Peter Spanakos ve Lucio R. Renno, "Speak Clearly and Carry a Big Stock of Dollar Reserves: Sovereign Risk, Ideology, and Presidential Elections in Argentina, Brazil, Mexico, and Venezuela", *Comparative Political Studies*, Cilt: 42, Sayı: 10, (2009), s. 1292-1316.

Belirtmek gerekir ki finansal krizlerin temelinde yatan şey varsayıldığı üzere ilgili ülke ekonomilerinin çok kötü durumda olması ve borç düzeylerinin sürdürülemez olması değildir. Yaşanan çok sayıdaki finansal krizin öğrettiği temel derslerden birisi ülkelerin finansal kriz öncesinde değil finansal kriz sonrasında sürdürülemez bir noktaya sürüklendiği gerçeğidir. Zira uç durumlar haricinde bir ülkenin borç düzeyinin sürdürülebilir olup olmadığı hususunda genelgeçer bir kural yoktur ve bu konuda yapılan analizler özünde subjektif bir karaktere sahiptir. Borçluluk düzeyleri çok yüksek olan ülkelerin sürdürülebilir düzeyde bir borca sahip olmalarının nedeni borç verenlerin bu ülkeleri öyle görmeleridir. Az miktarda borca sahip olan ülkelerin borç düzeylerinin sürdürülebilir olmaktan çıkması için de borç verenlerin bu konudaki fikirlerini değiştirmeleri yeterlidir.

Genel olarak değerlendirilecek olursa finansal krizlerin mümkün hale gelebilmesinde ilgili ülkede sabit kur rejiminin cari olması ve döviz rezervinin kısıtlı olması önemli bir noktadadır. Finansal krizlerin gerçekleşebilmesi için ise ilgili ülkenin finansal varlıkları üzerinde yeterince güçlü bir satış baskısının olduğu veya oluşacağı yönünde bir kanaatin oluşması ve bu kanaatin nihayetinde bir finansal paniğe yol açması gerekmektedir.

Söz konusu iki faktörün bir araya gelip bir finansal kriz ortaya çıkarmasının arka planında uygulanan yanlış iktisat politikaları neticesinde ülkenin makroekonomik görünümünün ciddi şekilde bozulması veya bu yönde bir beklentinin oluşması bulunabilmektedir. Bununla birlikte tarihsel tecrübeler göstermektedir ki neoliberal dönemde yaşanan çoğu finansal krizin temelinde yanlış iktisat politikalarından çok daha fazla düzeyde finansal sürü davranışı ve finansal panik yatmaktadır. Zira yaşanan finansal krizler teorik olarak ülkelerin borç düzeylerinin artık sürdürülemez bir noktaya gitme riski taşıması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Fakat neoliberal dönemde yüzlerce finansal kriz yaşanmasına rağmen çok az ülke borçlarını fiilen ödeyemez hale gelmiş ve temerrüde düşmüştür. Dahası finansal krizlere maruz kalan ülkeler tam da finansal krizin kendisi yüzünden ekonomik olarak ciddi şekilde hırpalanmalarına rağmen finansal olarak sürdürülemez bir noktaya savrulmamışlardır.

Kaldı ki bir finansal panik ve kriz ortamında finansal oyuncular da bireysel olarak ilgili ülkenin temerrüde düşeceği endişesiyle değil büyük oranda ilgili ülkeye ait finansal varlıkları zamanında elden çıkarmamaları durumunda elde edecekleri finansal getirinin azalacağı veya finansal zarara uğrayacakları endişesiyle hareket etmektedirler. Yine finansal oyuncuların büyük oranda mevduat bankası, fon şirketi ve yatırım bankası yöneticilerinden oluşması ve bunların da finansal piyasalardaki genel eğilimin aksine hareket etme yönünde oldukça çekinceli olmaları da finansal piyasalarda ciddi bir sürü etkisinin ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

Şu halde, finansal krizlerin temelinde yatan şey, ilgili ülkelerin makroekonomik görünümünden çok daha fazla ilgili ülkede finansal krizin ortaya çıkabileceği bir finansal mimari ve finansal paniğin serpilip gelişebileceği bir finansal beklenti ortamıdır.

1997’de yaşanan Doğu Asya Finansal Krizi bu açıdan oldukça aydınlatıcı bir mahiyete sahiptir. Bu finansal krizin neoliberal dönemde yaşanan yüzlerce finansal kriz içerisinde oldukça önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olmasında birden fazla ayırt edici faktör söz sahibidir. Bu finansal kriz;⁵⁷

1. Küresel ölçekte ekonomik büyüme oranları en yüksek olan ülkelerde yaşanmıştır.
2. 1982 borç krizinden sonraki en büyük kriz olmuştur.
3. Gerçekleşmesi en beklenmeyen krizlerden biri olmuştur.
4. Akabinde tarihteki en büyük finansal kurtarma operasyonu gelmiştir.

Doğu Asya Finansal Krizi oldukça ilgi çekici olması hasebiyle literatürde epey geniş bir şekilde ele alınmıştır ki bu finansal krize –2008 Küresel Finans Krizi hariç tutulursa– modern dönemdeki en ünlü finansal kriz denilebilecektir. Bu krizden en çok etkilenen Doğu Asya ülkeleri başta Tayland, Güney Kore, Endonezya ve daha küçük ölçekte Malezya ve Filipinler’dir.

Söz konusu ülkelerde finansal kriz yaşanmasını mümkün kılan gerekçeler herhangi bir makroekonomik zayıflıkla ilişkili değildir. Aksine ironik bir şekilde ilgili ülkelerin güçlü bir ekonomik büyüme performansına sahip olması ve neoliberal düzene geçişle birlikte finansal mimaride yaşanan değişimler bu krizin ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Öncelikle yüksek ekonomik büyüme oranları finansal yatırımcıları bu ülkelere çekmiş, söz konusu süreçte bu ülkelerde kapsamlı finansal deregülasyonlar yapılması da uluslararası finansal yatırımı ciddi şekilde kolaylaştırmıştır. Öyle ki bu ülkelerde uluslararası sermaye girişlerinin GSYH’ye oranı 1986-1990 döneminde yüzde 1,4 iken 1990-1996 döneminde yüzde 6,7’ye sıçramıştır. Diğer taraftan bu ülkelerin para birimlerinin efektif olarak dolara endeksli olması da bu ülkeleri finansal spekülasyona oldukça açık hale getirmiştir. Sonuçta ise 1990’lar itibarıyla ortaya şöyle bir resim çıkmıştır: Yüksek ekonomik büyüme oranları finansal yatırımcıların bu ülkelere akın etmesine neden olurken finansal serbesti de söz konusu akını mümkün kılmıştır. Bu ülkelerde sabit kur rejimi uygulanması (ve döviz rezervlerinin çok fazla olmaması) da finansal spekülasyon yapılabilmesini mümkün hale getirmiştir.⁵⁸

57. Steven Radelet ve Jeffrey Sachs, “The Onset of the East Asian Financial Crisis”, *Currency Crises*, ed. Paul Krugman, (University of Chicago Press, Chicago: 2000), s. 105-153.

58. Radelet ve Sachs, “The Onset of the East Asian Financial Crisis”, s. 117.

Bu krizde söz konusu ülkelere olan net özel sermaye girişi 105 milyar dolar azalarak 93 milyar dolardan -12,1 milyar dolara düşmüştür ki bu da ilgili ülkelerin GSYH'lerinin yüzde 11'ine tekabül etmektedir. Söz konusu 105 milyar doların 77'si ticari banka kredisindeki azalış, 24'ü ise portföy yatırımındaki düşüş kaynaklı olmuştur. Geri kalan 4 milyar dolar da finans dışı borçlanma kaynaklıdır. Söz konusu süreçte doğrudan yabancı yatırım düzeyinde (7 milyar dolar) bir değişiklik olmamıştır.⁵⁹

Ticari bankaların söz konusu beş Asya ülkesine verdikleri toplam kredi miktarı 1995'te 209,9 milyar dolardan 1996'da tam 261,2 milyar dolara çıkmıştır. Bu sadece bir yılda kredi hacminin yüzde 24 arttığını göstermektedir. Bu muazzam artıştan sonra 1997'de -hızı azalmakla birlikte- artış devam etmiş, krizin patlak verdiği Temmuz 1997 itibarıyla toplam kredi miktarı 274,4 milyar dolara kadar yükselmiştir ki bu da sadece altı ayda yüzde 5 düzeyinde bir kredi genişlemesi anlamına gelmektedir. Finansal krizin patlak vermesiyle birlikte de yılın ikinci yarısında 34 milyar dolar düzeyinde net çıkış gerçekleşmiştir.⁶⁰ Verilen banka kredilerinin yılın ikinci yarısında çok ciddi ve hızlı bir şekilde geri çekilmesi söz konusu Doğu Asya ülkelerinin finansal krize girmesinde başat bir role sahip olmuştur. Bu açıdan, Doğu Asya finansal krizin ekseninde oldukça az sayıdaki uluslararası banka bulunmaktadır.

Söz konusu uluslararası sermaye çıkışı beraberinde bu ülkelerde reel döviz kurunun değer yitirmesine ve faiz oranlarının ciddi şekilde yükselmesine yol açmıştır. Bunların sonucunda da yerel bankaların verdikleri kredilerin temerrüt oranında ciddi bir artış yaşanmıştır. Döviz kurunun önemli ölçüde değer yitirmesiyle birlikte yerel bankalar dövizde açık pozisyona sahip olduklarından bu bankaların sermayelerinin önemli bir kısmı buhar olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde bu ülkelerdeki bankalar öz kaynaklarının önemli bir kısmını kaybetmiştir. Söz konusu süreçte IMF'nin sermaye oranı belirli bir eşğin altına düşen bankaların tasfiye edilmesi gerektiği şeklindeki diktesi nedeniyle yerel bankalar verdikleri kredi miktarını önemli miktarda azaltarak sermaye yeterlilik oranlarını acil bir şekilde yükseltmeye çalışmışlardır.⁶¹

Doğu Asya finansal krizinin gerçekleşmesinde uluslararası bankaların sağladıkları kredileri oldukça hızlı bir şekilde geri çekmesi önemli bir yere sahipken IMF söz konusu krizin derinleşmesinde ve ilgili ülke ekonomilerinin ciddi şekilde daralmasında ciddi bir role sahip olmuştur.⁶² Ani para çıkışları nedeniyle likidite açısından

59. Institute of International Finance (IIF, 1998), Aktaran: Radalet ve Sachs, "The Onset of the East Asian Financial Crisis", s. 111.

60. Bank for International Settlements (1998), Aktaran: Radalet ve Sachs, "The Onset of the East Asian Financial Crisis", ss. 112, 113.

61. Radalet ve Sachs, "The Onset of the East Asian Financial Crisis", s. 115.

62. Takatoshi Ito, "Asian Currency Crisis and the International Monetary Fund, 10 Years Later: Overview", *Asian Economic Policy Review*, Cilt: 2, Sayı: 1, (2007), s. 16-49.

oldukça zor duruma düşen ve finansal krizden en şiddetli şekilde etkilenen Endonezya, Güney Kore ve Tayland IMF ile kredi antlaşması yapmıştır. IMF de her zaman olduğu ve gayet iyi bilindiği üzere söz konusu krediyi sağlama noktasında çeşitli şartlar öne sürmüştür. Öne çıkan IMF şartları ise şunlardır:⁶³

1. Sermayeleri kritik bir seviyenin altına düşen bankaların hızlı bir şekilde kapatılması
2. Diğer bankaların sermaye yeterlilik oranlarının hızlı bir şekilde standartları karşılar noktaya ulaşması
3. Bankaların kredi musluklarını kısıması
4. Merkez bankasının yüksek faiz politikası uygulaması
5. Hükümetin harcamaları kısıması
6. Reel kesimde yapısal dönüşüme gidilmesi

IMF genel olarak mali küçülmeyi söz konusu antlaşmaların merkezine oturtmuştur. Örneğin IMF, Tayland ile yapılan antlaşmanın “kredibilitesinde uygulanacak olan maliye politikasının anahtar bir role sahip olduğunu” ifade etmiş, Endonezya ile yapılan antlaşma çerçevesinde ise “Öncelikli olarak otoriteler sıkı maliye ve para politikası uygulayacaklardır” şeklinde bir beyanda bulunmuştur. IMF’nin yerel bankalar ile ilgili şartları da yaşanan finansal krizde oldukça merkezi bir role sahip olmuştur. IMF ile olan antlaşmalar gereğince Tayland’da 56 finans şirketi ve Endonezya’da 16 ticari banka kapatılmış, Güney Kore’de ise 30 ticari bankadan 14’ünün faaliyetleri ilgili dönemde askıya alınmıştır.⁶⁴

IMF’in öne sürdüğü yukarıdaki şartlar doğal olarak ilgili ülkelerin ekonomileri üzerinde ciddi bir tahribata yol açmıştır. IMF dahi sonraki süreçte Doğu Asya’da önemli hatalar yaptığını kısmen de olsa itiraf etmiştir. IMF uygulanmasını şart koştuğu maliye politikasının *fazla sıkı* olduğunu daha sonraki süreçte ifade etmiş,⁶⁵ yine bankaların kapatılmasının bankacılık sistemine olan güveni tesis etmek bir yana finansal paniği daha da derinleştirdiğini kabul etmiştir.⁶⁶

Doğu Asya krizinde FUTO-DM çerçevesinde önemli bir role sahip olan kredi derecelendirme kurumlarının yaklaşımları da bahsedilmeye değerdir. Söz konusu

63. Radalet ve Sachs, “The Onset of the East Asian Financial Crisis”, s. 116.

64. Radalet ve Sachs, “The Onset of the East Asian Financial Crisis”, s. 141.

65. “Recovery from the Asian Crisis and the Role of the IMF”, IMF, (Mayıs 2000), <https://www.IMF.org/external/np/exr/ib/2000/062300.htm#III>, (Erişim tarihi: 12 Aralık 2017).

66. David E. Sanger, “IMF Now Admits Tactics in Indonesia Deepened the Crisis”, *New York Times*, 14 Ocak 1998.

kurumlar kriz patlak verene kadar ilgili ülkelerin kredi notunu düşürmemiş hatta Filipinler'in kredi notunu 1997'nin başlarında yükseltmiştir. Bütün bu ülkelerin kredi görünümü de Haziran 1997'ye kadar "pozitif" veya "durağan" olarak belirtilmiştir. Ancak kriz patlak verdikten ve panik ortamı ortaya çıktıktan epey sonra söz konusu kurumlar bu ülkelerin kredi notunu düşürmüş böylece krizin ve paniğin daha da derinleşmesine neden olmuşlardır. Örneğin Aralık 1997'de kredi derecelendirme kurumu Moody's'in söz konusu üç ülkenin kredi notunu düşürerek "yatırım yapılabilir seviyenin" altına indirmesi bu ülkelerin finansal durumunun daha da kötüleşmesine ve krizin derinleşmesine yol açmıştır.⁶⁷

Sonuç olarak Doğu Asya Finansal Krizi neoliberal sisteme geçiş neticesinde sağlanan finansal serbesti ortamında finansal kesim ve FUTO-DM'nin doğal bir şekilde kendi kısa vadeli çıkarı peşinde koşmasının devletler/ülkeler için ne kadar yıkıcı sonuçlara yol açabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Finansal kesim ve FUTO-DM tarafından oynanan kısa vadeli oyun finansal panik ve kriz dönemlerinde sıfır değil negatif toplamlı hale gelebilmektedir. Öyle ki finansal krizin yaşandığı devletler ve ülkeler ortaya çıkan ekonomik kaybın çok büyük kısmını üstlenmekte ve bu kaybın ikincil derecedeki etkileri de küresel ölçekte hissedilmektedir.

FUTO-DM içerisinde bir EZKO olarak anahtar bir role sahip olan IMF'nin finansal kriz süreçlerinde istikrarlı bir şekilde –daha başta finansal krizin ilgili ülkede mümkün hale gelmesinde başat bir role sahip olan– denetimsiz finansal serbestinin daha ileri noktalara taşınması koşulunu öne sürdüğü görülmektedir. Bu tutum küresel ekonomi açısından anlamlı olmamakla birlikte kısa vadede oynanan sıfır (ve hatta negatif) toplamlı oyun çerçevesinde oldukça anlamlıdır. Zira finansal kesimin ve FUTO-DM'nin ekonomiden daha büyük bir pay alacağı bir finansal mimarinin en kolay şekilde dayatılabileceği dönem finansal kriz dönemidir. IMF kredisine ciddi şekilde ihtiyaç duyulan bir finansal kriz döneminde finansal kesim ve FUTO-DM adına IMF'nin ortaya çıkan bu fırsatı kullanması çıkarına olacaktır.

IMF'in sağladığı krediye karşılık olarak istikrarlı bir şekilde sıkı maliye ve para politikası uygulanmasını şart koşması neredeyse her durumda ilgili ülkede yaşanan ekonomik krizi derinleştirmiştir. Genel ekonomi düşünüldüğünde anlamlı olmayan bu tutum yine kısa vadede oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça anlamlıdır. Yapması gereken ödemeleri gerçekleştirmekte sıkıntı yaşayacağı düşünülen bir kurumun alacaklılarının sona kalmadan ve olabildiğince çabuk bir şekilde alacaklarını tahsil etmeleri çıkarlarına olacaktır. Şu hal-

67. Radalet ve Sachs, "The Onset of the East Asian Financial Crisis", s. 119.

de, finansal kriz ortamında ödemelerini yapmakta zorluk yaşayan bir devletin ülke vatandaşlarına yönelik yaptığı eğitim ve sağlık harcamaları gibi sosyal harcamalar başta olmak üzere çeşitli reel harcamaları kısması ve ikinci plana atması finansal borçlarını birincil derecede ve olabildiğince çabuk bir şekilde ödemesi noktasında elzemdir. Finansal kesimin ve FUTO-DM'nin çıkarına olan şey de bu çerçevede devletin sıkı maliye politikası uygulamasıdır. Bu ülkelerde sıkı para politikası uygulanarak faizlerin yükseltilmesi yine finansal kesim ve FUTO-DM'nin ekstradan çıkarına olacaktır.

2013 VE SONRASINDA FİNANSALLAŞAN SİYASET İLE SİYASİLEŞEN FİNANS: TÜRKİYE VAKASI

Bütün tüzel organizmalar gibi güçlerini korumak ve artırmak hedefinde olan devletlerin halihazırda sahip oldukları gücü –kısa vadede oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde– diğer devletlerin aleyhine ve kendi lehlerine olacak şekilde diğer (hedef) devletlerin siyasi mekanizmalarını etki altına almak/yönlendirmek için kullanmaları çıkarlarına olacaktır.

Bir ülkenin başka bir ülke tarafından siyasi anlamda etki altına alınabilmesi için iki ülke/devlet arasındaki toplam güç farkının ve/veya ilgili güç boyutundaki (ekonomik, siyasi, askeri veya kültürel güç) farkın belirli bir eşğin üzerinde olması gerekmektedir. Bu noktada hareket alanı en geniş olan ve küresel ölçekte diğer devletleri az veya çok etki altına alıp yönlendirebilecek devlet türü KHG'dir yani küresel hegemonik güçtür. BG ise söz konusu nüfuzu bölgesel ölçekte ortaya çıkarabilecektir.

KHG'nin ve BG'lerin diğer ülkeler üzerinde az veya çok nüfuz oluşturabilmeleri noktasında ilgili dört güç boyutu çerçevesinde uygulayabilecekleri birçok strateji bulunmaktadır. Ekonomik boyut çerçevesinde uygulanabilecek başlıca stratejilerden birisi bunu AFUTO-DM üzerinden gerçekleştirmektir ki bu da hedef ülkede *siyasetin finansallaşması* anlamına gelecektir.

Finansın siyasileşmesi FUTO-DM'nin *ekonomik çıkarları lehine* hedef devleti etki altına almaya ve yönlendirmeye çalışmasını, siyasetin finansallaşması ise AFUTO-DM'nin *siyasi çıkarları lehine* hedef devleti *finansal olarak* etki altına almaya ve yönlendirmeye çalışmasını ifade etmektedir. Öte yandan, daha önce belirtildiği üzere, günümüzde bir KHG olarak ABD'nin merkezinde yer aldığı AFUTO-DM hedef ülkelerde siyasetin finansallaşmasını noktasında *tanım gereği*, BG'lerin içinde yer aldıkları/alabilecekleri AFUTO-DM'lerden çok daha etkin ve güçlü olacaktır.

Osmanlı devleti bakiyesi olarak bir UG hüviyetinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti iki dünya savaşı arasında –başta İngiltere olmak üzere– Birinci Dünya Sa-

vaşı'nı kazanan ülkelerin yörüngesinde kalmış, İkinci Dünya Savaşı akabinde ise savaşın mutlak galibi konumundaki ABD'nin yörüngesine girmiştir. Türkiye'nin –aynen Almanya ve Japonya gibi– sahip olduğu yarı-bağımsız devlet statüsü aşağı yukarı her on yılda bir gerçekleştirilen darbelerle devam ettirmeye çalışılmıştır.⁶⁸ Öte yandan Türkiye 2000'li yıllarla birlikte ABD'den bağımsız hareket etme noktasında belirli hamleler yapmaya başlamış ve 2010'lu yıllarla birlikte de tam bağımsız bir ülke ve yerel güç (YG) olma yolunda önemli adımlar atmaya başlamıştır.

Türkiye KHG hüviyetindeki ABD'nin yörüngesinde olan bir UG olmaktan çıkıp bir YG olmaya başladıkça ABD eksenli A(F)UTO-DM ve askeri, siyasi ve kültürel güç boyutlarında ABD'nin yörüngesinde bulunan AB eksenli daha küçük ölçekteki A(F)UTO-DM, Türkiye'yi tekrardan bir UG haline getirmeye dönük olarak (askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere) dört güç boyutunda da çeşitli hamleler yapmaya başlamıştır.

İlk olarak Mayıs 2013'te patlak veren Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle birlikte Türkiye –bir UG olarak– ABD yörüngesine yeniden oturtulmak istenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'yi bir YG ve daha sonraki süreçte bir BG yapma noktasında hayati derecede öneme sahip olan siyasi ve ekonomik irade tahrip edilmeye ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Özellikle vurgulamak gerekir ki Türkiye'nin ekonomik gücüne ciddi ölçüde katkısı olacak Yavuz Sultan Selim Köprüsü, üçüncü havalimanı ve Kanal İstanbul gibi projelerin iptal edilmesi için Gezi Parkı Şiddet Eylemleri sürecinde çok yoğun gayret gösterilmiştir. Bu çerçevede Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nde siyasi, ekonomik ve kültürel güç boyutları hep birlikte devreye sokulmuştur.

Siyasi güç boyutu çerçevesinde ilgili istihbarat örgütleri aracılığıyla Türkiye'de yerleşik DHKP-C ve FETÖ gibi fiziksel zorlama ve kontrol oluşumları (FZKO'lar) Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ni şiddetlendirmeye çalışmıştır.

Kültürel güç boyutu çerçevesinde ise ilgili A(F)UTO-DM'ler bünyesindeki kurumlarca fonlanan veya bunların ortağı olduğu uluslararası niteliğe sahip yerel medya kuruluşları ile uluslararası medya kuruluşları Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ni anbean tüm detaylarıyla birlikte ve oldukça manipülatif bir dil kullanarak vermiştir. Özellikle *CNN International*'ın İstanbul Taksim'den tam dokuz saat canlı yayın yapması hafızalara kazınmıştır. Yine bu süreçte sosyal medya da oldukça etkin ve yoğun bir şekilde önemli bir manipülasyon aracı olarak kullanılmıştır. Oysaki

68. Küresel ölçekte İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleştirilen darbelerden birçoğunda genelde ABD'nin özeld de CIA'nin ciddi oranda dahil olduğu yönünde önemli miktarda bilgi bulunmaktadır. Bu nokta Şili ve İran örneklerindeki gibi durumlarda şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ortadadır. (Bkz. Mevlüt Tatlıyer, "Şili'de Ne Olmuştu?", *Kriter*, Sayı: 4, (2016)

çeşitli ülkelerde yaşanan toplumsal başkaldırı vakalarında yaşanan istikrarsızlığın yayılmaması ve derinleşmemesi noktasında ilgili ülkedeki medya kuruluşları ya hiç yayın yapmamakta ya da oldukça dar ölçekte ve kısıtlı bir şekilde olaylarla ilgili yayın yapmaktadırlar.

Ekonomik güç boyutu çerçevesinde ise ilgili A(F)UTO-DM'ler ile organik veya yarı organik ilişkiler içinde bulunan Türkiye menşeli bazı tüzel organizmalar (bazı büyük şirketler) Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ne katılanların yeme, içme ve barınma gibi fiziki ihtiyaçlarını giderme noktasında ciddi düzeyde kaynak sağlamış, yine olayların büyümesinde ve canlı kalmasında oldukça önemli bir yere sahip olan sosyal medyaya erişimi kolaylaştırmak ve sürekli kılmak için de bedava internet hizmeti sunmuştur. Böylece ilgili tüzel organizmalar Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'ni bir açıdan finanse etmiştir.

Yine ekonomik güç boyutu çerçevesinde kültürel güç boyutunda yapılan uluslararası yayınlar neticesinde Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle birlikte Türkiye'nin ülke risk priminin arttığı gerekçesiyle AFUTO-DM'lerin bünyesindeki finansal medya kuruluşları ve kredi derecelendirme şirketleri aracılığıyla Türkiye ekonomisiyle ilgili oldukça negatif değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. İlginç bir şekilde Türkiye'de tüm zamanların en düşük faiz oranları Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nin hemen öncesinde yaşanmıştır. Fakat söz konusu yayınlar neticesinde söz konusu faiz oranları yükselmeye başlamış, Türk lirası da dolar karşısında belirli ölçüde değer yitirmiştir.

Gezi Parkı Şiddet Eylemleri hükümetçe göreceli olarak başarılı bir şekilde yönetilerek nihayete erdirildikten sonra Aralık 2013'te devlet içine çöreklenmiş FETÖ tarafından 17-25 Aralık sürecinde bir hukuk darbesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bir fiziksel zorlama ve kontrol oluşumu (FZKO) olarak FETÖ *doğrudan* ABD menşeli AUTO-DM bünyesinde yer alan bir tüzel organizmadır.⁶⁹ Bu tüzel organizma ilgili AUTO-DM tarafından çok uzun bir zaman dilimi içerisinde Türkiye'nin yerli organizmalarını (insan kaynağını) bünyesine katarak büyümüş ve yavaş yavaş Türk bürokrasisinin içine yerleşmeye başlamıştır. İlgili tüzel organizmanın ABD menşeli AUTO-DM bünyesinde yer alan bir FZKO olduğu ancak Aralık 2013'te net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu FZKO devletin tüm stratejik birimlerine varınca kadar yayılmış, 17-25 Aralık hukuk darbesi sürecinde ise kendisini açığa çıkarma pahasına mevcut hükümeti indirerek Türkiye'nin *FETÖ imgesinde* yeniden bir UG olmasına giden yoldaki taşları döşemeye çalışmıştır. Söz konusu hukuki darbe giri-

69. FETÖ lideri Fetullah Gülen 1999'dan beri ABD'de ikamet etmektedir ve ne 17-25 Aralık yargı darbesi girişiminden ne de 15 Temmuz askeri darbe girişiminden sonra Ankara'nın ısrarlı taleplerine rağmen -henüz- Türkiye'ye teslim edilmemiştir.

şimiyle birlikte devletin tüm stratejik birimlerine iyiden iyiye yerleşmiş olan FETÖ “devletin kendisi” olmaya giden yolda çok ciddi bir adım atmak istemiştir. FETÖ böylece Türkiye’yi tam anlamıyla ABD eksenli AUTO-DM’ye bağlı bir UG yapmaya çalışmıştır. Aynen Gezi Parkı Şiddet Eylemleri sürecinde olduğu gibi bu süreçte de siyasi, ekonomik ve kültürel güç boyutları ilgili A(F)UTO-DM’ler tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu süreçte özellikle Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ilgili DM’ler tarafından baskı altına alınmaya çalışılmış, TCMB de söz konusu baskının altında kalarak politika faiz oranını tam 550 baz puan artırarak Türkiye ekonomisine önemli zararlar vermiştir. 17-25 Aralık yargı darbesi ise hükümetin başarılı bir politika izlemesi sayesinde geri püskürtülmüştür.

Daha sonraki süreçte ilgili AUTO-DM’ler bünyesinde (vekil ve/veya taşeron oluşum olarak) birer FZKO olan PKK, DEAŞ ve DHKP-C Türkiye’ye yönelik çok kapsamlı ve çok şiddetli birçok terör eylemi gerçekleştirmeye başlamıştır. Özellikle PKK 7 Haziran 2015 seçimleri neticesinde ortaya çıkan siyasi belirsizlik ortamından faydalanarak ülkeyi istikrarsızlaştırmak için çok şiddetli terör eylemleri gerçekleştirmeye başlamış, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ciddi bir başkaldırının fitilini ateşlemeyi hedeflemiştir. DEAŞ ise çoğunlukla turizm açısından önemli bölgelerde terör eylemleri gerçekleştirerek hem Türkiye’yi siyasi olarak istikrarsızlaştırmayı hem de turizmi baltalayarak ülke ekonomisine zarar vermeyi planlamıştır. Gezi Parkı Şiddet Eylemleri’nde oldukça aktif olan DHKP-C de büyükşehirlerde çeşitli terör eylemleri gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Fiziksel zorlama ve kontrol oluşumlarının (FZKO’ların) gerçekleştirdiği terör olayları birçok vatandaşın şehit olmasına neden olurken ekonomik anlamda da Türkiye’ye önemli zararlar vermiştir. Fakat devletin bütün bu süreçlerde oldukça başarılı bir performans sergilemesi neticesinde ortaya çıkan zararlar minimal ölçekte kalmıştır.

Her şeye rağmen Türkiye’nin bir YG olma yolunda önemli adımlar atmaya devam etmesi neticesinde, devletten temizlenmesi ağırdan alınan ve ne kadar tehlikeli olabileceği çok az kişi haricinde anlaşılamayan FETÖ 15 Temmuz 2016’da askeri darbe girişiminde bulunmuştur. Türkiye tarafından oldukça başarılı bir şekilde geri püskürtülen söz konusu darbe girişiminin akabinde –1999’dan bu yana ABD’de yerleşik bulunan– FETÖ lideri Fetullah Gülen Türkiye’ye teslim edilmediği gibi ABD eksenli AUTO-DM bünyesindeki medya kuruluşlarında darbe girişiminden hemen sonra birçok defa Gülen imzalı makale yayımlamıştır.⁷⁰

70. Bunlardan sadece ikisi için bkz. “I Condemn All Threats to Turkey’s Democracy”, *New York Times*, 25 Temmuz 2016; “Accused Turkish Cleric Assails President on Anniversary of Coup Attempt”, *The Wall Street Journal*, 14 Temmuz 2017.

Yine, darbe girişiminin akabinde gerek ABD gerekse de AB eksenli daha küçük ölçekteki AUTO-DM oldukça açık bir şekilde Türkiye'nin değil FETÖ'nün yanında yer almış, ilgili AUTO-DM'ler bünyesindeki medya organlarıncı Türkiye aleyhinde yüzlerce yayın yapılmıştır. Ayrıca birer FZKO olan PKK ve DHKP-C mensubu çok sayıda teröristi bünyesinde barındıran ve Türkiye'ye teslim etmeyen çeşitli Avrupa ülkeleri FETÖ mensubu teröristlere de önemli oranda kucak açmıştır. Yine, çok sayıda kaçak durumundaki FETÖ mensubunun da örgüt lideri Fetullah Gülen gibi ABD'de ikamet ettiği oldukça iyi bilinen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kısa vadede oynanan sıfır toplamlı oyun çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı akabinde ortaya çıkan ve nihai formuna Soğuk Savaş sonrası süreçte ulaşan ve günümüzde ciddi biçimde çatırdamaya başlayan dünya sisteminde topyekun savaşın farklı güç boyutlarında oldukça maliyetli olması ilgili AUTO-DM'leri yoğun bir şekilde fiziksel zorlama ve kontrol oluşumu (FZKO) kullanmaya itmiştir. Birer taşeron veya vekil örgüt olarak söz konusu FZKO'lar topyekun savaşın mümkün ve/veya ekonomik olmadığı durumlarda AUTO-DM'nin fiziksel zorlama ve kontrol ihtiyacını gidermektedir.

AUTO-DM, bünyesindeki FZKO'lar ile olan söz konusu organik ilişkilerinin ortaya çıkmasının kültürel ve siyasi gücüne vereceği zararın önüne geçebilmek ve bu boyutlardaki güçlerini artırabilmek için de ilgili yapı bünyesinde bulunan DM'yi (medya, düşünce kuruluşları, kredi derecelendirme şirketleri ve (kısmen) akademi) aktif bir şekilde kullanmaktadır ki bunlar da başka bir açıdan birer zihinsel kontrol oluşumu, yani ZİKO'dur. İlgili DM de AUTO-DM'nin kültürel ve siyasi gücünü maksimize edecek şekilde gerçekte yaşananları yeniden kurgulayarak bir meta-hikaye üretmekte ve bu meta-hikaye çerçevesinde bir yayın politikası gütmektedir. Söz konusu meta-hikayede ilgili AUTO-DM'ler ile FZKO'lar arasındaki organik ilişki tam bir çatışma hali olarak yeniden üretilmektedir. Böylece ilgili AUTO-DM'ler bir taraftan söz konusu FZKO'ları kendi çıkarlarına kullanmaya çalışırken diğer taraftan da kendi ultra organizmaları için ekstra bir meşruiyet ortaya çıkarmaya çalışmaktadır.⁷¹ Sonuç olarak da FZKO'lar bir taraftan fiziksel

71. İlgili AUTO-DM ile FZKO arasındaki organik ilişkinin yeniden üretilemeyecek kadar açık olduğu durumlarda ise yapı bünyesindeki DM ilgili FZKO'yu meşru bir oluşum olarak yeniden üretmeye çalışmakta ve böylece AUTO-DM'nin meşruiyetini *direkt olarak* sağlamaya çalışmaktadır. Bu noktada üç temel hikayenin üretildiği görülmektedir: 1. FZKO (yani terör örgütü) sıkıntılı bir coğrafyada bağımsızlık mücadelesi vermektedir. Bu yüzden kısmen veya tamamen mazur görülmelidir. 2. FZKO, ilgili AUTO-DM'nin değerlerine (örneğin Batılı değerlere) sahip bir oluşumdur ve bu değerlerin mücadelesini verdiği için mazur görülmelidir. 3. FZKO *daha* kötücül bir terör örgütü (yani başka bir FZKO) ile mücadele etmektedir. Bu yüzden desteklenmesi gerekmektedir.

zorlama ve kontrol boyutunda, diğer taraftan da zihinsel kontrol boyutunda ilgili AUTO-DM'ler açısından getiri potansiyeli oldukça yüksek oluşumlar olarak karışımıza çıkmaktadır.⁷²

15 Temmuz darbe girişiminin başarısız olması akabinde –FETÖ'nün kullanım süresini uzatabilmek ve etki alanındaki daralmayı yavaşlatabilmek amacıyla– Türkiye'nin bu FZKO ile mücadelesi ilgili AUTO-DM'lerce sekteye uğratılmaya çalışılmıştır. İlgili AUTO-DM'ler medya, düşünce kuruluşları ve hatta kredi derecelendirme kuruluşlarını etkin bir şekilde kullanma yoluna gitmişlerdir. Türk devletinin FETÖ ile mücadele çerçevesinde yaptığı kamu görevinden uzaklaştırma, yargılama ve hapis uygulamaları söz konusu kurumlarca insan hakları, fikir özgürlüğü ve hukuk ihlalleri olarak yeniden üretilmiştir.⁷³ Böylece Türkiye'nin FETÖ ile mücadeleyi gerçekleştirme motivasyonu ve Türk devletinin uluslararası imajı zedelenerek ülkenin siyasi ve kültürel gücünün zayıflatılması hedeflenmiştir.

Yine bu şekilde Türkiye ekonomisine de zarar verilmeye çalışılmıştır. AFUTO-DM bünyesindeki kredi derecelendirme kuruluşlarından Standard&Poor's Türkiye ile ilgili 3 Kasım 2017 tarihli raporunda 50 binden fazla kişinin tutuklandığını ve 150 binden fazla kişinin görevinden alındığını veya görevinin askıya alındığını ifade ederek bu uygulamaların ülke ekonomisini ve tüketici güvenini “zayıflatmış” savunmuştur.⁷⁴

Türkiye ekonomisi darbe girişiminden sonraki süreçte ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduğunu oldukça açık bir şekilde göstermiştir.⁷⁵ Darbe girişiminin yaşandığı üçüncü çeyrekte Türkiye ekonomisi hafif bir sendelemeye yüzde 0,8 daralmış fakat dördüncü çeyrekte yüzde 4,2 büyüyerek ciddi biçimde toparlanmıştır. 2017 ise Türkiye ekonomisi açısından oldukça parlak geçmiştir. Yılın ilk iki çeyreğinde sırasıyla yüzde 5,3 ve 5,4 büyüyen Türkiye ekonomisi üçüncü çeyrekte küresel ölçekte bir rekor kırarak yüzde 11,1 büyümüştür. Eylül 2017 itibarıyla de istihdam düzeyi 27,3

72. Örneğin 1999'dan beri ABD'de ikamet eden terör örgütü lideri Fetullah Gülen'in ilgili medya organlarıncı *münzevi bir eğitimci* olarak yeniden üretilmesi ilgili AUTO-DM'nin iki boyutta çıkarınadır: 1. Üretilen söz konusu hikayeye ilgili FZKO'nun kullanım süresi uzatılmaya ve etki gücü korunmaya çalışılmaktadır. 2. Üretilen söz konusu hikayede AUTO-DM çok sesliliğe ve hukukun üstünlüğüne önem veren bir oluşum olarak yeniden üretilmekte ve böylece ilgili AUTO-DM'nin kültürel ve siyasi gücü artırılmaya çalışılmaktadır.

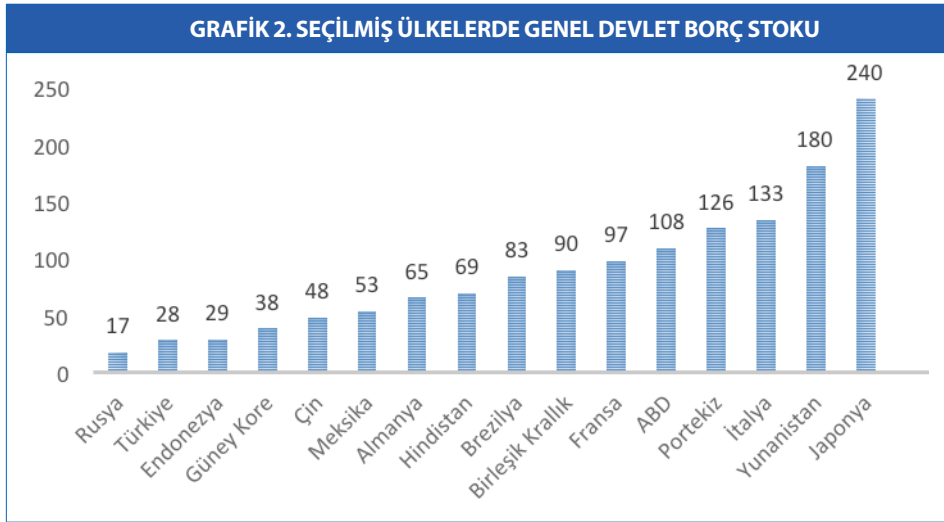
73. Darbe girişiminden sonraki süreçte yazılan birçok makalede, haberde ve kredi derecelendirme kuruluşu raporunda Türkiye'nin darbe girişimi akabinde FETÖ ile ilgili mücadelesine atıfta bulunulmadan veya darbe girişiminin bir bahane olarak kullanıldığı ima edilerek yapılan görevden uzaklaştırmaların ve yargılamaların “muhalifleri sindirmek” amacıyla gerçekleştirilmekte olduğu gizli veya açık bir şekilde iddia edilmiştir.

74. “Turkey Foreign and Local Currency Ratings Affirmed; Outlook Remains Negative”, Standard&Poor's, 3 Kasım 2017, https://www.standardandpoors.com/en_US/web/guest/article/-/view/type/HTML/id/1943166, (Erişim tarihi: 5 Ocak 2018).

75. Mevlüt Tatlıyer ve Nurullah Gür, “The Resilience of The Turkish Economy after the Failed Coup Attempt”, *SETA Analysis*, Sayı: 20, (Ağustos 2016).

milyondan 28,5 milyona çıkararak 1,2 milyon düzeyinde artış göstermiştir.⁷⁶ 2016 ve 2017 itibarıyla Türkiye kamu borcunun milli gelire oranında yüzde 28 düzeyi ile dünyadaki en az borçlu devletler arasında yer almaktadır.⁷⁷

Darbe girişiminden sonraki süreçte Türkiye'nin ekonomik (ve dolayısıyla siyasi) gücünü azaltabilmek amacıyla ilgili AFUTO-DM'lerce sahip olunan ekonomik güç etkin bir şekilde kullanılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, bir taraftan AFUTO-DM bünyesinde bulunan ve önemli oranda birer ZİKO olan kredi derecelendirme kuruluşları ile finansal medya organları Türkiye ekonomisini ve maliyesini olumsuz bir hikayede yeniden üretmeye çalışmış diğer taraftan da yine söz konusu yapının ekonomik/finansal gücünün yardımı ve spekülasyonları yoluyla Türkiye zayıflatılmaya çalışılmıştır.

Kaynak: IMF⁷⁸

Türkiye ekonomisi ve kamu maliyesi genel olarak oldukça sağlıklı bir görünüm sergilemesine rağmen ilgili AFUTO-DM'ler bünyesinde yer alan kredi derecelendirme kuruluşları (Fitch, Moody's ve Standard&Poor's) darbe girişiminden sonraki süreçte Türkiye'nin kredi notunu düşürme ve/veya kredi görünümünü durağana çevirme yoluna gitmişlerdir.

Standard&Poor's 20 Temmuz'da yani darbe girişiminden sadece beş gün sonra takvim dışı bir şekilde Türkiye'nin notunu düşürmüştür. Aynı kuruluş yine takvim

76. TÜİK.

77. Orta Vadeli Program, 2018-2020.

78. "General Government Gross Debt Percent of GDP", IMF, http://www.IMF.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/EUQ, (Erişim tarihi: 10 Şubat 2018).

dışı bir şekilde Türkiye'nin not görünümünü 27 Ocak 2017'de negatife çevirmiştir. 27 Ocak'ta Fitch de Türkiye'nin kredi notunu bir basamak düşürmüştür. Moody's ise 23 Eylül 2016'da Türkiye'nin kredi notunu düşürürken 18 Mart 2017'de kredi görünümünü negatife çevirmiştir.⁷⁹

Öte yandan, 2016 sonu ile 2017 sonu arasında Türkiye'ye dönük üç ciddi finansal spekülasyon gerçekleştirilmiş, dolar kuru bu süreçte ekonomik gerekçelerle izah edilemeyecek boyutta oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. Söz konusu finansal spekülasyonlardan ikisi Nisan 2017'de gerçekleştirilen ve Türkiye'nin şiddetle ihtiyaç duyduğu güçlü siyasi iradeye ve kalkınma odaklı bürokrasiye ulaşması noktasında hayati derecede önemli bir potansiyele sahip olan Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişin oylandığı referandum öncesinde gerçekleştirilmiştir.⁸⁰

Kasım 2016 ve Ocak 2017'de gerçekleştirilen bu finansal spekülasyonlar çerçevesinde⁸¹ Türk lirası dolar karşısında toplamda yüzde 25 düzeyinde değer yitirmiş ve dolar kuru 3,90'lar seviyesine kadar çıkmıştır. Kur Şubat ayında 3,50'ler düzeyine kadar geriledikten sonra Nisan ayında 3,70'leri görmüştür. Referandumdan sonra düşüş trendine giren dolar kuru Eylül 2017'de 3,40 düzeyine kadar gerilemiştir. Ekim ve Kasım 2017'de gerçekleşen üçüncü büyük finansal spekülasyon dalgası ile birlikte dolar kuru tekrar 3,90'lar seviyesine kadar çıkmıştır. Daha sonraki süreçte yeniden gevşeyen kur 2018 başında 3,70'ler düzeyine kadar gerilemiştir.

Bir yıllık süreç içinde üç büyük spekülasyonun yaşanması ve kurun da yıl içinde oldukça dalgalı bir seyir izlemesi 2013'ten bu yana Türkiye'nin bir YG olmasını önlemeye ve Türkiye'yi yeniden ve daha keskin bir şekilde bir UG haline getirmeye çalışan ABD ekseni A(F)UTO-DM'yi olağan şüpheli konumuna sokmaktadır. Bu bağlamda ilgili ve bağlantılı AFUTO-DM'lerin sözü edilen spekülasyonları gerçekleştirecek güce ve sektörel konsantrasyona fazlasıyla sahip olması ve Türkiye ekonomisinde ve dolayısıyla ülkenin siyasi ve ekonomik gücünde yaşanacak bir zayıflamanın söz konusu AFUTO-DM'lerin çıkarına olması yaşanan durumu çok büyük oranda netliğe kavuşturmaktadır.

İlgili AFUTO-DM'ler bünyesindeki kredi derecelendirme kuruluşlarının ve finansal medyanın Türkiye ekonomisiyle ilgili karanlık bir tablo çizerek ülke ekonomisine zarar vermeye çalışmaları da ilgili AFUTO-DM'lerin çıkarına olacaktır. Bu çerçevede, Türkiye'de ekonomik kriz çıkacağına dönük olarak ilgili yayın organlarında çok sayıda yayın yapılmıştır. Fakat ilgili süreçte çok sayıda terör saldırısının

79. Mevlüt Tatlıyer, "15 Temmuz Sonrası Türkiye Ekonomisi", *Kriter*, Sayı: 3, (2017).

80. Mevlüt Tatlıyer, "Bürokratik Vesayetten Kalkınma Odaklı Bürokrasiye", *Sabah Perspektif*, 18 Şubat 2017.

81. Mevlüt Tatlıyer, "Dolara Ekonomik Operasyon", *Sabah Perspektif*, 14 Ocak 2017.

yanı sıra bir hukuki bir de askeri darbe teşebbüsüne maruz kalmasına rağmen Türkiye hiçbir şekilde ekonomik krize girmediği gibi göreceli olarak iyi bir ekonomik performans göstermiştir.

Bu minvalde *Foreign Policy* dergisinde 3 Nisan 2015'te "Türkiye Ekonomisini Kim Kurtaracak?" başlığıyla yayımlanan yazıda "Türkiye ekonomisinin oldukça kötü durumda olduğu" ifade edilirken⁸² *The Economist* dergisinde 30 Temmuz 2015 tarihinde yayımlanan bir başka yazıda ise "Siyasi sıkıntılar (halihazırda) ciddi şekilde reforma ihtiyaç duyan ekonominin kırılğanlığını (daha da) artırıyor" ifadelerine yer verilmiştir.⁸³ *Forbes* dergisinde yayımlanan 5 Mart 2014 tarihli yazının başlığı da oldukça anlamlıdır: "Türkiye'nin Balon Ekonomisi için En Kötüsü Neden Önümüzde?"⁸⁴

Sonuçta gerek kredi derecelendirme kuruluşları gerek finansal kurumlar gerek düşünce kuruluşları gerekse de finansal medya Türkiye ile ilgili yaptıkları ekonomik tahminlerde "sürekli" biçimde "ciddi" şekilde yanlış ve yapılan ekonomik tahminler sürekli bir şekilde ve ciddi ölçüde "yukarı yönlü" revize edilmek durumunda kalmıştır. Örneğin Goldman Sachs Türkiye'ye dönük 2017 ekonomik büyüme beklentisini ekonomik büyüme verileri açıklandıkça önce yüzde 1,8'den 2,3'e, daha sonra da yüzde 5'e kadar yükseltmiştir. Moody's ise yüzde 2,2 olan ilk tahminini daha sonra yüzde 2,6'ya, daha sonra da yüzde 3,7'ye yükseltmiştir.⁸⁵ Türkiye ekonomisinin yılın ilk üç çeyreğinde sırasıyla yüzde 5,3, 5,4 ve 11,1 büyüdüğü hesaba katıldığında AFUTO-DM bünyesindeki ilgili kuruluşların ilk tahminlerinin ve daha sonraki revizyonlarının gerçekte yaşananları çok ciddi düzeyde ve negatif olarak ıskaladığı görülecektir.

AFUTO-DM bünyesindeki ilgili kuruluşların sürekli bir şekilde ve ciddi ölçüde hatalı tahminler yapması bir açıdan bu kuruluşların "başarısız" olduğunu göstermektedir. Fakat başka bir açıdan AFUTO-DM bünyesindeki bu kuruluşlar oldukça başarılıdır zira bu kuruluşların Türkiye ekonomisiyle ilgili olarak sürekli bir şekilde gerçeklerin çok uzağına düşecek şekilde olumsuz bir resim çizmeye çalışmaları AFUTO-DM'nin lehine bir durumdur.

Darbe girişiminden sonraki süreçte Halkbank genel müdür yardımcısı ve Türk vatandaşı Mehmet Hakan Atilla ABD'de bulunduğu sırada tutuklanarak cezaevine konulmuş ve aleyhinde ABD'nin İran'a dönük ambargosunu delmek suçun-

82. "Who's Going to Save Turkey's Economy?", *Foreign Policy*, 3 Nisan 2015.

83. "Turkey's Economy Flightless", *The Economist*, 30 Temmuz 2015.

84. "Why The Worst is Still Ahead for Turkey's Bubble Economy", *Forbes*, 3 Mart 2014.

85. "Uluslararası Kuruluşlar Türkiye'nin Büyümesine Kayıtsız Kalamadı", *Anadolu Ajansı*, 12 Eylül 2017.

dan dava açılmıştır. Belirtmek gerekir ki bu dava ABD'nin ekseninde yer aldığı A(F)UTO-DM bünyesindeki bir FZKO olan FETÖ tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan 17-25 Aralık hukuk darbesinin doğal bir devamı niteliğindedir. Dahası bu dava ABD'nin çıkarlarını korumak üzere yürürlüğe konulan bir ambargoyu “başka bir ülke vatandaşının” delmesi gerekçesiyle açıldığından daha baştan hükümsüzdür. Böylesine bir davanın daha en baştan açılabilmesi ve başka bir ülke vatandaşının bu şekilde tutuklanabilmesi uluslararası hukuk açısından kabul edilemez bir durumdur. Buna binaen söz konusu dava ABD'nin kültürel gücüne hatırı sayılır ölçüde bir darbe indirmiştir. Böylesine bir davanın daha en baştan açılabilmesi ilgili davanın hukuki değil siyasi gerekçelere dayandığını net bir şekilde göstermektedir. Şu halde bu dava ABD eksenli AFUTO-DM'nin 2013 ve sonrasında Türkiye'ye karşı yürüttüğü çok boyutlu soğuk/sıcak savaşın başka bir cephesi hüviyetindedir ve Türkiye'nin siyasi risk primini yükseltmek, Türkiye ekonomisine direkt ve dolaylı yollardan zarar vermek ve finansal piyasalarda dalgalanmaya ve istikrarsızlığa yol açmak amacıyla kullanıldığı yönünde oldukça güçlü bir izlenim vermektedir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı akabinde husule gelen ve günümüzde ciddi şekilde çatırdamaya başlayan dünya sistemi neoliberal sisteme geçilmesi ve teknolojiye yaşanan dönüşümler neticesinde 1980'lerden itibaren yeni bir safhaya geçmiştir. Bu çerçevede, bir taraftan finansal kesimin yerel ve küresel ölçekteki büyüklüğü muazzam bir şekilde artmış diğer taraftan da söz konusu büyüklük giderek daha az elde toplanmaya başlamıştır.⁸⁶ Böylece finansal kesimin gücü neoliberal dönemde çok ciddi biçimde artmıştır.

İçinde yaşadığımız bu kaotik dünyada çok ciddi bir çeşitliliğe sahip olan (devletten vakfa, gazeteden bankaya) organizasyonlar/kurumlar arası ilişkileri anlamlı bir şekilde değerlendirebilme noktasında ilgili organizasyonların/kurumların nasıl bir doğaya sahip olduğunun anlaşılabilmesi hayati derecede öneme sahiptir. Bu motivasyonla bu raporda ilgili yapıların doğasını anlayabilme yolunda bir organizma modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu organizma modeli çerçevesinde her organizma (canlı veya kurum) biyolojik, sosyolojik ve aşkın olmak üzere üç boyutta kimliğe sahip iken bir organizmanın nihai kimliği bu üç boyutun –organizmadan organizmaya ve zamandan zamana değişecek şekilde– çeşitli bileşimlerinden oluşmaktadır.

Kurulan modelin temel varsayımı her organizmanın gücünü korumak ve artırmak isteğinde olduğudur. Organizmalar bu hedeflerine ulaşabilme noktasında çıkarları uyduğu ölçüde diğer organizmalarla “iş birliği” içinde olurken çıkarları

86. Belirtmek gerekir ki bu durum sadece finansal şirketler için değil, ticari şirketler için de benzer şekilde yaşanmıştır.

çatıştığı ölçüde de diğer organizmalarla “mücadele” içinde olmaktadır. Bir araya gelerek daha üst boyutta bir organizmanın parçaları haline gelmenin getireceği ek fayda, bir araya gelme aşamasındaki maliyeti aştığı zaman organizmaların bir tür üst-organizma oluşturmaları çıkarlarına olacaktır. Bu açıdan, insanlar tarafından oluşturulan bütün kurum ve kuruluşlar haddizatında birer üst-organizmadır. Özel türde oluşumlar olmaları sebebiyle modelde bu yapılar için tüzel organizma kavramsallaştırması yapılmıştır.

Tüzel organizmaların da birer üst-organizma olarak faydası maliyetini aştığı zaman bir araya gelerek bir üst-üst-organizma oluşturmaları çıkarlarına olacaktır ki bu durumda ortaya çıkan yapı ise UTO olacaktır. Tüzel organizmalar UTO içerisinde çıkarları uyuştuğu oranda yer alacakken bir tüzel organizma birden fazla UTO bünyesinde yine çıkarları uyuştuğu oranlarda bulunacaktır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak UTO’lar da çıkarlarının uyuştuğu boyutta bir kesişim kümesine sahip olacaktır.

Devlet de nihayetinde insanlar tarafından oluşturulmuş bir kurum olarak bir tüzel organizmadır. Bu açıdan, devlet de bir UTO’nun içinde yer alabilecektir ki sahip olduğu özel konumundan hareketle devletin içinde bulunduğu UTO için asimetrik UTO, yani AUTO kavramsallaştırması yapılmıştır. Finansal kurum ve kuruluşların bir araya gelerek oluşturdukları organizmalar ise nihayetinde UTO olmakla birlikte bu alt küme için modelde finansal UTO, yani FUTU kavramsallaştırması yapılmıştır. Ek olarak ilgili UTO’lar bünyesinde bulunmakla birlikte önemli ayırt edici faktörlere sahip olan (finansal) medya, kredi derecelendirme şirketleri ve (kısmen) akademi için ise DM ek kavramsallaştırması yapılmıştır. Buna göre bir FUTU içinde söz konusu kuruluşlar yine bulunmakla birlikte bu kuruluşların özel fonksiyonlarına gerektiğinde vurgu yapmak amacıyla (F)UTO için zaman zaman (F)UTO-DM kavramsallaştırması kullanılmıştır. Bu çerçevede aynı organizma için kullanılan dar kavram (F)UTO iken geniş kavram (F)UTO-DM’dir. Devletin de içinde bulunduğu organizmalar için ortaya çıkacak durum ise sırasıyla A(F)UTO ve A(F)UTO-DM’dir.

Devletler hukuk boyutunda birbirlerine denk olsalar da güç boyutunda birbirlerinden oldukça farklıdır. Bu noktadan hareketle rapor bünyesinde; küresel hegemonik güç (KHG), bölgesel güç (BG), yerel güç (YG) ve uydu güç (UG) olmak üzere dört farklı devlet türü tanımlanmıştır. Ayrıca devletlerin sahip oldukları toplam güç; askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel güç olmak üzere dört farklı boyuta ayrılmıştır. Dünyada belirli bir zaman diliminde maksimum bir KHG olabilecekken KHG’nin gücünü muhafaza edebilmesi için her dört güç boyutunda da ciddi derecede güçlü olması gerekmektedir. Öte yandan, dünyada birden fazla diğer devlet türleri bulu-

nabilmekle birlikte hiyerarşide yukarıdakiler –coğrafya kısıtı da hesaba katılarak– aşağıdakiler üzerinde güç düzeylerindeki farklılık boyutunda nüfuz sahibi olacaktır.

Devletler bir taraftan ticari ve finansal şirketlerle etkileşim içindeyken diğer taraftan diğer devletlerle de etkileşim içindedir. Bir A devletinin çıkarına olan şey, B devletinin A devletinin çıkarına olacak şekilde hareket etmesidir. Zaten gücün kelime anlamı da diğerlerinin çıkarına olacak şekilde hareket etmesini sağlamaktır. Bu çerçevede, bir devletin hedef ülkeyi istediği istikamete çekebilmesi noktasında aralarında olan (ilgili güç boyutlarındaki) güç farkını kullanması çıkarına olacaktır. Şu halde, diğer devletleri söz konusu şekilde yönlendirebilme becerisi bir KHG olan ABD’de (dört güç boyutunda da) oldukça yüksekken BG’lerde –buldukları coğrafyayla ve sadece bir veya iki güç boyutuyla sınırlı kalmakla birlikte– hatırı sayılır ölçüdedir.

Sahip olunan gücün kullanılma biçimlerinin (fiziksel zorlama [veya tehdidi], yaptırım [veya tehdidi], ödül [veya vadedi] ve zihinsel kontrol) hepsi önemli bir yoğunluk derecesiyle KHG tarafından kullanılacaktır. Fiziksel zorlama askeri güç kapsamında ordu ve FZKO’lar (fiziksel zorlama ve kontrol oluşumları) eliyle gerçekleştirilirken yaptırım ve ödül mekanizması ise siyasi ve ekonomik güç boyutlarında diplomasi, istihbarat örgütleri ve EZKO’lar (ekonomik zorlama ve kontrol oluşumları) tarafından çalıştırılmaktadır. Son olarak zihinsel kontrol ise kültürel güç bağlamında ZİKO’lar (zihinsel kontrol oluşumları) eliyle husule getirilmeye çalışılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve günümüzde ciddi şekilde çatırdamaya başlayan dünya sistemi çerçevesinde KHG’nin ve diğer devletlerin güç boyutlarından fiziksel zorlamayı (veya tehdidini) topyekun savaş şeklinde direkt olarak kullanma imkanları önemli ölçüde azalmıştır. Bu yüzden de özellikle KHG ve önemli derece BG’ler fiziksel zorlamayı (veya tehdidini) dolaylı bir şekilde vekil ve/veya taşeron örgütler yani FZKO’lar aracılığıyla gerçekleştirmektedirler ki günümüzde bu örgütlere terör örgütü denilmektedir. Özellikle KHG’nin ve bir ölçüde BG’lerin hedef devletleri siyaseten istenilen noktaya çekebilme noktasında EZKO’lar önemli bir vazife icra etmektedirler ki günümüzde en önemlileri IMF ve Dünya Bankası’dır. Son olarak önemli bir güç boyutu olarak karşımıza çıkan zihinsel kontrolün gerçekleştirilebilmesi noktasında oldukça hayati bir role sahip olan ZİKO’ların en önemlileri medya, kredi derecelendirme şirketleri ve kısmen de akademidir.

Demokrasilerde devletler bir taraftan devlet olarak uzun vadeli bir karaktere sahipken diğer taraftan da siyasi partilerin oluşturduğu hükümetler olarak kısa vadeli bir karaktere sahiptir. Bu çerçevede, bir ülkede devlet sistemi ne kadar yerleşikse devletin uzun vadeli karakteri o kadar baskın olacaktır. Yine, bir ülkede seçimleri arka arkaya aynı siyasi partinin kazanması kurulan hükümetlerin uzun vadeli ha-

reket etme derecesini artıracaktır. Siyasi partiler genelde varsayıldığı üzere temelde maksimum oy peşinde koşmazlar. Aynen diğer organizmalar gibi, güçlerini korumak ve artırmak isterler. Siyasi partilerin güç düzeylerini belirleyen 2+1 temel faktör vardır ki bunlar seçmenlerin destek düzeyi (1 seçmen, 1 destek), paranın destek düzeyi (1 TL, 1 destek) ve bu desteklerin ne kadar konsantre olduğudur ki buna lobi gücü de denmektedir. Seçmenlerin lobi gücü oluşturması parasal güç sahiplerine kıyasla çok daha zor olduğundan bu kanal çoğunlukla parasal destek boyutu için geçerlidir. Siyasi partiler güçlerini koruyup artırabilmek için söz konusu üç güç boyutunu çeşitli ağırlıklarda kullanarak kendilerine bir güç portföyü oluştururlar. Güç portföyünde seçmen gücünün ağırlıkta olduğu partiler için seçmen odaklı siyasi parti (SOSP) kavramsallaştırması yapılabilecektir. Aynı şekilde güç portföyünde parasal güç sahiplerinin ağırlıkta olduğu partiler içinde de parasal güç odaklı siyasi parti (PGOSP) kavramsallaştırması yapılabilecektir. Şu halde SOSP'ler seçmenlere ekonomik kazanımlar vaat etme eğilimindeyken, parasal güç sahiplerine ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesine uygun bir ekonomik atmosfer vaat etme eğilimindedir. PGOSP'ler ise parasal güç sahiplerine ekonomik kazanımlar vaat edip, seçmenlere ekonominin sağlıklı bir şekilde işlemesine uygun bir ekonomik atmosfer vaat etme eğiliminde olacaktır.

Finansal kesim ile reel kesim arasında oynanan oyunun sıfır toplamı olması ve finansal kesimin (kredi vererek) elektronik para basma gibi çeşitli imtiyazlara sahip olması sebebiyle çeşitli regülasyonlara tabi olması finansal kesimin gelir düzeyinin devletin uygulayacağı iktisat politikalarından ciddi şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. Bu ise finansal kesim ile devlet arasındaki ilişkiyi oldukça hassas bir hale sokmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da daha az regülasyon ve daha yüksek faiz oranları hedeflerine sahip olan FUTO-DM –bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde– devletleri çeşitli kanallardan seçimler öncesi hükümet kurulurken ve ara dönemlerde etkilemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, FUTO-DM seçim dönemlerine özellikle dikkat etmekte ve seçimler neticesinde ne tarzda bir hükümetin kurulacağını ve bu hükümetin nasıl bir iktisat politikası izleyeceğini yakından takip etmekte ve bu süreci –bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde– yönlendirmeye çalışmaktadır.

Başka bir deyişle, kısa vadede oynanan sıfır toplamı oyun çerçevesinde bir ülkede ortaya çıkan toplam gelirin finansal kesim, reel kesim ve hanehalkı arasında ne şekilde paylaşılacağı hususunda devletlerin uyguladıkları iktisat politikası önemli düzeyde bir belirleyiciliğe sahiptir. Bu açıdan devletin ne şekilde yönetileceği, demokratik ülkelerde seçimler neticesinde ne tarz siyasi partilerin işbaşına geleceği ve nihayet işbaşına gelen siyasi partilerin ne şekilde bir iktisat politikası uygulayacağı

FUTO-DM için kritik öneme sahiptir. Bu açıdan, FUTO-DM demokratik ülkelerde seçimleri yakından takip etmekte ve –bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde– etki-lemeye çalışmaktadır.

Teorik olarak seçimler sonucunda PGOSP hükümeti kurulması FUTO-DM'nin çıkarınadır. FUTO-DM seçim öncesi dönemde kendi çıkarına göre konumlanmakta ve –bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde– ilgili seçimlerde finansal oy kullanmış olmaktadır. Örneğin seçimlerden önce SOSP hüviyetindeki bir partinin işbaşına geleceği beklentisinin oluşması bu ülkeye ait finansal varlıkların elde çıkarılması yönünde bir eğilime neden olacaktır. PGOSP hüviyetindeki bir partinin işbaşına geleceği beklentisi de tam tersi yönünde bir etki ortaya çıkaracaktır. Seçimler neticesinde bir SOSP hükümetinin kurulması durumunda ise FUTO-DM, SOSP'yi ve genel kamuoyunu özellikle DM vasıtasıyla etki altına alarak ve TFK'ler yoluyla bir meta-hikaye üreterek ilgili SOSP'nin seçmenlerin değil FUTO-DM'nin çıkarına uygun bir iktisat politikası izlemesi noktasında ikna etmeye çalışacaktır. Bu tarz durumlarda FUTO-DM tarafından en arzu edilen senaryo kurulan hükümette ekonomi ile ilgili kritik pozisyonlara FUTO-DM'nin onayladığı kişilerin getirilmesidir. Bu durumda görünürde SOSP tek başına iktidara gelirken gerçekte SOSP, FUTO-DM ile bir koalisyon kurmaktadır.

Diğer taraftan işbaşındaki partinin hüviyetinden bağımsız bir şekilde bir ülkenin FUTO-DM'nin istediği türde bir iktisat politikası uygulayacağı bir atmosfere girmesi yine FUTO-DM'nin çıkarına olacaktır. Böyle bir durum ise temelde üç şekilde ortaya çıkabilecektir. İlk olarak, ilgili devlet FUTO-DM'nin çıkarına olacak iktisat politikasının aslında kendi çıkarına olduğunu düşünebilecektir. İkinci olarak, ilgili devlet FUTO-DM veya AFUTO-DM tarafından ekonomik veya siyasi boyutta cezalandırılma korkusuyla ilgili iktisat politikalarını uygulamaya razı olabilecektir. Üçüncü olarak ise ilgili devlet içinde bulunduğu finansal sıkıntılardan kurtulma noktasında FUTO-DM'ye muhtaç olduğunu düşünebilecektir. Bu bağlamda 1980'ler ile birlikte (bir KHG olan) ABD'den neşet eden neoliberalizmin küresel ölçekte yaygınlığa kavuşabilmesi, finansal serbestleşmenin/kuralsızlaşmanın çok ileri noktalara ulaşabilmesi ve çoğu ülkede neoliberal dönemde aşırı sıkı para politikalarının uygulanabilmesi bu üç yol sayesinde gerçekleşebilmiştir.

İlk yol çerçevesinde neoliberal düzenin benimsetilebilmesi noktasında (A) FUTO-DM çerçevesinde DM (Neoklasik akademi, finansal medya kuruluşları, kredi derecelendirme şirketleri vb.) başka bir deyişle ZİKO'lar oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. İkinci yolun gerçekleşebilmesi noktasında ise (A)FUTO-DM çeşitli yaptırım veya yaptırım tehditleriyle hedef ülkeleri etki altına almaya çalış-

maktadır. Üçüncü olarak ise ironik bir şekilde neoliberalizm ile birlikte sayısında keskin bir artış yaşanan finansal krizler hedef ülkelerin (A)FUTO-DM'nin çıkarına olan iktisat politikalarını benimsemeleri noktasında bir tür silaha olarak kullanılmaktadır. Bu yolun gerçekleştirilebilmesi noktasında ise ekonomik zorlama ve kontrol oluşumları yani EZKO'lar (IMF, Dünya Bankası vb.) hayati derecede önemli bir role sahip olmuştur.

Temel olarak FUTO-DM siyasetin de araçsallaştırıldığı bir ekonomik oyun oynamakta iken AFUTO-DM hem siyasi hem de ekonomik bir oyun oynamaktadır. Bu çerçevede, FUTO-DM siyaseti finansallaştırırken AFUTO-DM hem siyaseti finansallaştırmakta hem de finansı siyasileştirmektedir.

Bir A(F)UTO-DM yapılanmasının ortaya çıkabilmesi noktasında bu organizma içinde bulunan devletin küresel ölçekte hegemonik özellikler göstermesi veya bölgesel ölçekte muktedir olması elzemdir. Küresel veya bölgesel ölçekte birbirlerinden oldukça farklı düzeyde güçlere sahip birkaç AFUTO-DM bulunabilmekle birlikte dört nedenden ötürü ABD'nin içinde yer aldığı AFUTO-DM diğerlerinden çok daha güçlü ve etkin olma potansiyelini haizdir. İlk olarak ABD bir KHG'dir ve dünya ekonomisinde çok ciddi bir ağırlığa sahiptir. İkinci olarak ABD menşeli finansal sektör küresel finansal sistemin çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Üçüncüsü ABD menşeli finansal sektörde yoğunlaşma çok ciddi düzeydedir. Sonuncusu ABD doları belirli açılardan küresel para birimi niteliğindedir.

2002'deki Brezilya başkanlık seçimi sürecinde yaşananlar finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin boyutlarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Brezilya vakasında FUTO-DM başkanlık seçimlerini SOSP'li bir adayın kazanma ihtimalinin belirmesi üzerine seçimlerden sonra çıkarlarının zedelenebileceği gerekçesiyle Brezilya menşeli finansal varlıklar üzerinde satış yönünde bir baskı oluşturmuş ve böylece –bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde– Brezilya ekonomisiyle ilgili beklentiler seçim öncesi dönemde ciddi şekilde bozulmuştur. Ekonomik görünümün bozulması neticesinde ise seçimlere iki ay kala finansal yatırımcıların ekonomiye olan güvenlerini tazeleyici, başka bir deyişle FUTO-DM'nin Brezilya'daki çıkarlarını koruyucu bir IMF antlaşması ile finansal kesime ve FUTO-DM'ye güvence verilmeye çalışılmıştır. SOSP'li aday olan Lula'nın seçimleri kazanmasının belirginleşmesinden sonra ise Lula'nın kuracağı hükümetin ekonomi kanadını FUTO-DM'nin çıkarlarını zedelemeyecek kişilere tahvil etmesi gerektiği ve böylece Lula ile FUTO-DM'nin bir tür koalisyon kurması gerektiği öne sürülmüştür ki sonuçta da bu gerçekleşmiştir. Böylece bir sonraki genel seçimlerde Lula'nın tekrar seçilmesi FUTO-DM tarafından bir sorun olarak görülmemiştir.

Küresel ölçekte büyük bir “üne” kavuşmuş bulunan 1997 Doğu Asya Finansal Krizi de FUTO-DM'nin etkinliğini göstermesi bakımından oldukça ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu finansal krizin ekonomik büyüme performansı oldukça iyi olan ülkelerde yaşanması, gerçekleşmesi en beklenmeyen krizlerden birisi olması ve krizin akabinde tarihteki en büyük finansal kurtarma hareketinin gerçekleşmiş olması gibi nedenlerden ötürü oldukça ilginç bir krizdir. İlgili dönemde Doğu Asya ülkelerinde finansal krizin yaşanmasının arka planında makroekonomik zayıflıklar değil neoliberal rejime geçişle birlikte yaşanan finansal serbestleşme ve (bununla irtibatlı ve yine oldukça ironik bir şekilde) bu ülkelerin güçlü bir ekonomik büyüme performansına sahip olması nedeniyle uluslararası sermayenin bu ülkelere akması olmuştur. Doğu Asya vakasında finansal kesim ve FUTO-DM krizin ortaya çıkmasında ve derinleşmesinde bir taraftan başrole sahipken diğer taraftan da söz konusu kriz ortamında ve bir EZKO olan IMF'nin mihmandarlığında a) alacaklarını olabildiğince çabuk ve kayıpsız bir şekilde tahsil etmeye çalışmış, b) ilgili ülkenin içinde bulunduğu zor durumdan çıkarları çerçevesinde maksimum tavizi koparmaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı akabinde kurulan dünya sistemi çerçevesinde ABD'nin yürüngesine giren ve 2010'lu yıllarla birlikte bir UG olmaktan çıkarak bir YG haline gelmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti giderek artan şiddette, içinde ABD'nin yer aldığı A(F)UTO-DM'nin ve askeri, siyasi ve kültürel güç boyutlarında ABD'nin yürüngesinde bulunan AB eksenli daha küçük ölçekteki A(F)UTO-DM'nin hışımına uğramıştır. Söz konusu organizmalar askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere her dört güç boyutunda da Türkiye'ye karşı hamleler yapmaya başlamışlardır. Bu çerçevede, Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'yle başlayan saldırı dalgası 15 Temmuz darbe girişimiyle birlikte zirvesine ulaşırken daha sonraki süreçte de devam etmiştir. İlgili AUTO-DM'lerce yapılan saldırılarda FETÖ, PKK, DEAŞ ve DHKP-C gibi FZKO'lar oldukça yoğun bir şekilde kullanılmış fakat bunlardan bir sonuç alınamamıştır. 15 Temmuz darbe girişiminin de başarısız olması neticesinde ilgili AUTO-DM'ler, FETÖ'nün kullanım süresini uzatabilmek ve etkisindeki azalmayı yavaşlatabilmek adına Türkiye'nin bu FZKO ile olan mücadelesini sekteye uğratmaya çalışmışlardır.

Darbe girişiminden sonraki süreçte Türkiye ekonomisi ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduğunu net bir şekilde göstermiştir. Darbe girişiminin yaşandığı çeyrekte Türkiye ekonomisi yüzde 0,8 oranında küçülürken daha sonraki süreçte hızla toparlanmış ve 2017'de çok parlak bir büyüme performansı sergilemiştir. Aynı süreçte Türkiye'de oldukça güçlü bir istihdam artışı gerçekleşmiştir. Yine kamu maliyesinin sağlamlığı hususunda da Türkiye dünyada ilk sıralarda yer almaktadır.

Darbe girişiminden sonraki süreçte ilgili AFUTO-DM'ler sahip oldukları ekonomik/finansal gücü Türkiye'ye karşı daha yoğun bir şekilde kullanmaya başlamıştır. İlgili AFUTO-DM'ler bünyesinde yer alan ve oldukça hayati öneme sahip bulunan ve birer ZİKO olan finansal medya ve kredi derecelendirme şirketleri, Türkiye ekonomisinin gerçekte olduğundan çok daha zayıf olduğu bir meta-hikayede Türkiye ekonomisini yeniden üretmeye çalışmıştır. AFUTO-DM'lerin bünyesinde yer alan kredi derecelendirme şirketleri de darbe girişiminden sonraki süreçte, Türkiye ekonomisinin ne kadar dayanıklı bir yapıya sahip olduğunu çok net bir şekilde anlaşılmasına rağmen Türkiye'nin kredi notunu düşürme ve görünümünü de negatife çevirme yoluna gitmişlerdir.

Yine, ilgili AFUTO-DM'ler Türkiye ekonomisine yönelik gerçekleştirilen çeşitli finansal spekülasyonların da çok yüksek ihtimalle arkasında yer almıştır. 2016 ile 2017 sonu arasında Türkiye'ye karşı üç önemli spekülasyon gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte dolar kuru ekonomik gerekçelerle izah edilemeyecek ölçüde dalgalı bir seyir izlemiştir. Belirtmek gerekir ki bu finansal spekülasyonlardan ikisi Türkiye için hayati derecede önemli olan Nisan 2017 Cumhurbaşkanlığı sistemi referandumu öncesinde gerçekleştirilmiştir.

İlgili AFUTO-DM'lerin bünyesindeki zihinsel kontrol oluşumlarının yani ZİKO'lar (kredi derecelendirme kuruluşları, düşünce kuruluşları, finansal medya vb.) ve finansal kurumların Türkiye ekonomisine dönük yaptıkları ekonomik büyüme tahminlerinde sürekli bir şekilde ve Türkiye'nin aleyhine olmak üzere ciddi biçimde yanılgıları da bu noktada oldukça anlamlıdır.

Mevlüt Tatlıyer

2007'de İTÜ İşletme Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını İstanbul Bilgi Üniversitesi Finansal Ekonomi Bölümü'nde (2010), doktorasını ise İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde (2014) tamamladı. Tatlıyer halen İstanbul Medipol Üniversitesi Ekonomi ve Finans Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir. İlgili alanları arasında makro iktisat ve uluslararası politik iktisat bulunan Tatlıyer'in çeşitli uluslararası dergilerde yayınları bulunmaktadır. Tatlıyer'in ayrıca *İktisadi Düşüncenin Evrimi ve İktisat Politikası* (2015) isimli bir de kitabı vardır.

SİYASİLEŞEN FİNANS VE FİNANSALLAŞAN SİYASET EKSENİNDE FİNANSAL SPEKÜLASYONLAR

MEVLÜT TATLIYER

İkinci Dünya Savaşı akabinde husule gelen ve günümüzde ciddi şekilde çatırdamaya başlayan dünya sistemi neoliberal sisteme geçilmesi ve teknolojiye yaşanan dönüşümler neticesinde 1980'lerden itibaren yeni bir safhaya geçmiştir. Bir taraftan finansal kesimin yerel ve küresel ölçekteki büyüklüğü muazzam bir şekilde artmış diğer taraftan da söz konusu büyüklük *giderek daha az elde toplanmaya* başlamıştır. Böylece finansal kesim neoliberal dönemde çok ciddi biçimde güçlenmiştir.

Finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin doğası ve yapısının net bir şekilde ortaya konulduğu ve finansal spekülasyonların neden, nasıl ve ne şekillerde ortaya çıkabileceğinin açıklandığı bir yapısal modelin kurulma gerekliliği oldukça önemli bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu raporda söz konusu gereklilikten hareketle finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin doğası bir model çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmış, bu uğurda çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Ortaya konulan model çerçevesinde üretilen çok sayıda kavram aracılığıyla da finansal kesim ile devlet arasındaki etkileşimin ve yaşanan finansal spekülasyonların *çok daha iyi bir şekilde* açıklanabileceği bir zemine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu minvalde öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte küresel ekonominin ve küresel finansın nasıl bir dönüşümden geçtiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise devlet, finansal şirketler ve diğer organizasyonların birer *tüzel organizma* olarak nasıl bir doğaya ve davranış kümesine sahip olduğunu anlayabilmek adına bir *tüzel organizma modeli* oluşturulmuş ve bu model çerçevesinde çeşitli kavramsallaştırmalar yapılmıştır. Ardından da devlet-finansal kesim arasındaki ilişkinin doğası bu model ve kavramsallaştırmalar ışığında masaya yatırılmıştır. Akabinde ise vaka analizi bağlamında Brezilya, Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye'nin çeşitli türdeki tüzel ve ultra tüzel organizmalarla (yani devletler ve [finansal] şirketler vb. ile bunların çeşitli karışımlarından oluşan üst organizmalarla) olan ilişkileri çok boyutlu bir şekilde irdelenmiştir.